

מסע הספינה "בת-גלים"

עבודה סמינריונית במסגרת הסמינריון
"מדינת ישראל שנת 1954 : מיקרוהיסטוריה"
פרופ' ג'ודי באומל

מוטי לוי

המגיש :

53238309

18.12.05

פרק	עמוד
פרק א'- מבוא	2
פרק ב'- רקע מדיני של יחסי ישראל מצרים בשנות החמישים	4
פרק ג'- רשומון מסע "בת-גלים", השבי והשחרור	11
פרק ד'- אנשי צוות בת-גלים	27
פרק ה'- פעילות דיפלומטית	31
פרק ו'- תוצאות מסע בת גלים	50
פרק ז'- סיכום	52
ביבליוגרפיה	54

מלחמת העולם השנייה הסתיימה באירופה במאי 1945 ובאוקיינוס השקט מספר חודשים מאוחר יותר. היתה זו צומת דרכים בה השתנה מאזן הכוחות בעולם. גרמניה ויפן נוצחו וכוחן הפוליטי ירד. מבין המדינות המנצחות עלו שני כוחות גדולים, ארצות הברית וברית המועצות וירד כוחן של בריטניה וצרפת. מדינות מרכז ומערב אירופה ששלטו באזורים נרחבים בעולם עוד מהמאה ה-19 בה פרוחה התקופה הקולוניאלית איבדו מכוחן והמשיכו באופן מזוהז בהתפרקות מאותם נכסים קולוניאליים. ארה"ב ובריה"מ התחילו להתחרות על יצירת אזורי השפעה על פי האידיאולוגיה שלהן. באזור המזרח-התיכון לארה"ב קל יותר לחזור ולהשפיע משום שבריטניה, בעלת ברית תרבותית ואידיאולוגית, עדיין בעלת כוח חזק באזור. שני הגושים הללו, מערב מול מזרח, חפצים להתקרב ולרכוש את אמונו של הממשל החדש במצרים ודרכו להשפיע על האזור כולו. זאת ועוד, במצרים נמצאת תעלת סואץ המהווה נתיב מים בעל חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה מבחינה כלכלית וצבאית.

אל מול הפעילות הדיפלומטית האוהדת כלפי מצרים: הנכונות לשלבה בהסכמים אזוריים, תמיכה כלכלית וצבאית ניצבה מדינת ישראל הצעירה. ישראל יצאה ממלחמת 1948 כבעלת הכוח הצבאי החזק באזור. למרות שהיו אנשים במדינת ישראל שסברו שיש לנצל את היתרון הצבאי ולבצע תיקוני גבול להשגת גבולות ברי הגנה משופרים החליט דוד בן-גוריון שעל המדינה להתרכז בביסוסה הכלכלי והחברתי. נקבעה מדיניות של סטאטוס-קוו על פיו יישמרו הגבולות הקיימים תוך שמירה על עליונות צבאית. בשנות החמישים עם התגברות פעולות החבלה והטרור מצד אחד, ועליית כוחה של מצרים, מצד שני, החלה להתערער התמיכה של קובעי המדיניות בסטאטוס-קוו. מצרים שלטה על מבואותיה הימיים הדרומיים של מדינת ישראל, מפרץ אילת ותעלת סואץ. ההסגר הימי שהטילה על מעברים אלו פגעו ביכולת הפיתוח הכלכלי של ישראל ויותר מכך פגעו בריבונותה.

ממשלת ישראל החליטה לנצל את המצב שנוצר בעת הדיונים על חתימת ההסכם האנגלו-מצרי על פינוי מאחזיה של בריטניה באזור והעברת השליטה למצרים כדי להעלות את בעיית ההסגר על מעבר אוניות ישראליות בתעלה על סדר היום העולמי. בין החתימה בראשי תיבות על ההסכם שהתבצעה ביולי 1954 לחתימה הסופית שתוכננה לאוקטובר 1954 שלחה ישראל את הספינה "בת-גלים" לבחון את התנהגותן של המדינות המערובות.

ישנם חוקרים, ויתכן שרובם, אשר סוברים שבאמצע שנות החמישים קמו מערערים על יתרונה של מדיניות הסטאטוס-קוו לישראל ואף ננקטה מדיניות של החרפת התגובות של ישראל לפגיעות הפדאיון במטרה להגיע לעימות צבאי עם המצרים. מדיניות זו הגיעה לשיאה ב"מבצע סיני" באוקטובר 1956.

בעבודה זו אנסה לבחון את השאלה האם הניסיון להעביר את הספינה "בת-גלים" דרך תעלת סואץ בשנת 1954 היה חלק משינוי המדיניות הישראלית כלפי מצרים, מדיניות ששמרה על סטאטוס-קוו, למדיניות של החרפת העימות. מה היו הסיבות והאירועים שגרמו לניסיון הזה באותה עת.

חשוב להבין שהאירועים סבבו בשלושה מעגלים אשר לעיתים התנהלו באופן מנותק ולעיתים נשקו זה לזה. המעגל החיצוני הורכב מהמעצמות אשר ניהלו מבחינתן מדיניות חוץ באזור המזרח-התיכון. המעגל השני סבב סביב יחסי ישראל ומצרים וכלל פעולות חבלה ופעולות תגמול, מפגשים בוועדת שביתת-הנשק, ניסיונות הידברות ישירים ועקיפים. המעגל השלישי, הפנימי, כלל את אנשי צוות "בת-גלים", המתנדבים לשירות העם והמדינה. בעבודה זו אתיחס בעיקר למעגלים השני והשלישי.

כדי להבין בצורה יסודית יותר את הרקע למסע "בת-גלים" אפרט לגבי יחסי ישראל מצרים ומדיניותה של ישראל בשנים הראשונות לאחר מלחמת תש"ח. כמו כן אבלט בפרק זה גם את עמדותיהם של קובעי המדיניות בישראל, דוד בן-גוריון, משה שרת ומשה דיין. אעשה זאת בעזרת מחקרים שפורסמו ע"י חוקרי התקופה ומסמכי משרד החוץ.

לאחר שהרקע יובהר אסקור את מהלכיה של הספינה "בת-גלים" וציוותה מיציאתם למסע ועד המסיבות לרגל השיבה הביתה. אעשה זאת באמצעות עיתוני התקופה ויומן שרת. חלק זה אערוך בצורת רשומון כרונולוגי של האירועים. באותו פרק אביא פרטים נוספים אשר נמסרו בראיונות שערכתי עם חלק מאנשי הצוות. באשר ליומנו האישי של משה שרת חשוב לציין עובדה מצערת והיא שבתקופה הנדונה רישומיו קצרים ומצומצמים כך שלעיתים משמעותם אינה בהירה דיה.¹ סקירת עיתוני התקופה מסתמכת על אוסף כתבות שנאספו ע"י מפקדת חיל-הים ונמסר לי ע"י רפאל שפינט. בצילומי הכתבות לא נרשמו שמות הכתבים.

לאחר מכן אתן כבוד לעשרת מלחי "בת-גלים" ואביא מספר פרטים אישיים על כל אחד מהם. לאחר שגם פרטי המסע, קורות הצוות והספינה יתוארו אסקור את מדיניותה של ממשלת ישראל במאמצים להפיק תועלת מירבית מהמצב שנוצר לאחר מעצר "בת-גלים" וציוותה כפי שבאו לידי ביטוי בפעולות נציגי משרד החוץ במדינות המערבות ובבנין האו"ם. סקירה זו תסתמך על מסמכי משרד החוץ שנחשפו השנה לציבור ע"י גנזך המדינה ומסמכים של מערכת הביטחון מארכיון צה"ל.

לבסוף אנסה לבחון את תוצאותיו של המבצע שכונה "מסע בת-גלים".

---

¹ משה שרת, יומן אישי, כרך ב' (1954-1955), תל-אביב : ספריית מעריב, 1978, עמ' 617. (להלן: שרת, יומן אישי)

מסעה של "בת-גלים" היה אירוע בודד שהשתלב במערכת היחסים הדו צדדיים בין ישראל למצרים. כדי להבין מהן הסיבות שהביאו להוציא לפועל מבצע זה ראוי לסקור את מערכת היחסים בין שתי המדינות שהתפתחה לאחר מלחמת העצמאות של ישראל בתש"ח - 1948 ועד לאמצע שנות החמישים.

באורח רשמי דבקה מצרים לאורך כל שנות החמישים המוקדמות בגרסה, שהיתה מקובלת על כל ארצות ערב מאז שיחות לוזאן בחורף 1949². על-פיהן ישראל נדרשת לסגת אל גבולות החלוקה, לאפשר לכל הפליטים שיחפצו בכך לחזור אל בתיהם, ולשלם פיצוי נאות לאחרים בעבור רכושם אשר אבד. כמו כן התברר בשיחות הלא רשמיות שהתנאי העיקרי של המצרים לכל הסדר הוא ויתור של ישראל על שטחו של הנגב מדרום לבאר-שבע.³

בשנים הראשונות שלאחר מלחמת תש"ח שררה במדינת ישראל הרגשת ביטחון. העובדה שהמלחמה הסתיימה תוך עדיפות צבאית מובהקת לישראל, והעובדה שהסכמי שביתת-הנשק נחתמו בחסות מועצת הביטחון ובפיקוחה הרצוף, נתנו לישראל הרגשה של יציבות וביטחון. הרגשת הביטחון גובשה ע"י קווי הפסקת האש שהוגדרו בהסכמים אלו הגדרה דה-פקטו, אם כי לא דה-יורה, כתחומים הטריטוריאליים שבתוכם יכולה ישראל לפתח ולטפח את ריבונותה החדשה כרצונה. הדעה שרווחה בקרב רובה של המנהיגות הישראלית הייתה, שלפי שעה ניתן, ואולי אף עדיף, לחיות בחסותו של משטר שביתת-הנשק.⁴

בכדי להעיד על האווירה הכוללת ששררה בקרב המנהיגות באותם ימים ניתן להזכיר שבדיוני הוועדה המדינית של מפא"י, הוועדה שבה נערכו הדיונים הסודיים ביותר של המפלגה ובה נדונו הנושאים הבווערים ביותר שהעסיקו אותה ואת המדינה כולה, לא עלה כלל נושא הביטחון לדיון במשך שלוש שנים (1952-1949), ואפילו בסקירה המקפת שערך משה שרת בראשית שנת 1952 על ענייני מדיניות החוץ עלו בעיות הביטחון רק בקשר למגעים שקיימה ממשלת ישראל עם הממשל של ארה"ב באותם ימים על אודות הסדרי ההגנה על המזרח התיכון נגד הסכנה הסובייטית.⁵ למרות חילוקי הדעות התקיימו מפעם לפעם מגעים לא רשמיים של נציגים מצריים עם נציגים ישראלים. זמן

קצר לפני מהפכת הקצינים ביולי 1952 קיים גדעון רפאל, הממונה על ענייני המזרח התיכון והאוי"ם במשרד החוץ, שיחות לא רשמיות עם הד"ר מחמוד עזמי, נציג מצרים לכמה מועדות האוי"ם, אך השיחות

לא הניבו פירות. עזמי סיפר לרפאל שהובהר לו מקהיר, ש"ממשלת מצרים מבינה שהמשך הסכסוך אינו משרת את האינטרסים שלה ואין למצרים עניין בהנצחתו, אך שום מדינאי מצרי אחראי

² לאחר שנחתמו הסכמי שביתת-הנשק במחצית הראשונה של שנת 1949 נכנסה ישראל לדיונים שנועדו לבחון את האפשרויות להמיר את הסכמי שביתת-הנשק בהסכמי שלום של קבע. דיונים אלו נערכו עם ועדת הפיוס של האוי"ם, שהתכנסה בלונדון באביב אותה שנה. מרדכי בר-און, "סטאטוס-קוו לפני - או אחרי?", הערות פרשנות למדיניות הביטחון של ישראל

1949-1952, בתוך: עיונים בתקומת ישראל 5 (1995), עמ' 8 (להלן: בר-און, סטאטוס-קוו)

³ מרדכי בר-און, שערי עזה: מדיניות הביטחון וחוץ של ישראל: 1955-1957, תל-אביב: עם-עובד, 1992, עמ' 124. (להלן: בר-און, שערי עזה)

⁴ בר און, סטאטוס-קוו, עמ' 87.

⁵ בר-און, סטאטוס-קוו, עמ' 84-83.

לא יעז לנקוט יוזמה לחיסולו, לא בגלל פחד מפני דעת הקהל במצרים, האדישה לעניין ישראל, אלא בגלל פחד ממדינאים ערבים בארצות אחרות, העלולים להתקיפו כבוגד".⁶

מיד לאחר מהפכת הקצינים הקפידה מצרים להימנע מכל מגע רשמי עם ישראל, אף שזו הציעה לה באמצעות מיופה הכוח המצרי בפריס לפתוח במגעים לעשיית שלום או לפחות להסדר מוקדם שיבטל את המתיחות. לאחר שייצב את שלטונו שלח נאסר, בפברואר 1953, שליח אישי מיוחד לקיים מגעים עם ישראל השליח, עבדול רחמן צאדק אשר כונה "הידיד", קיים מגעים רצופים פחות או יותר עם זיאמה דיבון, איש המחלקה לענייני המזרח התיכון במשרד החוץ של ישראל, שאותו הכיר עוד קודם לכן. מן הדוחות על המגעים הללו עלה שמנהיגי מצרים היו עסוקים באותן שנים בעיקר בענייני פנים ובמערכה לפינוי הבריטים מבסיסייהם לאורך תעלת סואץ, והיו מעוניינים להרגיע את ישראל כדי למנוע אותה מלהתערב ולהפריע להם במאבקם.

מדי פעם בפעם שקלו המצרים את האפשרות להיעזר בישראל ולגייס באמצעות השדולה היהודית את תמיכת ממשלת ארה"ב במאבקם בבריטים, או לקבל באמצעותה סיוע כלכלי מאמריקה. אבל היה ברור שמצרים אינה מוכנה, ואף אינה מסוגלת, לגמול לישראל באותה מטבע: "לא יכול לחול שינוי במצב האיבה המדינית, הצבאית והכלכלית שבין שתי המדינות בגלל התנאים השוררים במצרים ובעולם הערבי". לכל היותר הייתה מצרים מוכנה לשקול הקלות מסוימות במעבר מטענים המיועדים לישראל בתעלת סואץ.⁷

אין ספק שהמגעים הישירים שנתקיימו בין אישים מצריים וישראלים במהלך 1953, תרמו לחיזוק המגמה הזאת. נראה שעל הרקע הזה יש להבין את קריאתו של שגריר ישראל בארה"ב באותה תקופה, אבא אבן, למדיניות יזומה של שלום עם מדינות ערב, ובעיקר עם מצרים.⁸

אולם, למרות מגעים אלו אשר התקיימו במספר ערוצים נראה שמנהיגי ישראל היו תמימי דעים בדבר העדר סיכוי להסדר עם העולם הערבי בטווח הקרוב. השאלה המרכזית שעמדה אפוא על הפרק היתה אם העולם הערבי מתכוון לפתוח במלחמה עם ישראל בעתיד הנראה לעין. נראה שגם בסוגיה הזאת לא היתה מחלוקת של ממש בקרב ההנהגה. גם בן-גוריון, שתפיסת העולם שלו היתה פטליסטית כמעט באשר לעולם הערבי ולסיכויי הסדר ישראלי-ערבי, לא העריך שתפרוץ מלחמה בין ישראל למדינות ערב בטווח הקרוב. זמן מה לפני פרישתו מן הממשלה בנובמבר 53 בחן באורח יסודי את סכנת המלחמה בין ישראל למדינות ערב והגיע למסקנה שלא קיימת סכנה של "סיבוב שני" לפני 1956.

שרת, כאמור, היה שותף להערכה הזאת. באחת מישיבות הממשלה נתן ביטוי נחרץ להערכתו בהקשר הזה וקבע: "מדינות ערב אינן מבקשות לפתוח בקרוב בסיבוב מלחמה שני. מגמתן היא לגרום לישראל הרס כלכלי, הוצאות צבאיות ולסבך אותה עם מעצמות המערב, שיכפו עליה תנאי שלום בלתי אפשריים. מדינות ערב מבקשות להרוס את המורל הפנימי, להחליש את כוח עמידתה של ישראל כלפי חוץ ולהוכיח לעולם כי הקמת מדינת ישראל היתה שגיאה היסטורית".

בן-גוריון ושרת הגיעו אפוא למסקנה, שהדרך היעילה ביותר למנוע מן הערבים לפתוח במלחמה היא לפעול למניעת שינוי במאזן הכוחות בינה ובין מדינות ערב, ובעיקר בין ישראל למצרים. ההערכה היתה שמצרים יותר מכל מדינה ערבית אחרת עלולה להתפתות ליזום "סיבוב שני" אם תחוש שיש לה עליונות צבאית על ישראל. על הרקע הזה ניתן להבין את מחאותיה החריפות של ישראל כלפי מדינות מערביות שמכרו נשק מתקדם למדינות ערב.⁹

⁶ בר-און, שערי עזה, עמ' 125

⁷ בר-און, שערי עזה, עמ' 125.

⁸ זכי שלום, "1953 - דיוקנה של שנה", בתוך: יהדות זמננו 11-12 (תשנ"ח), עמ' 376. (להלן: שלום, דיוקנה)

⁹ על כך מעידות תעודות רבות בכרך זה. שלום, דיוקנה, עמ' 377

בכל הנוגע לתנאי ההסדר בין ישראל למדינות ערב היתה הסכמה מלאה בין בן-גוריון לשרת. בן-גוריון, כידוע, שלל באורח נחרץ את הרעיון של ויתורים טריטוריאליים חד צדדיים של ישראל בתמורה להסדר ישראלי-ערבי. מתוך התייעצות עם שר-החוץ והרמטכ"ל נתן בן-גוריון ביטוי לעמדתו הנחרצת בהקשר הזה: "עלינו להחדיר את ההכרה בעולם", אמר, "ששלושה דברים לא תעשה ישראל: זה ויתורים בעניין ירושלים, הנגב וגבולות הגליל. זאת אפשר לעשות רק בכוח".¹⁰ כאמור, עמדותיו של שרת בסוגיה הזאת היו נחרצות לא פחות מאלה של בן-גוריון. בדיווח שלו לבן-גוריון על שיחותיו בארה"ב באותה שנה נתן שרת ביטוי מובהק לעמדותיו המגובשות בסוגיה הטריטוריאלית: "את שיחתי עם דאלס שר-החוץ של ארה"ב הקדשתי בעיקר להדגשת העובדה כי שלום ייתכן רק עם ישראל כמות שהיא... לאור אותו הניסיון ניסיתי להסביר לנשיא ארה"ב, אייזנהואר, ... כי פעילות ארה"ב בעניין השלום חייבת להצטמצם אך ורק בלחץ על הערבים, ובראש ובראשונה מצרים, לשם כניסה למשא ומתן, ואינה צריכה בשום פנים ואופן לחרוג ממסגרת זו ולפלוש לתחום של תכנוני השלום".¹¹

מדיניות הביטחון השוטף

במהלך 1953 הלכה וגברה הפעילות העוינת משטחן של מדינות ערב נגד ישראל, ובעיקר חדירתם של מסתננים שביקשו לפגוע ברכוש ובנפש. חלק ניכר של המסתננים בשנה הזאת באו מגבול ירדן אך היו חדירות מכאיבות גם מגבול מצרים.

הפעילות העוינת המתמשכת נגד ישראל חידדה בהכרח את הדיון בשאלת דרכי התגובה המתבקשות מצד ישראל. בדיון זה בלטה עמדתו של שרת בסוגיית מדיניות התגמול, עמדה שהלכה והתבהרה בשנים שלאחר מכן, בהן תמך תמיכה מסויגת במדיניות זו. למשל, בעקבות מיקוש רכבת ליד קלקיליה בראשית פברואר 1953 הביע שרת תמיכה בהצעתו של בן-גוריון לעשות מעשה נועז ונמרץ. עם זאת טרח שרת להבהיר לשרים את הסיכונים המדיניים הכרוכים בפעולה צבאית ועל רקע זה את המלצתו להימנע מפעולה שתביא ל"הסתבכות בהתלקחות גדולה".¹²

בכל הדיונים שקדמו להכרעות ניצבו דוד בן-גוריון ומשה שרת זה מול זה. שרת ניסה לעכב פעולות צבאיות ודרש למצות קודם כל את המהלכים המדיניים, ובן-גוריון דחף לפעולה צבאית.¹³ בעקבות פעולות תגמול של צה"ל בכפרים רנטיס, פלמח וגוימאל התכנס הסגל הבכיר של משרד החוץ לישיבה ב-2 בפברואר 1953. בדבריו של שרת בישיבה זו באה לידי ביטוי נפשו החצויה של מי שמבין את הכורח שבמדיניות התגמול, אך חושש מהשלכותיה. הוא הבהיר שפעולות התגמול אינן ביטוי של מדיניות חדשה. "ייתכן שזו מדיניות מוטעית", אמר לנוכחים, "אולם עובדה היא כי זו המדיניות הקבועה. כל פעם שההתפרעויות מגיעות לשיא יש להגיב. מותר תמיד לבוא בערעורי ביקורת, אבל להביע תימהון ולהיות מופתע אין מקום".¹⁴

אחר כך מנה שרת אחד לאחד את השיקולים שהביאו את הממשלה לנקוט את מדיניות התגמול. בדבריו נקט עמדה של מעין "צופה מן הצד", מודע היטב לשיקולים ההגיוניים העומדים מאחורי

¹⁰ התייעצות של שר-החוץ עם ראש הממשלה והרמטכ"ל, 27 במרס 1953. שלום, דיוקנה, עמ' 378.

¹¹ מכתב שרת אל בן-גוריון, 17 באפריל 1953. שלום, דיוקנה, עמ' 378.

¹² דיון בממשלה על המצב בגבולות והודעת הממשלה בכנסת, 4 בפברואר 1953. שלום, דיוקנה, עמ' 380.

¹³ שלום, דיוקנה, עמ' 380.

¹⁴ ישיבת הסגל הבכיר של משרד החוץ, 2 בפברואר 1953. שלום, דיוקנה, עמ' 380.

המדיניות הזאת, אך אינו מוכן לגלות מחויבות ברורה כלפיה. בין השאר התייחס שרת לשיקולים העיקריים האלה:

א. הרתעת הצד השני מפני המשך התמיכה במסתננים: "היגיון התגובה התגמולי", אמר שרת, "אינו נקמה עיוורת, אלא פה פועל היגיון ידוע... מתברר שכפרים מסוימים משמשים בסיס להתקפות... ואז אומרים: 'נפגע בכפר הזה וכפרים אחרים ישמעו וייראו'".

ב. המרצת השלטון לפעולה נגד המסתננים.

ג. העלאת המורל של תושבים ביישובי הספר: "פעולות אלה", אמר שרת, "מעלות את המורל. אם דברים אלו נמשכים ואין פעולת תגובה, זה יכול להרוס את רוחם של הגרים בספר ולגרום לבריחה, ופעולות אלו גורמות לביטחון וכל אמצעי שיש בכוחו לחזק רוחם של אנשים ולהשאירם במקומם הוא מוצדק".

ד. חיזוק רוחו של הצבא: "הוא (הצבא) מוכרח לעשות משהו לאחר שהוא רואה ששמים את המדינה ללעג ולקלס... לפעמים מגיע הרגע של עת לעשות, ומשעושים נחשול זה יורד ואפשר לנשום קצת"¹⁵.

בשלהי 1953 חזר והופיע בחוגי השלטון בישראל הרהור שונה בדבר המדיניות הנכונה. הן בגלל האיומים החדשים שהצטיירו בתחום הביטחון הבסיסי והן מחמת אי-הנחת שידעה ממצב הביטחון השוטף, החלה מערכת הביטחון של ישראל, אשר דבקה, בראשיתו של התהליך במדיניות סטאטוס-קוו מובהקת, להרהר שמא התגלגלה מבלי משים לאחוז במיקח של טעות. בהדרגה התברר לצמרת הביטחון, שהסטאטוס-קוו שנוצר בפועל שוב אינו זה שעליו ביקשה להגן, ומוטב לה לחפש דרכים לשנותו, הן מצד מתאר הגבולות והן מצד אופי היחסים השוררים משני עבריו של הגבול. המעבר הזה, ממדיניות של סטאטוס-קוו למדיניות השוקלת לשנותו מיסודו, לא היה חד וחלק.

למעט ההכרעה לצאת למבצע קדש, שנפלה בנסיבות מאוד מיוחדות וחד פעמיות, אף פעם לא הוכרעה הכף הכרעה חדה. ניתן לשער, שמתחת לפני השטח התעוררו עתה מחדש הרהורים בדבר המטרות שלא הושגו בתש"ח ורצון 'להשלים את המלאכה', אך על-פי-רוב פעלו שיקולי ביטחון רציונאליים בדבר הסכנות העומדות בפני ישראל, אם תאלץ לספוג מהלומת אויב שתתחיל מן הקווים של תש"ט. לא תהיה זו בחינת לידה מחודשת של אירדנטה ציונית¹⁶, אלא תגובה לתנאים שהשתנו. בתחילה, בשנים 1953 ו-1954, נשאר השיקול בדבר תיקוני גבול כאלה או אחרים בחינת פולמוס, היסוס והרהור. היו שנטו, כמו משה דיין,¹⁷ לתמוך ביוזמות מלחמה. היו שפסלו אותן מכל וכל, כמו משה שרת. היו שפסחו על הסעיפים, כמו דוד בן-גוריון. מכל מקום, השאלה נשארה תלויה ועומדת

זמן רב ללא הכרעה.¹⁸

מבין ארבעת התחומים המרכיבים את הסטאטוס-קוו הממד הטריטוריאלי; ממד הריבונות הבלתי מופרעת בתוך שטחה של ישראל; ממד השליטה על משאבים וזכויות מחוץ לתחומי הריבונות; וממד יחסי הכוחות הטרידו את ישראל בשנים הראשונות בעיקר בעיות מן התחום השני ומן התחום השלישי. אי-הנחת שהרגישו הישראלים מהסטאטוס-קוו, כפי שזה התפתח

¹⁵ שלום, דיוקנה, עמ' 380-381.

¹⁶ מונח איטלקי שפירושו המילולי מתייחס לאותם חלקי המולדת ש'טרם נגאלו', ההיסטוריונית חדוה בן-ישראל מגדירה מושג זה כלהלן: 'אירדנטזים הוא שלב בתר-מדינתי של הלאומיות אשר בו הצליחה תנועה לאומית לכוון מדינה ריבונית, אך האנרגיות אשר שוחררו ע"י אותה תנועה מכוונות עתה לעבר כיבוש טריטוריות נוספות... בהתבסס על תביעות המנוסחות במונחים של לגיטימציה היסטורית או דתית'. בר-און, סטאטוס-קוו, עם 67.

¹⁷ משה דיין התמנה לרמטכ"ל ע"י בן-גוריון בדצמבר 1953, לפני שפרש מראשות הממשלה. הוא סיים כהונתו ב-1958.

¹⁸ בר-און, סטאטוס-קוו, עמ' 93.

בשנים 1953-1955, נבע בשלב זה מהקשיים שנתקלו בהם בבואם להגשים את תוכניות הפיתוח המרכזיות שלהם, ובעיקר מהתערערות הרגשת הביטחון של העולים החדשים שהתיישבו לאורך הגבולות. אך משהתפרסם דבר העסקה הצ'כית-מצרית בקיץ 55, זינקו לראש תשומת הלב דווקא הממד הטריטוריאלי וממד יחסי הכוחות. משנפגם בטחונה של ישראל בכושר ההרתעה שלה מחמת הערעור שחל ביחסי הכוחות, החריפה גם התחושה של הליקויים והסכנות האופרטיביים שישראל נטלה על עצמה במסגרת קווי התיחום הטריטוריאליים.¹⁹

המאבק על חופש השיט

בעוד המתרחשות גואה ושוככת חליפות בגבול ישראל מצרים, לאורך רצועת עזה ובצפון סיני, המשיך לפעפע מוקד נוסף של חיכוך ביחסים בין ישראל ומצרים. מדובר בהגבלת חופש השיט של ספינות ישראליות, ואף ספינות זרות העושות דרכן לישראל וממנה, במעברי הים שבחזקת מצרים. שליטתה של מצרים במעבר בתעלת סואץ מאז הקמתה של מדינת ישראל (ובמיוחד מאז נחתם ההסכם האנגלו-מצרי בסתיו 1954), ובמיצרי טירן משנת 1950, עשתה את השיט הישראלי בים-סוף לסלע מחלוקת בולט בין שתי המדינות.²⁰

ראשיתו של הניסיון המצרי לשבש את התעבורה הישראלית באוויר ובים באזור זה, בהודעה המצרית על סגירתה של תעלת סואץ בפני שיט ישראלי ב-20 בספטמבר 1950. חמש שנים אחר כך, ב-12 בספטמבר 1955, הודיעו המצרים כי גם המיצרים המקשרים בין מפרץ אילת לבין ים-סוף סגורים לתנועה ימית ואווירית אל ישראל וממנה. הפעם, בניגוד לעבר, כלל ההסגר גם אוניות שאינן מניפות את דגל ישראל ומטוסים לא ישראליים, שמחוז חפצם ישראל. עוד קודם לכן הניחה ישראל כי מצרים לא תאפשר לאונייה המניפה דגל ישראלי לעבור במיצרי טירן, אלא שבאילת לא היה ממילא עד אותו זמן נמל של ממש. התנועה הדלה לאילת וממנה התנהלה באוניות שהניפו דגלים של מדינות אחרות. עד שנת 1955 לא פעלה אף אונייה מסחרית תחת דגל ישראלי במפרץ אילת. ברור היה הצורך בפעילות ממשית במפרץ, על מנת שיהיה יסוד לטענותיה של ישראל נגד מצרים בעניין זה. דיין טען במאי 1955, כאשר דיבר על הצורך לפרוץ את המיצרים, כי "אין טעם במלחמה על חופש השיט, אם אחר כך לא יהיה שיט". כאשר דובר באפשרות להעביר אוניית מבחן במיצרים, הוסיף הרמטכ"ל: "אין למדינה אפילו אונייה אחת שתעבור במיצרים אלה".²¹

ישראל ראתה עצמה כבעלת זכויות שיט הנובעות מעצם היותה אחת המדינות הגובלות במפרץ אילת. סגירת המיצרים הדגישה את בידודה של ישראל באזור והיא לא היתה מוכנה עקרונית להשלים עם הדה-לגיטימציה הברורה של מעמדה כמדינה ריבונית, הזכאית לעשות שימוש חופשי במים בינלאומיים ככל מדינה ריבונית אחרת.

¹⁹ בר-און, סטאטוס-קוו, עמ' 97.

²⁰ ב-27 ביולי 1954 נחתם בראשי תיבות ההסכם האנגלו-מצרי, שעל-פיו התחייבה בריטניה לפנות את אזור התעלה עד יוני 1956. ההסכם נחתם סופית ב-19 באוקטובר 1954, מוטי גולני, תהיה מלחמה בקיץ: הדרך למלחמת סיני 1955-1956, תל-אביב: מערכות, 1957, עמ' 63. (להלן: גולני, תהיה מלחמה).

²¹ אפילו האונייה "בת-גלים" נרכשה במסאווה לצורך השיט אל ישראל דרך תעלת סואץ משום שלא היתה אז אף אונייה ישראלית אחת מדרום לתעלת סואץ. גולני, תהיה מלחמה, עמ' 64.

ההסברה הישראלית הרשמית הציגה את בעיית חופש השיט גם במונחים כלכליים, מתוך ראיית העתיד, שהתעלם מחוסר החשיבות העכשווי של נמל אילת. שלילת היכולת לקיים סחר עם אפריקה ואסיה דרך ים-סוף, היה בה כדי לאיים על ישראל במצור שיסכן את כלכלתה החלשה ממילא. בכלל, בעיית האספקה נתפסה כמרכזית בתפיסת הביטחון היסודי, הקיומי של אותם ימים. יותר משפגע ההסגר בהווה הדל של אילת, הוא פגע בעתידה ובעתיד הנגב.

הפגיעה המצרית בתעבורה הישראלית בין מפרץ אילת וים-סוף הוצגה לא אחת ע"י ראשי המדינה כעילה למלחמה. בהיסטוריוגרפיה של התקופה חוזרת ונשנית הטענה כי סגירת המיצרים היתה מן הסיבות המרכזיות למלחמת סיני. הן בן-גוריון הן דיין תיארו את בעיית השיט במונחים אלה. דיין הצהיר במפורש כי מבחינתו, חופש השיט בים-סוף הוא סיבה למלחמה. ב 18 באוקטובר 1955 אמר שרת לכנסת, בתגובתו על ההסגר שהוטל על מיצרי אילת: "גם כאן אנו שומרים לעצמנו את מלוא חופש הפעולה, במועד ובשיטה שנמצאם מתאימים".²²

ראוי אפוא לבדוק מה היה מקומה של בעיית השיט בים-סוף שהלכה והחריפה הביאה שינוי במדיניות הביטחון ערב מלחמת סיני. בין אם עצם בעיית השיט עודדה את השינוי או שהמהפך במדיניות הביטחון יצר נכונות לעשות מעשה צבאי, השינוי היה לעובדה.

תעלת סואץ בעיה מדינית או צבאית?

המערכה על חופש השיט בים-סוף כללה כמובן גם את תעלת סואץ. בקיץ 1954 הוחלט להעמיד למבחן את כוונותיה של מצרים בתעלה, לקראת החתימה הסופית על הסכם סואץ האנגלו-מצרי באוקטובר של אותה שנה. בשנת כהונתו הראשונה של שרת בראשות הממשלה 1954, עלו לא אחת הצעות להכריח את מצרים לחשוף קבל עולם את אי נכונותה למלא אחר אמנת קושטא משנת 1888, המסדירה את השיט בתעלה ומעניקה זכות מעבר חופשי לספינות סוחר העושות את דרכן בתום לב. שרת סבור היה אז כי אי אפשר להגיע עם מצרים להידברות בעניין השיט בתעלה, ולכן תמך בפרובוקציה ישראלית שם. תגובה מצרית נלקחה כמובן בחשבון. אשר למפרץ אילת, שרת גרס כי כמדינה ריבונית לחוף המפרץ, תוכל ישראל בסופו של דבר להגיע עם מצרים להסכם, בתיווך אנגלו-אמריקני. לכן הוחלט כי המקום העדיף לחשוף בו את עמדת מצרים הוא תעלת סואץ, ולא מיצרי טירן.²³

ישראל ביקשה לא רק לבדוק מעשית את התגובה המצרית שהיתה צפויה, אלא גם לזכות באהדה בדעת הקהל במערב. ממשלות המערב היו רגישות מאוד לחופש השיט של המדינות המשתמשות בתעלה, שהסתמך כאמור על אמנת קושטא משנת 1888. על-פי האמנה, שנחתמה בין תורכיה לבין המעצמות של אותם ימים על מנת להסדיר את המעבר בנתיב הימי הרגיש הזה, אין לסגור את תעלת סואץ בפני ספינות כל האומות, לא בימי שלום ואף לא במלחמה. מותר להחזיק כלי מלחמה רק במוצא הצפוני של התעלה, פורט סעיד, ובדרומי, סואץ. אין להחזיק כוחות צבא לאורך התעלה. למרות זאת יכולה המדינה הריבונית לאורך התעלה, על-פי האמנה, להגן על נתיב המים אם נשקפת לו סכנה, לדעתה. ב 1888 היה הריבון שם הח'יליף התורכי, והצבא שישב במצרים בשליחותו היה בריטי. זה היה נוח לכול. על בסיס זה שלטו הבריטים בתעלה בשתי מלחמות העולם וביניהן, ועל סמך אותו סעיף מנעה מצרים, בשנות החמישים, שיט ישראלי בתעלה.

²² גולני, תהיה מלחמה, עמ' 64

²³ גולני, תהיה מלחמה, עמ' 65

ב-21 בספטמבר 1954 שלחה ישראל לתעלת סואץ את אוניית המבחן "בת-גלים", מדרום צפונה, והמצרים עצרו אותה מיד בהגיעה לפתח התעלה.

שרת, שראה את בעיית ההסגר הימי בכלל כסוגיה בעלת היבט מדיני חשוב, העדיף לפעול תחילה בתעלת סואץ דווקא, בשל האופי המדיני של הפעולה. לשיגורה של "בת-גלים" לתעלת סואץ היתה מטרה מדינית מובהקת: לעורר את דעת הקהל בעולם לאי צדק שבסירוב המצרי להתיר מעבר אוניות ישראליות בנתיב המים הבינלאומי הזה. כפי שכתב שרת לשר-הביטחון, פינחס לבון²⁴, ב-13 בספטמבר 1954, כשבועיים לפני ש"בת-גלים" ניסתה להכנס לתעלת סואץ: "אני רואה את דבר העברת האונייה בתעלת סואץ כמבצע מובהק של מדיניות חוץ ולא כצעד בטחוני".²⁵

אוניית המבחן "בת-גלים" נשלחה אם כן על דעתו של ראש הממשלה שרת, ובתמיכתו. הוא פנה לעסוק בהסגר על השיט הישראלי רק משהגיע למסקנה כי יעלה בידי ישראל להפעיל לחץ מדיני. יחד עם זאת, ראוי להדגיש כי כאשר העריך שרת שאפשר לסייע למאמץ המדיני הזה בלחץ צבאי מתאים, לא היסס לומר זאת. ראש הממשלה חזר לא אחת, גם בנסיבות רשמיות ובאוזני זרים, על איומו לפרוץ בכוח את ההסגר על אילת. שר-הביטחון לבון סבר אחרת. הוא ראה בשיגורה של "בת-גלים" מהלך בעל אופי בטחוני צבאי, ועל רקע זה הגיע לדין ודברים קשה במיוחד עם ראש הממשלה ושר-החוץ. דיין, לעומת זאת, לא עסק בשאלת המעבר בתעלת סואץ באופן ישיר, כל עוד לא נתבקש לעשות כן. עיקר עניינו בסוגיית חופש השיט התמקד במיצרי אילת ולא בתעלת סואץ, שלא העסיקה אותו בעיקר כיוון שבדומה לשרת, ראה בה בעיה מדינית, לא צבאית ונראה לו כי פעולה במיצרי אילת תהיה אפשרית מבחינה צבאית, בעוד שאינה בת ביצוע בתעלת סואץ.²⁶

כרמטכ"ל הציג דיין את בעיית המיצרים, ולא את תעלת סואץ, כעילה לפעולה ישירה, כלומר למלחמה. לדברי שרת, כבר בסוף ינואר 1954 הציע דיין לראשי מפא"י לערוך פעולה גדולה לפתיחת המיצרים, גם אם פירושה של פעולה כזו הוא מלחמה. על עמדה זו חזר גם מאוחר יותר, כשעת הדיון בשאלה לאן תופנה "בת-גלים", לתעלת סואץ או למפרץ אילת. כאמור, עמדתו לא נתקבלה בתחילה.

הרמטכ"ל לא ויתר. במהלך שנת 1954 פעל דיין, במסגרת סמכותו, כדי לשפר את יכולתו של צה"ל לפעול במפרץ אילת. חיל-הים ערך באותה שנה כמה פעולות של סיור ומיפוי במפרץ אילת ובמיצרים וסיירים ערכו בדיקות מעבר כוחות יבשה בצירים לאורך החוף.²⁷

²⁴ פינחס לבון – שר-הביטחון בממשלת שרת, החל מדצמבר 53, לאחר פרישת בן-גוריון. בפברואר 55 נאלץ להתפטר בעקבות פרשת "עסק הביש" ובן-גוריון החליפו.

²⁵ מכתב ראש הממשלה לשר-הביטחון מובא במלואו, שרת, יומן אישי, עמ' 577.

²⁶ גולני, תהיה מלחמה בקיץ, עמ' 67

²⁷ גולני, תהיה מלחמה, עמ' 67

בפרק זה מובא רשומון קורותיה של "בת-גלים" וציוותה כפי התפרסמו בעיתונות אותם הימים וביומן שרת. בקשתי לעקוב אחר השתלשלות האירועים כפי שהתרחשו מזמן רכישת הספינה והגעת הצוות לנמל מסאוה שבאריתריאה, המשכם בשלושת החודשים במצרים מיום 28 בספטמבר 1954 ועד לאירועים בעקבות שחרור הצוות ביום 01 בינואר 1955. כדי לבחון זאת ברמת הדיוק המירבית סברתי שנכון יהיה לקרוא את עיתוני התקופה אשר דיווחו בפירוט רב יחסית. ואכן, הם מהווים את המקור העיקרי לפרטים המובאים ברשומון שלהלן. מקור נוסף לקבלת מידע עדכני היה יומן משה שרת אלא, כפי שכבר צוין, הוא לא רשם בפרוטרוט באותה תקופה ולכן המידע ממנו דל יחסית. רשמתי את התאריכים בסדר כרונולוגי על-פי הידיעות שמצאתי. הפרטים שליקטתי הובאו, ברב המקרים, בלשון המקור ורק במקומות שהיה נחוץ הוספתי הסברים. מידע רב קיבלתי מחלק מאנשי צוות "בת-גלים" אשר איתם נפגשתי ושוחחתי. מהם נודעו הפרטים על רכישת הספינה והגעת הצוות למסאוה. בראיונות, שיחות והתכתבויות חפצתי שיעשירוני בהרגשותיהם וחוויותיהם מהמבצע. הנחתי שהפרטים הזכורים להם הם החוויות היותר מרשימות שעברו. במהלך השיחות התברר לי שאנשים אלו זוכרים פרטים רבים ואף חוזרים לעסוק בהם ע"י איסוף חומר ו"פגישות מחזור". קריאת הדברים שאמרו מעשירים את הנתונים שהובאו ברשומון. חלק א' יכלול את הרשומון. בחלק ב' יובא ראיון שערכתי בפגישה עם רב-חובלה של "בת-גלים". לאחר מכן, בחלק ג', יובאו תשובות בכתב לשאלות ששלחתי אל סגן רב-חובלה והמכונאי הראשי. לבסוף, בחלק ד', יובאו מספר תשובות לשאלות שהצגתי בטלפון למנהלה לשעבר של חברת "פוסידון" שהיתה באופן רישמי בעלת הספינה "בת-גלים".

א. רשומון הספינה "בת-גלים" וצוותה במסע לחציית תעלת סואץ:

- 12/08 יום ה'. על-פי סיכום עם משרד הביטחון, חברת הספנות "דולפין" רכשה את הספינה "פרימה" בת 400 טון בנמל פיראוס שביוון. ספינה זו שטה תחת דגל קוסטה-ריקה בידי צוות הולנדי²⁸ צוות זה השיט את הספינה לנמל מסאוה באריתריאה. בזמן שהספינה עשתה דרכה לאפריקה המזרחית, ואולי מספר ימים לפני כן, גויס רב-חובלה, צבי שידלו, לפקד על הספינה. צבי גייס מלחים שהכיר כדי שיהוו את תשעת אנשי הצוות.²⁹ הספינה נמסרה לידי חברת "פוסידון" לסחר ימי שהפעילה קו אוניות בין נמלי מזרח אפריקה וחיפה. גבי טראוב, מנהל "פוסידון", תידרך את הצוות.
- 29/08 יום א'. הצוות הישראלי קיבל את הספינה בנמל מסאוה הניף עליה את דגל ישראל ושינה את שמה ל"בת-גלים". יום יומיים לפני כן יצא הצוות במטוס מישראל לכיוון אסמרה בירת אריתריאה. תקלה במטוס אילצה אותו לחזור לישראל ולמחרת המריא שוב.
- סוף אוגוסט תחילת ספטמבר 54. אנשי הצוות הכינו את הספינה למסע והעמיסו עליה מטען של בשר משומר, לבידים ועורות. במהלך החודש התקבלה הודעה על ביטול ובעקבותיה נסעו רב אנשי הצוות לאסמרה במטרה לחזור לישראל. מספר מצומצם

²⁸ אלכס צור, ושבת מצרים יסור... קורות הצוות והאניה "בת גלים", 2003, עמ' 84. פרטים זהים לגבי הרכישה נמסרו ע"י גבי טראוב. גבי סבור שהדגל היה נורווגי. ראיון טלפוני עם גבי טראוב, 22 ביולי 2005.

²⁹ בספר "ושבת מצרים יסור" נכתב שגבי טראוב איתר וגייס את כל אנשי הצוות. צבי שידלו אמר בראיון שלאחר שהוא גויס למשימה הוטל עליו לבחור את אנשי הצוות. ראיון המחבר עם צבי שידלו, 13/05/05. מידע זהה על גיוסם נמסר ע"י רפאל שפינט ומרדכי כתריאל בהתכתבות איתם. ראה חלק ג' בפרק זה.

נשאר על הספינה והתכוון להעבירה לידיים אחרות. לפני שבוצעה העברה זו הגיעה הודעה שהמבצע יצא בכל זאת לדרך. אנשי הצוות הוחזרו מאסמרה למסאוה.³⁰

- 13/09 יום ב'. יוסף תקוע³¹ מסר למשה שרת שפינחס לבון הסכים לדחות את מסע "בת-גלים" רק ביום. שרת ערך התייעצות עם מנכ"ל משרד החוץ וולטר איתן, גדעון רפאל ויוסף תקוע. שרת כותב מכתב חריף ללבון ובו דרישה לדחות את "בת-גלים" בשבוע כדי לא להפריע לשיחות אבא אבן עם מזכיר המדינה האמריקאי, מר דאלאס.³² השיחה הזו אמורה לסוב על זיון של ארצות ערב והפרת מאזן הכוחות בינינו לבינן.
- 14/09 יום ג'. לבון ביטל את ההפלגה. שרת עוסק בבת-גלים ושוחח על כך עם טדי קולק³³ ומנכ"ל משרד החוץ. (יומן שרת עמ' 577)
- 16/09 יום ה'. מברק מאבא אבן על השיחה עם דאלס - מדאיג ביותר. (יומן שרת עמ' 577)
- 28/09 יום ג'. "בת-גלים" נכנסה לנמל פורט תופיק. "אור ליום 28/09 כשעתיים אחר הצות. מעולם לא הייתי במקום זה. תמרנתי אחורה וקדימה כדי למצוא מקום מתאים. לא ראיתי כל סירות דייגים פרט לכמה אוניות שעגנו בנמל. צבי (רב-החובל) מתאר את השתלטות המצרים על האוניה. אותו לילה ישנו על האוניה תחת משמר מצרי אך קרוב לחצות העירונו והתחילו לשאול על יריות על דייגים ומעשי רצח".³⁴ (חירות 26/10)
- 30/09 יום ה'. "אין ידיעות נוספות מהאוניה". (יומן שרת עמוד 583).
- 02/10 שב ת. "רדיו קהיר מסר שאנשי הצוות הועברו לכלא בקהיר". (הארץ 04/10). "רדיו קהיר מסר שהצוות הובא לפני שופט חוקר". (הארץ 04/10).
- 03/10 יום א'. "רדיו קהיר מסר שהתובע הכללי המצרי וקבוצת קצינים בכירים ביקרו במקום שבו נעצרה בת-גלים". (הארץ 04/10). נערכה ישיבת ממשלה שבה דיווח שרת על מגעים של דיפלומטים, אבא אבן בארצות-הברית ואליהו אילת³⁵ בבריטניה. דיווח על העברת הצוות לקהיר וועדת החקירה המצרית שבדקה את הירי על ספינות הדיג. נמסרו שמות אנשי הצוות. (דבר 04/10).
- 05/10 יום ג'. הוצא צו מעצר לחודש ימים לצוות "בת-גלים". (ידיעות אחרונות 06/10).
- 06/10 יום ד'. מצרים הגישה תלונה לוועדת שביתת-הנשק המעורבת בדבר פתיחה באש על ספינות דיג מצריות, טיבוע אחת מהן והריגת שני דייגים. שלא כרגיל התלונה של המצרים לא דרשה כינוס חרום של הוועדה. ראש המשלחת המצרית לוועדה ביקש לקיים חקירה וקבע בתלונתו שהיא תתחיל ביום א' 10/10. (זמנים 10/10).³⁶

³⁰ הפרטים נמסרו בראיון עם צבי שידלו ובהתכתבויות עם סגן רב-החובל, רפאל שפינט, והמכונאי הראשי, מרדכי כתריאל. הצוות לא ידע מהי סיבת הביטול. נראה בהמשך ששרת דרש לדחות את מועד ההפלגה ולבון הכעוס הורה לרמטכ"ל לבטלו.

³¹ יוסף תקוע – סגן מנהל המחלקה המשפטית של משרד החוץ; ממונה על ועדות שביתת-הנשק.

³² המכתב ללבון מובא בשלמותו (שרת, יומן אישי, עמ' 577)

³³ טדי קולק – מנכ"ל משרד ראש הממשלה.

³⁴ עיתון מפלגת "חירות", בשנת 65 התאחד עם עיתון "הבוקר" והמשיך להופיע כעיתון "היום". בהיותו עיתון מפלגת אופוזיציה במקרים רבים, וגם בכתבות על "בת-גלים", תקף את מדיניות הממשלה.

³⁵ אליהו אילת (אפשטיין) – שגריר ישראל בבריטניה.

³⁶ עיתון המפלגה הפרוגרסיבית אשר יצא כיומון. נסגר באמצע שנות החמישים בגלל חובות כבדים.

הוגשה תלונת המצרים. נאמר שלמרות שהתלונה המצרית נמסרה ביום 06/10 לא אפשרו את תחילת החקירה עד 11/10. בתלונה לא נתבעה ישיבת חירום למרות שכללה הריגת שני אנשים. בעבר נהגו לתבוע דיון חירום על כל מקרה שיש בו נפגעים או יריות בלבד. (זמנים 22/10).

- 07/10 יום ה'. יום הכיפורים.
- 08/10 יום ו'. "דובר צה"ל מסר שישראל הגישה תביעה נגד התלונה המצרית בנוגע לאוניה "בת-גלים" לועדת שביתת-הנשק הישראלית מצרית. התביעה הוגשה בתגובה ישירה על הניסיון המצרי להמשיך בסחבת ובמעצר הספינה ואנשי צוותה. ישראל דורשת חקירה מיידיה וכינוס ישיבת חירום של ועדת שביתת-הנשק". (זמנים 10/10).
- ביום 08/10 ישראל הגישה תביעה השוללת את יסוד התלונה המצרית ודורשת חקירה מיידיה וישיבת חירום". (זמנים 22/10).
- 09/10 שבת. "היום הגיש אבא אבן בקשה ליושב-ראש מועצת הביטחון לכנס ישיבה מיוחדת לשם דיון בבעיית השיט בתעלת סואץ אשר עומדת למעשה על סדר יומה של המועצה מאז ינואר. לצעד זה קדמו מגעים דיפלומטים בלונדון וווינגטון ושם הובעה תמיכה עקרונית בתביעה של ישראל לשיט חופשי בתעלה". (מעריב 09/10)
- 10/10 יום א'. "ממטה משקיפי האו"ם נמסר שהבוקר יצאו משקיפים צבאיים לקהיר ולפורט תופיק כדי להתחיל בחקירה. החקירה עשויה להמשך עד סוף השבוע". (זמנים 10/10).
- "ארבעה משקיפי או"ם יצאו מישראל למצרים דרך היבשה לשם חקירת הפרשה. יתחילו את עבודתם מחר. לא צפוי שיסיימו לפני 14/10". (דבר 13/10).
- 14/10 יום ה'. "המועצה דחתה את דיוניה ליום ה' (כנראה 14/10) לעיין קודם כל בטענות פורמאליות של מצרים, שלדעת חוגים יודעי דבר, תעמוד על כך כי העניין נמצא בסמכותה של ועדת שביתת-הנשק". (זמנים 10/10).
- היום אמור להיערך דיון במועצת הביטחון (דבר 13/10).
- "מועצת הביטחון דחתה פה אחד את הדיון בתלונת ישראל עד לאחר שהיושב-ראש יקבל את דוח החקירה של ועדת שביתת-הנשק. ישראל דורשת מהמועצה שחרור מיידי של צוות "בת-גלים" והאוניה. וכן, הכרזה חגיגית כי מעשים מעין אלה לא יחזרו בעתיד. דברים אלו אמר אבא אבן בנאומו אמש במועצת הביטחון. אבן הוסיף כי בעיית חופש השיט והמעבר בתעלת סואץ הובהרו כמה פעמים במועצת הביטחון". (דבר 15/10).
- 15/10 יום ו'. שרת בשיחה עם גדעון רפאל. "אחה"צ עם ג"ר 1) "בת-גלים", פרסום מצרי, תצלומים, פנים חמודות, "פושעים" וכו' "פדאין" (מקריבי-נפשם, כתוב בערבית); אוניה נוסעת מצפון עם עתונאים, הרגעת משפחות ותשלום המשכורת, עו"ד". (יומן שרת עמוד 586).
- "משקיפי האו"ם חקרו את אנשי בת-גלים". (דבר 15/10).

"מועצת הביטחון עתידה להתכנס הערב לדיון בתלונת ישראל אך יוקדם לכך דיון על סדר היום. בדיון זה שבו לא ישתתפו ישראל ומצרים, צפוי נציג לבנון להשיג דחיית הדיון עד סיום החקירה והדיון בוועדה לשביתת-הנשק". (הדור 15/10)³⁷

- 17/10 יום א'. "משקיפי האו"ם חזרו לירושלים והקדישו את היום לכתיבת הדוח שלהם. צפוי שהיום ייוודע מועד כינוס החירום של ועדת שביתת-הנשק ביום ה' (21/10) או יום ו' (22/10). בהגשת תלונת הסרק המצרים הרוויחו זמן בכך שנדחה הדיון במועצת הביטחון". (דבר 18/10).

- 18/10 יום ב'. "משקיפי האו"ם שחוקרים את תקרית "בת-גלים" עומדים לשוב היום לירושלים ויגישו את הדוח לגנרל בארנס". (ידיעות אחרונות 18/10). "המשקיפים שחקרו את פרשת "בת-גלים" הגישו את הדוח ליושב-ראש ועדת שביתת-הנשק ולראש מטה המשקיפים של האו"ם גנרל בארנס". (זמנים 20/10).

- 21/10 יום ה'. קולונל ברטולדו קבע כינוס חירום של ועדת שביתת-הנשק. (זמנים 20/10).

"ועדת שביתת-הנשק עוכבה אתמול במשך שש שעות ע"י תמרוני השהייה של נציגי מצרים". לבסוף נדחה המשך הדיון למחר ללא כל התקדמות. (זמנים 22/10).

- 22/10 יום ו'. "הקולונל ברטולדו יושב-ראש ועדת שביתת-הנשק הישראלית מצרית שהתכנסה הבוקר לדון בתלונת מצרים בעניין "בת-גלים" יימנע קרוב לוודאי מהצבעה על הצעת המצרים. ע"י כך תורד התלונה המצרית מסדר היום". (מעריב 22/10).

"פרשת "בת-גלים" תידון היום בוועדת שביתת-הנשק. נודע כי ממשלת ישראל תדון על אפשרות החרמת הדיון אם יושב-ראש הוועדה, הקולונל ברטולדו, יימנע מהצבעה על הצעת הגינוי נגד מצרים". (ידיעות אחרונות 22/10).

- 23/10 יום שבת. "בישיבת חירום שניה (שנערכה כנראה בשבת 23/10) האשים נציג ישראל בביום תקרית "בת-גלים" ובניסיון מחושב מלכתחילה למנוע את הדיון בוועדה. תמרון המעיד על העדר יסוד כלשהו להאשמות המצריות מוסר דובר צה"ל. ראש המשלחת המצרית התווכח במשך חמש שעות עם יושב-ראש הוועדה שנוכחותו של יוסף תקוע אינה חוקית עד שלבסוף ויתר על התנגדותו. לאחר מכן טען שהישיבה בלתי חוקית משום שנקבעה לאחר סיום החקירה בסואץ ולא לפני כן עם סיום החקירה בישראל. יושב-ראש הוועדה תבע לשים קץ לדיון הנוהלי שנמשך שתי ישיבות ולהתחיל בדיון לעצם הנושא בדיון הבא. הישיבה הבאה נקבעה ליום ג' (כנראה 26/10) בקילומטר ה-95 בכביש לעזה". (על המשמר 25/10).

- 26/10 יום ג'. "ועדת שביתת-הנשק תתכנס היום לדיון שלישי. אף-על-פי שהמשלחת המצרית תמשיך בתכסיסי השהייה יש להניח שבדיון היום תצליח הוועדה להתקדם ולצאת ממצב הקיפאון שאליו שואפים המצרים. צפוי שהיושב-ראש לא יאפשר המשך ההשהייה בייחוד לאור העובדה שמועצת הביטחון ממתינה לסיום הדיון בפרשת "בת-גלים" בוועדת שביתת-הנשק". בהמשך נאמר שמאחר שהמצרים עורכים תרגילי השהייה יתכן שהוועדה תסתפק בהגשת דוח המשקיפים

³⁷ "הדור" היה ביטאון מפא"י במשך שבע שנים. החל להופיע ערב הבחירות לכנסת הראשונה, בנובמבר 1948, בעריכת אליעזר לוינשטיין, מאנשי הרוח הבולטים של מפא"י, פובליציסט, ולימים חבר כנסת. עיתון צהריים שהפך לעיתון ערב. גיליונו האחרון יצא בנובמבר 1955.

שחקרו את הפרשה משום שהוא ברור למדי ואינו משתמע לשתי פנים. (הארץ 26/10).

- 27/10 יום ד'. "מהודעה של מטה משקיפי או"ם מסתבר ששיבת ועדת שביתת-הנשק שנקבעה להיום נדחתה וגנרל בארנס העביר דוח למועצת הביטחון בניו יורק על המצב שנתהווה. לאחר הישיבה המיוחדת היום ניסה גנרל בארנס לפתור את הקשיים בשיחות לא רשמיות. לאור כישלוננו מול המשלחת המצרית נדחתה הישיבה שתוכננה למחר. הדיון הבא נקבע ליום ה' 04/11. נושא "בת-גלים" יחזור למועצת הביטחון, דבר שישראל ביקשה מלכתחילה. תכסיסי ההשהיה המצריים בשלב שלאחר הגשת דוח החקירה הוציאו את גנרל בארנס מכליו והוא נאלץ להעביר את העניין למועצת הביטחון. משלחת ישראל תדרוש חידוש הדיון במועצה". (על המשמר 27/10).
- "משלוח של ספרים וחוברות הועברו ע"י חברת "פוסידון" אל צוות "בת-גלים" בכלא. המשלוח הועבר ע"י ועדת שביתת-הנשק. המשלוח בוצע לאחר בקשת הצוות ממשיקיפי האו"ם שביצעו את החקירה. שלושה ימים לפני משלוח זה הועבר משלוח ראשון שכלל בנוסף לספרים גם מכתבים מהמשפחות". (מעריב 27/10).
- 28/10 יום ה'. "נציגי ישראל באו"ם ביקשו ממזכיר האו"ם דאג המרשלד כי יפרסם את דוח המשקיפים. בקשת ישראל מתבססת על ההנחה שהסחבת המצרית המתוארת ע"י ראש משקיפי או"ם גנרל בארנס בדוח שלו לא תאפשר לממשלת מצרים לטשטש את העובדות". (דבר 29/10).
- 03/11 יום ד'. "הדיון במועצת הביטחון הופסק עם מותו הפתאומי של הנציג המצרי דר' מחמוד אזאמי באמצע נאומו. בישיבה זו רמזו שלוש מעצמות המערב הגדולות כי הן היו מעדיפות להחזיר את השאלה לוועדת שביתת-הנשק בתנאי שהדוח על פרשת "בת-גלים" יהיה מוכן עד סוף נובמבר. ישראל תובעת שהחלטה של מועצת הביטחון תכלול הוראה לגנרל בארנס על הגבלת מועד הדיונים של ועדת שביתת-הנשק". (מעריב 10/11).
- 04/11 יום ד'. "השופט החוקר המצרי האריך את מעצרו של אנשי "בת-גלים" ב-45 ימים נוספים. בית הדין להחרמות מלחמה במצרים אישר לפרוק ולמכור חלק ממטען הבשר של בת-גלים". (הארץ 05/11).
- 12/11 יום ו'. "מועצת הביטחון אמורה לחדש היום את הדיון בעניין בת-גלים". (מעריב 10/11).
- 18/11 יום ה'. "בית דין מצרי האריך את המעצר ב-45 ימים עד להשלמת החקירה כולה". (דבר 18/11).
- 21/11 יום א'. "מטה האו"ם בירושלים קיבל היום את פנייתה הרישמית של מצרים להעביר את עניין "בת-גלים" לוועדה המיוחדת הישראלית מצרית. במשך היום יחליט הגנרל בארנס על גורל הפנייה הזו ואם ולמתי לכנס את הוועדה. נוכח ההתפתחות הזו לא שלח עוד הגנרל בארנס שום דוח למועצת הביטחון של האו"ם. הדוח יישלח לאחר שהגנרל יחליט על קו פעולתו". (מעריב 21/11).
- "ועדת שביתת-הנשק מסרה לנציג חברת "פוסידון" חבילת מכתבים מעצורי "בת-גלים" אל בני משפחותיהם. בני המשפחות מקווים שהחבילות שהם הכינו עם ספרים ובגדים נמסרו אתמול לאנשי "בת-גלים" משום שלפי הידוע להם לא החליפו בגדיהם מאז כליאתם". (מעריב 21/11).

- 26/11 יום ו'. "השלטונות המצריים הוציאו חלק ממטענה של "בת-גלים" למכירה פומבית. מצויין שממשלת ישראל תשקול בישיבתה הבאה הגשת תלונה למועצת הביטחון ואולי לבית הדין הבינלאומי בהאג". (ידיעות אחרונות 26/11).
  - 30/11 יום ג'. "שר הפנים המצרי זכריה מוחי א דין אמר שצוות "בת-גלים" יועמד לדין בפני בית דין מצרי. מועד המשפט לא נקבע". (מעריב 01/12).
  - 02/12 יום ה'. "על פי ידיעות שעדיין לא אושרו "בת-גלים" הועברה לנמל אלכסנדריה. אופן שחרורם של הספינה והצוות יידון היום בוועדת שביתת-הנשק. לפני מספר ימים ביקשו המצרים לברר באמצעות גנרל בארנס אפשרות לשחרר את המטען של בת-גלים". (מעריב 02/12).
- "ערב חידוש הדיון במועצת הביטחון היום בעניין פרשת "בת-גלים" והשיט החופשי בסואץ הודיע נציג מצרים באו"ם עומאר לופטי כי מצרים מוכנה לשחרר את צוות האוניה ואת מטענה ברגע שיסתיימו כל העניינים הפורמאליים הדרושים. המצרים מסרו במכתב כי שלטונות המשפט המצריים דחו מחוסר הוכחות מספיקות את האשמת הרצח בכוונה תחילה ונשיאת נשק שהובא נגד אנשי האוניה "בת-גלים". המלחים ישוחררו ברגע שיושלמו כל הסידורים הרישמיים הנחוצים". (זמנים 02/12).
- 09/12 יום ה'. עיתון מצרי כתב שביום 09/12 הוזמן הצוות למשרדו של ממלא מקום מפקד כוחות הגבול המצריים אשר הקריא הכרזה שבישרה שהוחלט לגנוז את התביעה נגדם מחוסר הוכחות. הצוות פרץ במחיאות כפיים ורב-החובל ביקש להעביר תודתו לממשלת מצרים. (למרחב 23/12).
  - 29/12 יום ד'. "דובר הצבא המצרי מסר כי אין אמת בידיעה על שחרור "בת-גלים". הידיעה מכוונת להכחיש הודעה קודמת שבית הדין הימי באלכסנדריה החליט לשחררה". (דבר 30/12).
- "בית דין מצרי באלכסנדריה ציווה לשחרר את "בת-גלים" על ציוותה בתנאי שלא תעבור את תעלת סואץ. סוכנות אסושייד פרס מוסרת מקהיר שיתכן שהאוניה תורשה להפליג היום או מחר. רדיו ביירות מסר שהאוניה תפליג מחר עם מלחיה ומטענה לחיפה. ידיעה זו טרם אושרה רשמית מקהיר אך משקיפים סבורים שהאוניה תשוחרר בהקדם משום שממשלת מצרים החליטה כנראה למנוע את הדיון בפרשת "בת-גלים" והשיט בתעלת סואץ שעומד להתקיים ביום ג' הבא. מכיוון שהאוניה נמצאת באלכסנדריה לא תצטרך לעבור בתעלת סואץ בדרכה לחיפה". (זמנים 30/12).
- 02/01 יום א'. משה שרת כותב שעשה הפסקה בת מספר חודשים בכתבת היומן מטעם לא ברור. עם חידוש הכתיבה מטרידה אותו מאד פרשת עסק הביש עם המשפט שעומד להיפתח בעוד מספר ימים. שרת מתייחס לשחרור צוות "בת-גלים" ולכתבות בעיתונות. להלן הציטוט:
- "העיתונות מלאה על כל גדותיה פרטי סיפור המעשה שבפי קברניטה ותשעת מלחיה של "בת-גלים" שהוחזרו אתמול לארץ. הסיפור המאוזן והמדויק ביותר - ב"הארץ", אילו "דבר" דוחס את הצבעים הקודרים שלא כדין ומציג את שני ימי המאסר הראשונים, שהיו פרשה של הכאות ותעלולים, כאופייניים לגבי כל תקופת שלושת חודשי השבי, בעוד שלמעשה - פרט לאותם היומיים - היה היחס אל אנשינו הוגן ואנושי בהחלט". (יומן שרת עמוד 617).
- "הממשלה שהתכנסה היום תדון בצעדים שיש לנקוט להבטחת חופש השיט בסואץ. מלחי "בת-גלים" היו מבוטחים וחברת "פוסידון" כבר הגישה תביעה". (מעריב 02/01).

- 03/01 יום ב'. "חברת "פוסידון" הכינה רשימת חפצים שנגזלו מהימאים בכלא המצרי. הרשימה תועבר לחברת הביטוח "לוידי". כל אחד מאנשי הצוות יעבור בדיקה רפואית בבית החולים בחיפה בה ייקבע הנזק הבריאותי שנגרם לו במצרים. בתום הבדיקות תוגש תביעת פיצויים מחברת הביטוח. חברת "פוסידון" תדון עם אנשי הצוות על עתידם. מי שירצה יוכל לחזור ולהפליג ומי שירצה להישאר על החוף יקבל פיצויים מהחברה. כל אנשי הצוות מקבלים תשלום חד פעמי בגובה משכורת של שבועיים". (מעריב 03/01).
- 04/01 יום ג'. מתוכננת קבלת פנים לצוות אצל ראש הממשלה מר שרת במשרד החוץ בירושלים. (מעריב 03/01).
- 05/01 יום ד'. "בערב יערוך איגוד הימאים ארוחת ערב חגיגית לחוזרים במלון ציון. לארוחה הוזמנו ראש הממשלה, שרת העבודה, שר התחבורה, מזכיר מועצת פועלי חיפה, בעלי חברת "פוסידון" והמשפחות". (מעריב 03/01).
- 07/01 יום ו'. "בליל שבת תתקיים בקולנוע אורה קבלת פנים חגיגית מטעם ההסתדרות בחיפה". (מעריב 03/01).

ב. ראיון עם צבי שידלו, רב-החובל של "בת-גלים"³⁸

1. שאלה: באיזה גיל היית בעת ההפלגה. מצב משפחתי שלך בעת ההפלגה. באיזו שנה הוסמכת לרב-חובל. על אילו אוניות הפלגת עד אז.
תשובה: בעת מסע "בת-גלים" הייתי קרוב לגיל 29 נשוי ואב לבן. הצטרפתי לצופי ים בשנת 38. בשנת 41 התחלתי לעבוד על ספינת דיג עליה עבדתי כשנתיים. לאחר מכן אספתי מספר אנשים במטרה לרכוש ספינה ולהקים קואופרטיב. כאשר עמדתי לקראת סיומו של הטיפול להקמת קואופרטיב זה בשנת 44 נקראתי והסכמתי לשמש כמדריך בבית הספר הימי בחיפה. שירתתי בפליים ובחיל-הים. לאחר השחרור שימשתי במשך שנה, בשנים 50-51, כמפקח דיג ארצי. בשנת 52 עברתי לעבוד בצים וקיבלתי פיקוד על הספינה "נירית" שהיתה בעבר ספינת מעפילים. פיקדתי על ספינה זו במשך כשלוש שנים עד למסע "בת-גלים". לאחר שחזרתי ממצריים המשכתי לפקד על נירית עוד מספר חודשים.
2. שאלה: האם הבנתם את המצב הפוליטי באותה תקופה.
תשובה: הבנתי היטב את המצב המדיני בתקופת שנות החמישים.
3. שאלה: איך נבחרת להיות רב-החובל של הספינה. איך נבחר הצוות. האם ניתנה לך זכות לדחות מלח. האם הכרת את כולם. האם נפגשתם לפני ההפלגה.
תשובה: הייתי רב-החובל ה-12 שפנו אליו לשמש כמפקד ה"בת-גלים" כל הקודמים סרבו. הכרתי את רב אנשי הצוות לפני ההפלגה ואני שגייסתי אותם למשימה. לא התנדבתי מרצוני אך ברגע שפנו אלי הסכמתי. איני זוכר מי היה האיש שגייס אותי. אני גייסתי אנשי צוות שהכרתי, האנשים התבקשו להתנדב ורבים מהאנשים שפניתי אליהם סירבו.
4. שאלה: מה היתה "בת-גלים" לפני ההפלגה והאם זהו שמה המקורי. מדוע נבחרה ספינה זו. האם נרכשה במיוחד למסע. האם הפלגת עליה לפני כן.

³⁸ ראיון המחבר עם צבי שידלו, בית גיל-פז כפר-סבא, 13 במאי 2005.

תשובה: ה"בת-גלים" נרכשה במיוחד למסע ע"י משרד הביטחון והרכישה בוצעה כאילו חברת הספנות "פוסידון" רכשה אותה. היא שטה תחת דגל של מדינה מדרום אמריקה, איני זוכר איזו מדינה. הצוות היה ברובו הולנדי בעת רכישתה.

5. שאלה: מי היו נציגי המדינה או הצבא שתדרכו אותך. מה היה ידוע לכם על מטרת ההפלגה. האם הובהרו הסיכונים. האם הסיכונים הובהרו למשפחות. האם נציגי מדינת ישראל התחייבו לפעולות כלשהן טרם ההפלגה, דאגה לשחרור, דאגה למשפחות.

תשובה: הצוות תודרך ע"י גבי טראוב שהיה מנהל חברת "פוסידון". מידת הסיכון במסע היתה ברורה לאנשים. הנחנו שלא יינתן לנו לעבור אך קיוונו שיוורו לנו לחזור על עקבותינו. טרם המסע הבטיח מפקד חיל-הים שבמקרה שבת-גלים תיתפס חיל-הים יתפוס אונייה מצרית על מנת להחליפה, הבטחה זו לא מולאה.

היה ידוע לי שהאנגלים עומדים לפנות את תעלת סואץ. קיים חוק בינלאומי שמעברים ימיים כאלו צריכים להישאר חופשיים גם בימי מלחמה. אסור לעקב ספינה במקרה שמטענה כשיר לחלוטין. מכיוון שכך המצרים המציאו סיבה שקרית למעצר והיא רצח שני דיגים מצריים. מידת הסיכון היתה ברורה היטב טרם המסע.

6. שאלה: איך הגיעה הספינה. איך הגיע הצוות לספינה. היכן ובמה הועמסה. מה היה מסלולה. תשובה: צוות הספינה ההולנדי הביא אותה לנמל מסאוה באריתריאה ולשם הוטס הצוות הישראלי. ב-0888 שהה הצוות הישראלי מספר שבועות ולבסוף התקבלה הודעה שהמבצע מבוטל. חלק מהצוות נסע לעיר הבירה אסמרה כדי לעלות על מטוס שיחזירם לישראל. אני נשארתי כדי למסור את הספינה ואז הגיעה הודעה שבכל זאת מפליגים. היה צורך להחזיר את הצוות מאסמרה וזה לא היה קל לשכנע חלק מהאנשים. היו שנמאס להם לחכות בתנאים הקשים, הטמפרטורה היתה מעל 50 מעלות. ביום 28/09/54 יצאה הספינה לדרך עם כל הצוות.³⁹ על-פי זיכרוני הועמסו על הספינה דיקטים, עורות, בשר משומר ממפעל "אינקודה" ועוד סחורה שאיני זוכר.

7. שאלה: היכן נתקלתם במצרים. תאר את נסיבות פגישתך עם המצרים. האם אתה ניהלת מגעים או שהיה גורם ישראלי אחר שניהל מגעים למעבר האוניה לתעלה.

תשובה: השיט התנהל ללא אירועים מיוחדים עד הגיענו לפתח הדרומי של תעלת סואץ. עגנתי בכוונה במרכז שיירת האוניות כדי שה"בת-גלים" תראה היטב. המצרים הגיעו והורו לי להכניס את הספינה לתוך נמל פורט איברהים הסמוך. אמרתי שאין לנו מה לחפש בנמל והגענו רק כדי לעבור בסואץ. המצרים עמדו על כך שאנו מוכרחים להיכנס. משסירבתי העלו אנשים שלהם על הספינה וגררו אותה לתוך הנמל. היה ברור לי שהספינה תיעצר אך קיוויתי שיוורו לה לחזור על עקבותיה. רעייתו של צבי, חולדה, מוסיפה: הייתי בקשר רצוף עם תנקוס, מפקד חיל-הים. פחדו הגדול היה שיטביעו את האוניה לפני שהיא תגיע לסואץ והוקל לי כששמעתי בחג ראש השנה שלפחות ראו את צבי. שידלו המשיך: המצרים ידעו שאנו בדרך לסואץ ולא ברור לי כיצד נודע להם. המצרים חיכו לנו במקום מעברן הרגיל של האוניות אך עברנו במקום שספינות אינן מעיזות לעבור וכך הגענו קרוב יותר לשיירת האוניות הממתנות בפתח התעלה.

8. שאלה: מתי הורדתם מהספינה ולהיכן נלקחתם. מה אמרו המצרים בנסיבות אלו. תאר את מהלך האירועים מהירידה מהספינה.

תשובה: "בת-גלים" הגיעה לנמל לפנות בוקר של 28 בספטמבר והצוות הורד ממנה ביום שלמחרת.

³⁹ התאריך, 28/09/54, שבצי מסר בראיון כתאריך הפלגה ממסאוה אינו מדויק משום שזהו מועד ההגעה לתעלה. בזמן הראיון עדיין לא הייתי בקיא בתאריכים ולכן לא העמדתי את צבי על אי ההתאמה.

דרשתי לפרוק את הספינה, המצרים בצעו חיפוש אחר נשק בתוך המחסנים של האוניה. הנשק היחיד היה האקדח שלי אשר היה קשור למותני. משלא מצאו נשק טענו המצרים שהנשק הושלך לים.

9. שאלה: איך עברה תקופת השבי, חקירות, עינויים. האם ידעתם מה מתרחש מבחינת ניסיונות לשחרר אתכם.

תשובה: המצרים הכינו סיפור על פיו אנשי "בת-גלים" ירו על שתי סירות דיג מצריות והרגו שני דייגים. בטוענה זו לקחו אותנו לחקירה במשך 48 שעות. חקרו אותנו בעינויים ובמיוחד אותי. הוכיתי קשות בכל חלקי גופי, שברו לי צלעות וגרמו לי חבלות וחתכים רבים. במהלך השנים נאלצו לעקור את כל שיני שעורערו בעינויים ואבדה לי השמיעה באחת מאוזני. בבית-המשפט בישיבה השנייה או השלישית שאלתי את השופט עד מתי ימשיכו לענות את הצוות ואז התבשרתי שלא נחזור יותר לבית הסוהר הצבאי שבו עברנו את העינויים אלא נועבר לבית סוהר אחר ואז הועברנו לקהיר.

בהיותנו בכלא היה ברור לי שמדינת ישראל עושה את כל המאמצים כדי לשחררנו, יחד עם זאת לא הייתי בטוח שנצא בחיים מהשבי. בכלא בקהיר לא נמשכו העינויים אך התנאים המשיכו להיות קשים, חדר מלוכלך, שינה על הרצפה. חצי מהזמן היינו בחדרים נפרדים ובחצי השני שמו אותנו בארבעה חדרים, שלושה אנשים בשלושה חדרים ואיש נוסף בחדר בודד. שאלתי מדוע לא יאפשרו לנו להיות בארבעה חדרים, שלושה, שלושה ושניים שניים. המצרים טענו שאסור לכלוא שני אסירים בחדר. בהיותנו כלואים בנפרד ידעתי על נוכחותם של יתר אנשי הצוות וגם פגשתי אותם בטיולים בחצר. קשה היה להעביר מסרים במהלך הטיולים. סגני, רפאל שפינט, היה כלוא בחדר סמוך ואיתו שוחחתי בהקשת איתות מורס על הקיר.

10. שאלה: האם נפגשתם עם אנשים מלבד המצרים, צלב אדום או נציגי או"ם. האם המשפחות ידעו מה נעשה איתכם.

תשובה: נציגי הצלב האדום לא ביקרו אותנו בכלא אך שלחו אלינו דברים שונים. איני זוכר מעורבות של גורם מחוץ למצריים. חולדה אומרת שהמשפחות היו בקשר עם משרד החוץ במהלך תקופת השבי ועודכנו על ידו. שידלו המשיך: היה סיפור עצוב מאד אשר קשור לבנימין גבלי שהיה אחראי על האירוע. משכורתו של הימאי מורכבת מכסף ישראלי ומכסף זר. החלק הגדול הוא הכסף הזר. בהיות הצוות בכלא נתנו למשפחות הימאים רק את הכסף הישראלי. לאחר שחזרנו מהכלא דרשתי את הכסף שהיה מגיע לצוות. מכיוון שבחווה הימאים כתוב "אשל" בצד המרכיב של הכסף הזר גבלי טען שהצוות קיבל אוכל ומגורים בכלא ולכן לא מגיע לו לקבל את הכסף. אחרי שיחה קשה בביתו של גבלי אמרתי לו "אתה לא שכרת אותי, אתה לא פיטרת אותי, אני אפנה לאיגוד. גבלי אמר "לא חכה נדבר". באותו זמן היה משפט בקשר לשכר הרופאים לכן גבלי איים "כמו שסידרנו את הרופאים נסדר גם אתכם". יצאתי בטריקת דלת בפרצופו של גבלי. בעת מאסרו של צוות "בת-גלים" היו כלואים באותו בית-כלא גם עצורי פרשת "עסק הביש". ידענו על הפרשה אך לא פרטים מדויקים. נשאר בפנינו, של חולדה ושלי, טעם מר מאותה תקופה בה נאלצנו לדרוש את המשכורות שהגיעו לצוות. חולדה: נסעתי עם אימו של אלכס צור לירושלים לטפל בהסדרת המשכורות למשפחות. שידלו מראה עיתון מצרי ובו שירטוט הפגיעה של "בת-גלים" בסירות הדיג המצריות. המשפחות שלחו מכתבים רבים אך הצוות קיבל אותם רק יום אחד לפני השחרור. חולדה מוסיפה: תנקוס מסר לה את הידוע לו על הצוות אך זה לא היה הרבה. שלחתי פזלים ובגדים חמים אך דבר מזה לא הגיע לכלא. כתבה בעיתון מזכירה לצבי שב-15 בנובמבר קיבלו דפי נייר ועפרונות כדי לכתוב הביתה. לאחר שעשו מאמצים להעביר את הרגשתם באופן כזה שלא תמנע את העברת המכתבים ע"י הצנזורה לא נשלחו המכתבים. במהלך תקופת השבי היו בין אנשי

הצוות כאלה שרוחם היתה שפופה מאד ואף בכו לעיתים.

11. שאלה: מתי שוחררתם. איך נודע לך. איך הרגשת. איך התנהל השחרור. איך התקבלתם בישראל. מה היה יחסם של הציבור, התקשורת וההנהגה.
תשובה: דבר השחרור נודע לי בבית-המשפט יום לפני השחרור מפיו של השופט. המשפט הסתיים בזיכוי של צוות "בת-גלים" מחוסר הוכחות. ביום 01/01/55 שוחררנו, הוסע ברכבת עד רפיח, בטנדרים עד סמוך לגבול. האנשים הורדו לפני הגבול ונאמר להם לצעוד לעבר שטח ישראל. חששתי מפרובוקציה ואמרתי למלווה "ועכשיו תוכלו לירות בנו בגב" המצרי אמר שאת זה יכלו לעשות במצריים ולא היה צורך להביאם לכאן. דיברתי עם המצרים בערבית. בבית-המשפט נערכו שלושה או ארבעה דיונים. המצרים רצו למנות סנגור אך אני רציתי סנגור זר. המצרים סירבו ולכן לא מונה סנגור. צבי וחולדה אמרו שהיחס היה אוהד מאד לאחר חזרתם הביתה. הנשיא בן-צבי הזמין את הצוות לביתו. סופה של הספינה "בת-גלים" נודע לי מפי בני אשר שירת בחיל-הים. בהיותו בשירות מילואים נודע לו שבעת מבצע סיני 1956 המצרים הטביעו את הספינה.
ג. רפאל שפינט, סגן רב-החובל, תשובות לשאלון.⁴⁰

1. שאלה: שם מלא, שנת לידה, מצב משפחתי בעת המסע של "בת-גלים".
תשובה: רפאל שפינט. יליד 2/11/1931. רווק.
2. שאלה: מי גייס אותך. מקום המפגש. האם ידעת על אחרים שהצטרפו או שההפלגה תשובה: צבי שידלו. מבנה המפקדה – חיל-הים (סטלה). לא ידעתי מי האחרים. ההפלגה כמובן נשמרה בסוד.
3. שאלה: מדוע הסכמת. האם הובהרו הסיכונים.
תשובה: כבר הסכמתי למתכונת הקודמת (כמבצע צבאי לפריצת ההסגר במיצרי טיראן) ההסכמה היתה מובנת מאליה- כך חונכנו. זאת למרות שהמדינה לא התייחסה בכבוד לאנשי צי הסוחר אני, כמו רבים אחרים, גויסתי לצבא כ"עונש" על השתתפות בשביתת הימאים הגדולה ב- 1951. הסיכונים היו ברורים – אף אחד לא השלה את עצמו שנעבור את התעלה "חלק" אם כי התכוננו גם לאפשרות כזו ולמדנו את כל החוקים והדרישות ע"מ לא לתת למצרים עילה להפסקת המעבר מסיבות "טכניות". התנאי היחיד שלי היה לצאת כימאי אזרחי ללא זיקה לצבא.
4. שאלה: האם נאמר לך מיהם יתר אנשי הצוות והאם הכרת אותם.
תשובה: לא זכור לי שידעתי מי אנשי הצוות, למעט צבי.
5. שאלה: מה זכור לך על הפרטים של המשימה בזמנה.
תשובה: המשימה – מעבר רגיל עם מטען רגיל בתעלה מדרום צפונה.
6. שאלה: האם ידעת על איזו ספינה תפליג.
תשובה: לא הכרתי את האנייה עד שהגענו למסאווה.
7. שאלה: האם זכורה לך בעיה בעקבות עיכוב בהפלגה בנמל מסאווה באריתריאה.
תשובה: בוודאי. יש חילוקי דעות בין האנשים בנושא זה. הגרסה שלי (כמובן האמיתית!) : גבי טראוב, שהיה צמוד אלינו, הודיע שההפלגה בוטלה והאונייה תפליג לגיבוטי עם ר/ח וצוות זר.

⁴⁰ שאלון בכתב של המחבר אל רפאל שפינט, 30 ביוני 2005.

כתריאל (המכונאי הראשי) ואני נשארנו על האוניה על מנת להעביר אותה באופן מסודר עד גייבוטי. כל הצוות עלה לאסמרה והתכוון לטוס הביתה. כאשר היו באסמרה היה שינוי בהחלטה וכולם חזרו למחרת למסאווה ונעשו ההכנות המעשיות להפלגה (הטענת המטען וכו').

8. שאלה: מתי הגעתם למסאווה ומתי הפגתם לסואץ.

תשובה: לא זכורים לי תאריכים- ההפלגה נמשכה 10 ימים – הרבה מעבר לצפוי.

9. שאלה: האם היה לכם קשר עם ישראל במהלך המסע ומתי היה הקשר האחרון.

תשובה: לא זכור לי מהלך ההתקשרויות, רק צבי טיפל בזה. הקשר האחרון היה במעגן בכניסה הדרומית לתעלה, עם הגעת הסירה עם אנשי השלטונות מהנמל.

10. שאלה: באיזה שלב הבנת שעוצרים את הספינה ומה הרגשת.

תשובה: המעצר "התגלגל" בשלבים וככל הנראה תפסתי את חומרת המצב רק במשאית שהובילה אותנו לקהיר- אך ה"בומבה" האמיתית היתה, לי, וככל הנראה גם לכולם, ברגע שהורידו אותנו מהמשאית: צעקות, ריצה, מכות בקתות רובים...

11. שאלה: באיזה יום הגעתם לסואץ, מי היו המצרים הראשונים שעלו, האם בודקי מכס ובריאות.

תשובה: ערב ראש השנה – לא זוכר תאריך. הראשונים הגיעו רופא ופקידים נוספים כרגיל בהגעה לנמל – משטרת הגירה, מכס.

12. שאלה: האם משפחתך ידעה על המסע והיתה מודעת לסיכונים.

תשובה: משפחתי כללה את אימי- כמובן שלא ידעה. כנ"ל החברה- לעתיד אשתי.

13. שאלה: איך הרגשת כשהורדת מהספינה.

תשובה: ראה 10.

14. שאלה: איך התנהלו החקירות ואיך תנאי החיים בכלא.

תשובה: חקירות? למזלי לא היו. בכלא הצבאי (הראשון) כל מחזור של מכות היה מלווה בשאלה יחידה (לא חיכו לתשובה לפני הבומבה הבאה) "תכקה ערבי?". התנאים בכלא: שלב א' – כלא צבאי – יומיים/שלושה אין תנאים. תא ללא חלון, דלת ברזל לא זוכר אם היה מזרון או לא, אזיקים על הידיים, מוזיקה ברמקולים יום ולילה, מחזורי מכות ע"י קבוצת מכים, כולל בדרך לשירותים.

בכלא השני, אזרחי במרכז העיר: בשלב הראשון כולנו בחדר אחד, הארוחות מהחוץ. אחרי מספר ימים חקירה ע"י אנשי האום- בנוכחות קצין מיצרי כמובן, ומיד לאחריה – בידוד-כל אחד בחדר "פרטי" נמשך חודש. זכור לי כתקופה הכי קשה. אח"כ שלושה בחדר עד השחרור.

15. שאלה: האם היה לך קשר עם אנשי הצוות האחרים במהלך השבי.

תשובה: ראה 14.

16. שאלה: האם חשבת שמדינת ישראל עושה כל מאמץ לשחרר אתכם.

שובה : לא היה לי ספק.

ית בטוח שתצא בחיים מהשבי.

שובה : לא חשבתי אחרת – השאלה רק מתי .

18. שאלה : האם הייתם בכלא אחד או שהועברתם לבתי כלא נוספים במהלך השבי.

תשובה : ראה 14 לעיל.

19. שאלה : איך היו התנאים בכל בית-כלא.

תשובה : ראה 14. ניתן להוסיף כאן עוד סיפורים, בעיקר על הכלא בעיר. היו שם מעמדות -אנחנו היינו חריגים. בראש הפירמידה – שר המלחמה של פארוק, אחריו קציני השריון שניסו להחזיר את נגיב וגם קצין מהאחים המוסלמים שהוצא אח"כ להורג. הנמוכים היו פליליים שזכו להיות עובדי ניקיון ושירותים למכובדים. בתקופה מסוימת היו שם גם מאנשי ה"פרשה"-לא דיברנו איתם אבל הם הצליחו להעביר לנו שהם יהודים. כמובן לא ידענו במה מדובר. האוכל – הובא מהחוץ – מספק. טיול יומי.

20. שאלה : איך הרגשת במהלך תקופת השבי, דיכאון, ייאוש, פסימיות או להיפך. האם כעסת על

מי שסיבך אותך באירוע. האם כעסת על עצמך שהסכמת להפליג.

תשובה : רק ביומיים שלושה (אני כבר לא זוכר כמה זמן זה היה) בכלא הצבאי היה פחד מחקירה בעינויים, וזה מסיבות אובייקטיביות, אבל בסך הכל היתה התעללות גסה. בכלא האזרחי, כולל בבידוד, המחשבה היתה על שמירת הבריאות הנפשית והגופנית- הקפדה על סדר יום מנוון בהתאם לתנאים. לא כעסתי.

21. שאלה : איך היתה ההרגשה במהלך המשפט. האם חשבת שתואשם ברצח וגזר הדין עלול להיות חמור מאד.

היה ברור שהמשפט מבוים ושימש רק כעילה כלפי העולם להחזקתנו בכלא.

22. שאלה : האם זכור לך קשר עם גורם מחוץ למצריים בזמן השבי, צלב אדום או או"ם. האם

קיבלת חבילות או מכתבים מהבית. האם שלחת מכתבים הביתה.

תשובה : ראה 14- אנשי האום ערכו חקירה. יותר מאוחר הגיע דואר ושלחנו דואר איני זוכר מתי.

23. שאלה : מתי ואיך נודע לך על השחרור.

תשובה : כמה ימים לפני השחרור – שמועה שהועברה מהאסירים הפוליטיים. לא היינו בטוחים עד הרגע האחרון. אח"כ התברר שחל עיכוב בשחרור כי ישראל דרשה שחרור עם האוניה וכמובן מעבר בתעלה.

24. שאלה : האם ידוע לך על בעיה בקבלת המשכורת עבור תקופת השבי.

תשובה : היתה בעיה -נפתרה - ובזה נגמר העניין. אישית- לא עסקתי בזה.

25. שאלה : איך היתה קבלת הפנים בארץ, יחס הציבור, התקשורת, אנשי ממשל וצבא.

תשובה : קבלת פנים מפתיעה – חמה, מלא חגיגות, התנפלות של התקשורת-

לל הצעות לתשלומים עבור "סיפור בלעדי" – זו לא המצאה של עזאם עזאם. (לאחר שכנוע של מהעיתונאים). אנשי צבא – לא זכור לי מגע כלשהו. ממשלה, היתה קבלת פנים אצל ראש הממשלה – שרת. היו קבלות פנים באיגוד הימאים וקבלנו נופש בטבריה לפני החזרה למסלול הנורמאלי.

26. שאלה: מה ידוע לך על גורלה של "בת-גלים".
תשובה: הוטבעה במסגרת חסימת התעלה ע"י המצרים במבצע סואץ.

מרדכי כתריאל – תשובות לשאלון.⁴¹

1. שאלה: שם מלא, שנת לידה, מצב משפחתי בעת המסע של "בת-גלים".
תשובה: מרדכי פאול כתריאל, רווק.
2. שאלה: מי גייס אותך. מקום המפגש. האם ידעת על אחרים שהצטרפו או שהפלגה נשמרה בסוד.
תשובה: שירתי מ 1948 באניות חברת "צים" כקצין מכוונות.
הופניתי ע"י מחלקת הצוות למשרד חברת "פוסידון" בחיפה. נמסר לי שהם מחפשים קצין מכוונות בכיר לתפעל אניית-משא בים סוף. איש הקשר היה המנהל גבי טראוב. ידעתי על האחרים אשר הצטרפו לצוות האנייה בשלבים. במהלכם נעשו חילופים עד שהתגבש הצוות הסופי אשר יצא למשימה בהנהגתו של רב-החובל צבי שידלו.
3. שאלה: מדוע הסכמת. האם הובהרו הסיכונים.
תשובה: בשלב הראשון להתארגנות נמסר לי כי המדובר באנייה אשר תשלח דרך ים סוף לאילת במטרה לפרוץ את המצור במצרי טירן. הסיכונים היו מובנים לי, השלמתי בלבי בצורך לעמוד בביצוע המשימה אליה נקראתי. ראה ההמשך בסעיף 5.
4. שאלה: האם נאמר לך מיהם יתר אנשי הצוות והאם הכרת אותם.
תשובה: הכרתי את צבי שידלו שהיה המדריך שלי בפלוגה הימית, את רפי שפינט מביה"ס הימי בו למדתי גם כן. את קלמן פולק, גם הוא היה קצין מכוונות ימי. את אלכס צור מהפלוגה הימית. את האחרים הכרתי בשלב האחרון לקראת צאתנו למשימה.
5. שאלה: מה זכור לך על הפרטים של המשימה בזמנה.
תשובה: מטרת הפלגה שונתה, במקום המסע לטירן, הוחלט לפרוץ את המצור בתעלת סואץ, על אנייתנו, ולעבור דרך התעלה לחיפה.
6. שאלה: האם ידעת על איזו ספינה תפליג.
תשובה: האנייה המיועדת למסע היתה ספינת מסע אזרחית מונעת ע"י מנוע דיזל ימי.

⁴¹ שאלון בכתב של המחבר אל מרדכי כתריאל, 2 ביולי 2005

7. שאלה : האם זכורה לך בעיה בעקבות עיכוב בהפלגה בנמל מסאווה באריתריאה.
תשובה : בזמן שהותנו במסאווה בזמן ההמתנה ליציאה לדרך, לא היו בעיות הקשורות בצוות
האנייה. למרות הדחיות אשר לא ידענו את סיבתן, היתה דריכות ומוכנות הצוות לצאת למסע.

8. שאלה : מתי הגעתם למסאווה ומתי הפלגתם לסואץ.
תשובה : ב 31.08.54 יצאנו מלוד במטוס לאריתריאה, אך הוחזרנו מהדרך בגלל תקלה במנוע. ישנו באותו לילה במלון ולמחרת יצאנו שוב במטוס לשדה התעופה של אסמרה, שם לנו. למחרת יצאנו ברכבים לנמל מסאווה. ניצלנו את הזמן עד ליציאה, לבצע עבודות תחזוקה במערכות המכונה אשר נדרשו באופן דחוף. ב 20.09.54 יצאנו להפלגה לכיוון סואץ.

9. שאלה : האם היה לכם קשר עם ישראל במהלך המסע ומתי היה הקשר האחרון.
תשובה : הקשר עם ישראל נעשה ע"י רב-החובל , התקשורת האחרונה היתה כאשר הגענו לפתח התעלה בבוקר 28/09/54. עגנו בטור עם שורת האניות הממתינה למעבר בתעלה.

10. שאלה : באיזה שלב הבנת שעוצרים את הספינה ומה הרגשת .
תשובה : בתחילה היתה רגיעה, לספינה היגיע רופא לבדיקת "Free Practice" אישור רפואי כנדרש לפי התקנות שאין מחלה באנייה והמתנו לנווט המצרי.
בינתיים הגיעו אנשי משמר החופים וחיל-הים המצרי והשתלטו על הספינה ובעקבותיהם אחרים אשר החלו בבדיקת מטען הספינה, מהם שמענו לראשונה את האשמות נגדנו על תקיפה ורצח של 2 דיגים מצריים.

11. שאלה : באיזה יום הגעתם לסואץ, מי היו המצרים הראשונים שעלו, האם בודקי מכס ובריאות.
תשובה : ראה תשובה 10.

12. שאלה : האם משפחתך ידעה על המסע והיתה מודעת לסיכונים.
תשובה : לאמי סיפרתי שאני יוצא להפלגה באנייה. לאף אחד לא מסרתי כל מידע שהוא על מטרת ההפלגה.

13. שאלה : איך הרגשת כשהורדת מהספינה.
תשובה : כאשר הגענו לפורט תאופיק בכניסה לתעלה, הרגשתי הקלה על שמילאתי את תפקידי ללא תקלות. כאשר הועלו האשמות נגדנו, נדרכתי לקראת הבאות. כשהועברנו ברכב לקהיר והושלכנו לכלא הצבאי, כבר חישלתי עצמי למצב החדש.

14. שאלה : איך התנהלו החקירות ואיך תנאי חיים בכלא.
תשובה : בכלא הצבאי עברנו תהליך של "ריכוך", קיבלנו מכות רצח בכל חלקי הגוף, בהפוגות נחתי על רצפת הבטון. כשהביאו לתאי אוכל של בית-הכלא, אכלתי הכל כדי לשמור על כוחותיי. בקטע הזה היינו מבודדים אחד מהשני, רק שמעתי את החבטות והקולות מתאים קרובים, כאשר "הצוות המטפל בנו" עוברים מתא לתא.

15. שאלה : האם היה לך קשר עם אנשי הצוות האחרים במהלך השבי.
תשובה : חבולים ופצועים הועברנו לכלא "התחנה", בית-כלא אזרחי בקרבת תחנת הרכבת שבקהיר, הושמנו בבידוד כ 30 ימים. התנאים בתא היו סבירים : מיטה, שלחן קטן לאוכל עם כד למים וכסא. צוהר מסורג מותקן גבוה בקיר הכניס אור.

לאחר כשבועיים או שלושה הגיעו נציגי או"ם אשר חקרו אותנו אחד- אחד על האירועים מהגעתנו לקרבת התעלה, העדתי גם על ההתעללות בנו בכלא הצבאי. הבנתי שגורלנו ידוע בארץ. זמן קצר לאחר מכן היתה פעילות חתרנית, בעקבותיה נוספו אסירים חדשים לכלא. בעקבות זאת ריכזו אותנו בשלושה חדרים : 3 בכל חדר ואחד נשאר לבד. הבודד התחלף מזמן לזמן ושגרת חיינו השתנתה. אחד הסוהרים אמר לי שהגיעו לכלא עשרה כמונו. לאחר מכן התברר לי שהם היו חברי החוליה של רשת המחותרת היהודית מ "פרשת העסק ביש" בקהיר. ראיתי שניים מהם במסדרון ממול, והחלפנו אותות הכרה.

16. שאלה : האם חשבת שמדינת ישראל עושה כל מאמץ לשחרר אתכם. תשובה : נתתי אמון במאמצים שיעשו לשחרר אותנו, לא היה ברור כמה זמן ימשך המאסר.

17. שאלה : האם היית בטוח שתצא בחיים מהשבי. תשובה : ראה תשובה 16.

18. שאלה : האם הייתם בכלא אחד או שהועברתם לבתי כלא נוספים במהלך השבי. תשובה : תחילה היינו עצורים בכלא הצבאי ואח"כ בכלא אזרחי בקהיר. לקראת שחרורינו העברנו לכלא בתחנת מעבר ליממה אחת באל-עריש.

19. שאלה : איך היו התנאים בכל בית-כלא. תשובה : התנאים בכלא תיארתי בסעיף 15.

20. שאלה : איך הרגשת במהלך תקופת השבי, דיכאון, ייאוש, פסימיות או להיפך. האם כעסת על מי שסיבך אותך באירוע. האם כעסת על עצמך שהסכמת להפליג. תשובה : בתקופת השבי הדחתי מחשבות ורגשות מלחיצים. היה לנו מוטו " אין מצב נואש, יש אנשים שנואשו מהמצב ". חרטתי אותו ע"י מסמר בדלת התא.

21. שאלה : איך היתה ההרגשה במהלך המשפט. האם חשבת שתואשם ברצח וגזר הדין עלול להיות חמור מאד. תשובה : לא היה עדיין משפט, הובאנו לבית-המשפט להערכת מעצר, את המחשבות הפסימיות דחיתי לתאריך יותר מאוחר.

22. שאלה : האם זכור לך קשר עם גורם מחוץ למצריים בזמן השבי, צלב אדום או או"ם. האם קיבלת חבילות או מכתבים מהבית. האם שלחת מכתבים הביתה. תשובה : נציגי או"ם הגיעו בחודש השני למעצרנו. הם ערכו את חקירתנו בנוכחות נציג מצרי על האירועים בכניסתנו לתעלה. הם חזרו שבועיים אח"כ לבדוק את תנאי מעצרנו, והביאו אתם מכתבים קצרים מיקירנו. מסרנו להם מכתבי תשובה קצרים. איני זוכר אם אמי קבלה אותם.

23. שאלה : מתי ואיך נודע לך על השחרור. תשובה : ההאשמות נגדנו התפוגגו בשלבים, ההצהרה שנשתחרר התקבלה ימים ספורים לפני

24. שאלה: האם ידוע לך על בעיה בקבלת המשכורת עבור תקופת השבי. תשובה: בשובי מהשבי חזרתי למחרת ללמודים בטכניון, במאמץ להשיג את החומר שנלמד בהעדרי בשבי. לא היה לי זמן להתעסק בקבלת המשכורת.

25. שאלה: איך היתה קבלת הפנים בארץ, יחס הציבור, התקשורת, אנשי ממשל וצבא. תשובה: התקבלנו לפגישה עם ראש הממשלה משה שרת. החברים יצאו להבראה בטבריה עד כמה שידוע לי על חשבון חברת הביטוח. כנ"ל לא היה לי זמן לזה. אפילו לא שאלתי אם מגיע לי פיצוי.

26. שאלה: מה ידוע לך על גורלה של "בת-גלים". תשובה: הספינה נשארה תקועה בתעלה, עד כמה שידוע לי היא טובעה ע"י המצרים בתעלה עם פרוץ מלחמת ששת הימים.

ד. גבי טראוב, מנהל חברת "פוסידון"⁴².

גבי טראוב היה מנהלה של חברת פוסידון לסחר ימי. משרד הביטחון השתמש בחברה כדי לרכוש את הספינה בדרך חוקית ולהפעילה בקו ממסאווה לחיפה. בעת שנרכשה הספינה הניפה דגל נורבגי והופעלה ע"י צוות הולנדי. הספינה הובאה למסאווה והועמסה בסחורות שלא בעיה ביטחונית, לא היתה לפי זכרונו משמעות מיוחדת לסחורות. גבי אינו זוכר בעיות או עיכובים בעת שהספינה עגנה במסאווה. לאחר הפלגתה לא היה לו יותר קשר עם הספינה. לדעתו המצרים החרימו את הספינה ולא הטביעו אותה.

פרק ד' - אנשי צוות בת-גלים

בפרק זה אביא פרטים אישיים על כל אחד מעשרת אנשי הצוות של "בת-גלים". בנוסף למספר פרטים אישיים אביא ציטוטים אשר נכתבו על אנשי הצוות בעיתוני התקופה. לעיתים הפרטים יחזרו על עצמם אך בחרתי שלא לצמצם כדי להראות את שנכתב תוך כדי התרחשות האירועים. כפי שכבר הוזכר, האנשים הללו התנדבו למשימה של השטת "בת-גלים" לאחר שפנו אליהם. על פי העדויות של אלו ששוחחתי איתם חשיבות המשימה והסיכונים הכרוכים בה היו ברורים להם.

אנשי צוות "בת-גלים":

⁴² ראיון טלפוני של המחבר עם גבי טראוב, 22 ביולי 2005.

1. צבי שידלו

רב-חובל האוניה. יליד תל אביב 1925 גיל 29 בעת המסע, נשוי ואב לבן בגיל 6. היה מדריך בבית הספר הימי בחיפה. רב-חובל של האוניה הראשונה שהגיעה לנמל אודסה לאחר חידוש היחסים עם בריה"מ.

ב"מעריב" 01/10/54 אמרה חולדה שידלו: "צבי ידע מה הוא עומד לעשות, וכאשר צריך לעשות עושים, לא שואלים הרבה, לא מתווכחים, קמים אורזים את המזוודה ויוצאים לדרך". התחיל את דרכו הימית בצופי ים תל אביב. היה חבר בהגנה, עבר קורסים וארגון קורסים. היה שותף לארגון פל"ם. בשנת 1946 התחיל להדריך בבית הספר הימי בחיפה. בשנת 1950 עזב את הצבא והתחיל לעבוד במחלקת הדיג עסק בעיקר בפיקוח על דיג לא חוקי בחומרי נפץ. התחיל לממש חלום ישן להקמת צי דיג ישראלי ראוי לשמו. מאחר שהציפייה להגעת ספינות דיג גדולות ומשוכללות לא התממשה עזב צבי את תפקידו כמפקח דיג ארצי. צבי עבר לפקד על האוניה "נירית" השייכת לחברת "שוהם". היה רב-חובלה במשך שלוש שנים עד שנמכרה לחברה איטלקית. חולדה ידעה את כיוון ומטרת מסעה של "בת-גלים". היא הכירה את כל אנשי הצוות. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: התחיל כחניך בצופי ים תל אביב ובהמשך מדריך באותה מסגרת. לאחר מכן יצא לשנת עבודה בדיג בחולתה. בשנים 1944-1948 היה מדריך בבית הספר הימי בחיפה. באפריל 52 עלה כסגן רב-חובל על האוניה "נירית" ובהמשך הפך לרב-חובלה. צבי התפרסם בזמנו בעת ש"נירית" ניצלה בסערת ים קשה בעת הפלגה מאודסה לישראל. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: היה רב-חובל של "נירית" בעת שהיתה אוניית הסוחר הישראלית הראשונה שעגנה בנמל אודסה לאחר חידוש היחסים עם ברית המועצות. בעל קומת ענק, רחב כתפיים פנים נוקשים. עליז, שמח בחלקו ואהוד על כל מיודעיו.

2. רפאל שפינט

סגן רב-חובל על "בת-גלים". יליד גרמניה 1931. בן 23 בעת המסע. חובל בוגר בית הספר הימי בחיפה. שירת כקדט בא.ק. נגבה. ביוני 52 הוסמך כחובל 2. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: בוגר בית הספר הימי בחיפה. עבד זמן מה על האוניה "מאיר דיזינגוף".

ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: קצין ראשון. הצעיר באנשי "בת-גלים". נולד בגרמניה ועלה בגיל שנתיים וחצי. אוהב את העבודה על הים ואינו רואה בה אמצעי לראות עולם. בגיל 16 לאחר שתי שנות לימוד במקום ארבע סיים את בית הספר הימי בחיפה. בגיל 16 וחצי עלה כקדט על האוניה "נגבה". ביוני 52 הוסמך כחובל שני. גבוה, בלונדיני ודק גו. השיט על "בת-גלים" היה הראשון כקצין ראשון. אימו מעידה שיצא להפלגה "מאושר כמו תינוק".

3. מרדכי (פאול) כתריאל

מכונאי ראשי על "בת-גלים". יליד צ'כוסלובקיה 1929. בגיל 25 בעת המסע. מכונאי בוגר בית הספר הימי בחיפה. עבד כמכונאי 2 באוניית צים, רותק לצי המסחרי במלחמת העצמאות. למד הנדסה ימית בטכניון.

ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: בן יחיד לאימו המתגוררת במושבה הגרמנית בחיפה. בן 25 מכונאי ראשי על "בת-גלים". בגיל 5 עלה עם אימו מצ'כוסלובקיה והיה חסון גוף שקדן וצמא להשכלה. מיד לאחר שסיים הכשרה במשמר העמק הקדיש את זמנו ללימודים בבית הספר הימי בחיפה. השתתף במבצעי העפלה רבים. עבד כמכונאי שני על האוניה "שוהם". בימי מלחמת

העצמאות רותק כחיוני לצי הסוחר. בשנה האחרונה למד הנדסה ימית בטכניון. כתריאל כתב לאימו ממסאווה "אני מאושר על שנתגלגלה לידי הזכות לקחת חלק במסע זה. הכל מתנהל כשורה. חוויה זו היא ציון דרך בחיי".

4. קלמן פולק

מכונאי 2 על "בת-גלים". יליד רומניה 1921. גיל 33 בעת המסע נשוי עם שלושה ילדים. עבד כמכונאי באוניה רוסית ובאוניה "אלטלנה". שירת בחיל-הים כקצין מכונה. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: בגין 33 היה מכונאי שני על "בת-גלים". התגורר עם אשתו ושלושת ילדיו בשיכון העולים "רסקו" בקרית מוצקין. אשתו רוטנת על שלקח על עצמו סיכון מבלי להתייעץ איתה. התחתן בשנת 44 עם אישה שפגש במקרה במחנה הריכוז. מאז הספיק להיות פרטיזן שלחם בנאצים, מכונאי על אוניה רוסית בים הבלטי, קצין במשטרה הרומנית בעיר יאסי ברומניה, ראש בית"ר באותה עיר, קצין שני על "אלטלנה", מכונאי בבית החרושת טכסטיל ומכונאי שלישי על אוניית הסוחר "השלושה". במכתב שכתב לאשתו ממסאווה הבטיח כי בעוד עשרה ימים ייפגשו. על-פי המכתב הביע אושר.

5. מאיר (מרק) שמולביץ'

רב מלחים על "בת-גלים". יליד פולין 1931. בגיל 23 בעת המסע. עלה ארצה באוניית המעפילים "חיים ארלוזורוב". שירת בחיל-הים. עבד על האוניה צפונית בקו מערב אפריקה וכן, על אוניית המשא סייאו בבעלות משרד הביטחון.

ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: רב המלחים של "בת-גלים". שירת בחיל-הים. לפני כן עבד על ספינות דיג, חבר קיבוץ מעגן-מיכאל. היה רב המלחים של "צפונית" במסעותיה לאפריקה המערבית.

ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: בן 26 גינגי עליז וחייכן, הרוח החיה של כל החברה. שריד אחרון למשפחה שהושמדה בתקופת השואה. בגיל 15 ראה את הוריו נרצחים לעיניו באושוויץ. עונה קשות במחנה וספג מכות ששברו את אפו כסימן לעד. בגיל 17 הפך למפקד קבוצת נוער יהודי במחנה הריכוז בראש קבוצה זו יצא למחנה הכשרה בשוודיה בתיווך הצלב האדום. עם קבוצה זו עלה על אוניית המעפילים "חיים ארלוזורוב" ושם התבלט והפך יד ימינו של מפקד האוניה. עם קבוצתו התיישב בישוב זרעין ליד מעיין חרוד. מרק הצטרף לצי המסחרי ושירת על האוניה "צפונית" במשך כשנה וחצי. אחר כך הצטרף לצוות אוניית משא שנשכרה ע"י מעגן-מיכאל והובילה משאות בין נמלי הים התיכון. מסור, אחראי, בעל גאווה לאומית. אהוב מרק על כל מיודעיו.

6. יוסף (פפו) חננאל

מלח כשיר על "בת-גלים". יליד סלוניקי 1929. גיל 25 בעת המסע נשוי עם בת. שירת בפלמח במלחמת העצמאות, לחם בנגב עם אנשי הרזרבה שנקראו חיות הנגב. הרפתקן נועז וימאי ותיק. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: יליד הארץ, בן להורים יוצאי סלוניקי. מן המפורסמים שבלוחמי "חיות הנגב". ימאי ותיק ושחקן כדורגל.

ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: מסעה של "בת-גלים" היתה הפלגתו הראשונה של פפו. בגיל שנתיים עלה עם הוריו מסלוניקי יוון. אשתו שולה ידעה שנמאסו עליו מלאכות היבשה ובחר להיות יורד ים. גבה קומה, רחב כתפיים ובריא כמו שור שלא חלה אף פעם. לאחר שסיים את

לימודיו בבית ספר הדתי "נצח ישראל" עבד כחשמלאי, בגיל 16 יצא עם יחידת פלמ"ח לאיילת השחר. ערב מלחמת העצמאות ירד לנגב והפך לחיה האיומה ביותר ביחידת הפשיטה "חיות הנגב". במהלך שירותו הכיר את אשתו לעתיד כעבור שנה נישאו ועברו להתגורר במושב חדש בגליל המערבי. כאשר נולדה ביתם רונית עברו לגור בשיכון החיילים המשותפים בבת-גלים בחיפה. שלושה חודשים לפני מסע בתגלים החליט לעבור לעבוד על הים והפלטתו הראשונה היתה כשהביא אוניה מגרמניה שנרכשה בכספי השילומים.

7. אלכס צור

מכונאי 3 על "בת-גלים". יליד חיפה 1930. גיל 24 בעת המסע. חניך הפלוגה הימית הפועל חיפה. לחם במלחמת העצמאות בגליל המערבי, גליל עליון והנגב. עבד על אוניית סוחר משנת 1951. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: יליד קריית חיים. עבד על "צפונית" בקו אפריקה המערבית. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: בגיל 24 היה מכונאי על "בת-גלים". יליד חיפה בוגר בית הספר המקצועי שליד הטכניון. בשנת לימודיו האחרונה התגייס לחי"ש ופעל בליווי שיירות בגליל המערבי. התנדב לרדת לנגב ולהצטרף ל"חיות הנגב". בהיותו נער היה בפלוגה ימית והשתתף בפעולות העפלה. את מטרתו לראות את העולם הגשים כאשר בילה את שלוש השנים האחרונות בצי המסחרי. כאשר נפרד מהוריו חשו שאין זו נסיעה רגילה אך אלכס הרגיעם בומר "שטויות אל תדאגו עוד מעט נהיה בבית".

8. רפי גולדברג

טבח על "בת-גלים". יליד גרמניה 1920. בגיל 34 בעת המסע. חבר מעגן-מיכאל. עבד על אוניות וספינות. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: זקן הצוות טבח "בת-גלים". רווק מושבע פלמחניק מנעוריו והרפתקן טיפוס. חבר מעגן-מיכאל יליד גרמניה שעלה בגיל רך. שחרר צנום ושקט נעים הליכות. חבריו בצי המסחרי יודעים לספר ניסים ונפלאות על כישרונותיו הגאוניים של רפי להכין מעדני מלכים בשעות הקשות ביותר כאשר הספינה מתנדנדת כקליפת אגוז בים סוער וגועש. הוא אוסף את הסירים ומתחיל לבשל בשביל החברה. רפי היה נוהג לאסוף את אנשי הצוות ולשאול כל אחד לטעמו, אחר כך היה יורד לחוף וקונה מצרכים לפי הבקשות. בעגינות בחופי אפריקה המערבית היה מסתובב בין תושבי המקום, מתרועע איתם ושומע סיפורים על אורחות חייהם. סיפורים אלו היה מספר יותר מאוחר בקומזיציים שנערכו על האוניה. חבריו של רפי מעידים שהוא הטבח הנאמן, הישר והתמים ביותר בצי.

9. זרובבל (בבל) טבלין

מלח כשיר על "בת-גלים". יליד ישראל 1930. גיל 24 בעת המסע. חבר בפלוגה הימית הפועל טבריה. התגייס לפלים ושירת בשייטת 13 בחיל-הים. עבד על אוניית צי הסוחר. ב"ידיעות אחרונות" 06/10 נכתב: בעל ותק בצי המסחרי. עבד על האוניה "רימון" אך נאלץ לרדת לחוף בגלל מחלה פתאומית שתקפה אותו בלב ים. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: מלח שקט ורציני. איש פלמ"ח. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: יליד המושבה מגדל שלחוף הכנרת. גבוה, חסון ורחב כתפיים בעל בלורית זהובה. היה נער שיט בסניף הפועל בטבריה. בגיל 13 עזב את הבית והצטרף להכשרה.

בגיל 15 הצטרף לפלי"ם. במשך שנים אחדות הפליג בלילות לקדם פני מעפילים. כאשר השתחרר מחיל-הים מיהר בבל אל לשכת הרישום לימאים וראה את חלומו מתגשם כשהפך למלח בצי המסחרי הישראלי. הוא ערך מסעות שיט חובקי עולם אך נשאר כשהיה נער מגודל, צנוע ושתקן. גם כאשר מפעם לפעם ביקר את משפחתו ברעננה מיעט לדבר והשיב בחיוך רחב על שאלותיהם. כך התנהג גם לפני יציאתו למסע "בת-גלים".

10. שלמה לויצקי

מלח כשיר על "בת-גלים". יליד תל אביב 1927. גיל 27 בעת המסע. לחם בחטיבת הראל במלחמת העצמאות. שש שנים עבד בצי הסוחר. הפליג בסירת המפרש ישראלה. ב"ידיעות אחרונות" 06/10 נכתב: ימאי ותיק שעבד על אוניות רבות. היה מפעילי המוסד לעליה ב'. עבד בצי הסוחר הישראלי כמעט מיומו הראשון. ב"ידיעות אחרונות" 13/10 נכתב: התחיל עבודתו בים במוסד לעליה ב'. עבד כשנה וחצי על אוניות זרות שהפליגו בקווי המזרח הרחוק ודרום אמריקה. ב"ידיעות אחרונות" 18/10 נכתב: מתגורר עם הוריו בגבעת רמב"ם. בן 27 גוף חסון, ראש עטור תלתלים בהירים ושפם גדול. חניך הפלי"ם עם ותק של שש שנים בצי הסוחר הישראלי. נמרץ והרפתקן חזר לפני שנתיים מארה"ב שבמוחו מנקר רעיון דמיוני, לחצות את האוקיאנוס בסירת מפרשים קטנה. הוא מימש את רעיונו כשהשיט עם עוד מספר הרפתקנים כמוהו יכסת מיפרשים בשם "ישראלה" לאורכו ורוחבו של הים התיכון. בעת ששירת במשך שנה וחצי על אוניות זרות ששטו בקו למזרח הרחוק עבר פעמים רבות בתעלת סואץ והוא מכירה היטב.

פרק ה' - פעילות דיפלומטית

בשנת 1954 גברה הפעילות הדיפלומטית סביב בעיית השיט בים סוף ותעלת סואץ. הגורמים העיקריים לפעילות זאת היו הדיונים על הסכם אנגלו מצרי שאמור היה להחתם בסוף השנה. הבריטים שהיו שליטי האזור במשך עשרות שנים חתמו בשנת 1936 על הסכם עם המצרים שתוך עשרים שנה יפנו אותו.⁴³

⁴³ עם חתימת ההסכם מסתיים תוקף החוזה בין בריטניה ומצרים משנת 1936 שעמד לפוג

המועד התקרב ובריטניה, שהמשיכה את ההתפרקות מנכסיה הקולוניאליים, שאפה לפנות את בסיסה הרבים במצרים תוך שמירת היציבות למען האינטרסים של המדינות המערביות. על-פי ההסכם נקבע כי שתי המדינות שחתמו הכירו בכך שתעלת סואץ, שהנה חלק בלתי נפרד ממצרים, היא נתיב מים בעל חשיבות בין לאומית והן היו נחושות לקיים את אמנת קונסטנטינופול מ-1888 בדבר חופש המעבר בתעלה.

כזכור כבר בספטמבר 1951 התקבלה החלטה במועצת הביטחון על מעבר חופשי בתעלת סואץ. בחודשים פברואר מרץ 1954 נעשה ניסיון לאשרר החלטה זו אך בריה"מ הטילה וטו מטעמים אינטרסנטים שלה הקשורים למאבק הבין-מעצמתי על אזורי השפעה.

לנוכח מצב זה נקלעה ישראל לבדידות מדינית. מתוך הרגשת מצוקה הופעלה במצרים בחודש יולי 1954, רשת הריגול והחבלה שהיתה רדומה במשך מספר חודשים.⁴⁴

משרדי ראש הממשלה והחוזק לא סברו, כנראה, שניתן להפריע לחתימת ההסכם אך רצו לנצל אותו למען האינטרסים הישראליים. הם תכננו באותה עת ממש את המבצע להעברת ספינה דרך אחד ממעברי המים החסומים.

הדיונים על פינוי הכוחות הבריטיים ממצרים נערכו במשך שבע שנים ופרטיו היו ידועים לגורמי מודיעין של צה"ל. במהלך שנת 1954 נערכו באגף המודיעין דיונים לבחינת האפשרויות להתגברות על בעיית ההסגר על מעבר ספינות ישראליות בתעלת סואץ. אמ"ן הכין עבור הרמטכ"ל דו"ח מפורט ומקיף על פרטי המו"מ: נקודות השנויות במחלוקת, המשמעויות הטקטיות והאסטרטגיות, דרכי פעולה אפשריות ועוד.⁴⁵

בינואר 54 נערך דיון באשר להעברת סחורות מאפריקה לישראל ובו דובר על כך שקיים גורם אזרחי שמוכן לשוט עם דגל ישראלי אך בתנאי שתינתן ערבות מדינה.⁴⁶ בחודש יוני 54 הופץ מסמך נוסף ע"י ראש אמ"ן עקב חידוש המו"מ בין בריטניה למצרים. במסמך זה צוינה מעורבות משמעותית של ארה"ב שקידמה את השלמת ההסכם. הוא בחן את התוצאות של העברת ספינה בדגל ישראלי, וכך כתב: " ספק

1956-), הכוחות הבריטיים יפוגו מאדמת מצרים בשלבים, כשהפינוי האחרון יושלם ביוני 1956. אך במקרה התקפה על מצרים מצד מדינה מחוץ לאזור, על מדינות ערב הקשורות בחוזה הביטחון הקיבוצי, או על טורקיה, תאפשר מצרים לבריטניה להיערך בבסיס הצבאי שבאזור הסואץ ולהפעילו מחדש. סעיף 8 של ההסכם קבע כי שתי המדינות החתומות מכירות בכך שתעלת סואץ, שהנה חלק בלתי נפרד ממצרים, היא נתיב מים בעל חשיבות בין לאומית והן נחושות לקיים את אמנת קונסטנטינופול מ-1888 בדבר חופש המעבר בתעלת סואץ נעמי ברזילי (עורכת), תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל 1954, ירושלים: המדפיס הממשלתי, 2005, מברק 422. (להלן: גנוך המדינה). ם

⁴⁴ אגף המודיעין בראשות אל"מ בנימין גבלי אימן והכין צעירים יהודים מצריים לפעול כרשת ריגול ולבצע פעולות חבלה. צעירים אלו חזרו למצרים והמשיכו שגרת חייהם כרשת רדומה. הרשת הופעלה ביולי 1954, על רקע המצוקה והבדידות המדינית שנקלעה אליה ישראל באותה תקופה. ההחלטה להפעיל את הרשת התקבלה במערכת הביטחון מתוך מחשבה שחבלה באובייקטים בריטיים ואמריקאיים במצרים תביא לסיקול או לדחיית המהלך הבריטי של פינוי מאחזיהם במצרים והעברת השליטה על תעלת סואץ לידי מצרים. לאחר שביצעו מספר פעולות חבלה אירעה תקלה בדרך לביצוע חבלה נוספת ובעקבותיה נתפסה הרשת כולה. מפעיל הרשת ומפקדה, קצין מודיעין ישראלי, נמלט ממצרים ולא נתפס. חברי הרשת נשפטו לתקופות מאסר ארוכות ושניים מהם הוצאו להורג. אימון הרשת והפעלתה נעשו בידיעת מערכת הביטחון בלבד, בראשות ראש אמ"ן בנימין גבלי ושר הביטחון פינחס לבון, וללא ידיעת ראש הממשלה משה שרת. פרשה זו כונתה "הפרשה" או "עסק הביש" וגרמה לזעזועים פוליטיים חזקים בישראל במשך שנים רבות.

⁴⁵ דו"ח פינוי אזור תעלת סואץ מכוחות בריטיים ומשמעותו, אגף מודיעין אל שר הביטחון והרמטכ"ל, 06 בינואר 1954, תיק 5 636/56, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון (להלן: א"צ), מחנה תל-השומר רמת-גן.
⁴⁶ דו"ח יחסי מצרים ישראל, מ"מ ראש אמ"ן יהושפט הרכבי אל הרמטכ"ל, 17 בינואר 1954, תיק 5 636/56, א"צ.

הוא אם בכוחנו בלבד למנוע לחלוטין הסכם לפינוי התעלה. פעילות שלנו בשיתוף עם גורמים אחרים עשויה לעקב או על כל פנים להקשות את השגת ההסכם".⁴⁷

בתחילת אוגוסט נערך דיון משותף של אנשי משרד החוץ, משרד הביטחון וצה"ל במטרה לבחון את דרכי הפעולה האפשריות למעבר ספינת מבחן בתעלה.⁴⁸ במהלך אותו חודש התקיימו עוד מספר דיונים בהרכבים שונים עד שגובש דפוס הפעולה.

ב-30 באוגוסט נערך בכנסת דיון על מדיניות החוץ של מדינת ישראל. בפתח הדיון מסר שרת הודעה מדינית ובה מתח ביקורת על ארה"ב ובריטניה על מדיניותן כלפי ישראל מחד, וכלפי מדינות ערב מאידך, כפי שזו באה לביטוי בהסכם שבריטניה עומדת לחתום עם מצרים. לפי הסכם זה תעביר בריטניה, באישורה של ארה"ב, למצרים את השליטה בתעלת סואץ, בלי לתבוע ממנה את ביטולו הגמור של ההסגר על השיט לישראל, ואת אזור התעלה, על מתקניו הצבאיים, בלי להתנות את הדבר בהתחייבות מצדה לעשות שלום עם ישראל ואף מבלי לחזק את ישראל, השמטתה של ישראל מרשימת המקרים בהם יופעל מחדש הבסיס באזור התעלה, על פי אחד מסעיפי ההסכם, ומתן גושפנקא רשמית לברית הביטחון של הליגה הערבית, פירושם המדיני שהמעצמות מפקירות את ישראל לנפשה. ארה"ב הרחיבה את הפער הצבאי שהיה קיים בהחלטתה להעניק סיוע צבאי וכלכלי למצרים ונשק לעיראק בלי שום תנאי לדידה של ישראל ובניגוד להצהרת השלוש. ישראל עמדה, אפוא, בוויכוח רציני עם שתי מעצמות אלה. שרת אמנם הביע הערכה להצהרות המרגיעות שהשמיעו ראשי מעצמות אלה כי אין בכוונתן בשום פנים להפקיר את ישראל אך הדגיש שישראל מצפה למעשים של תיקון המעוות בעליל ובעוד

מועד. בסיום הדיון קיבלה הכנסת החלטה "המביעה את דאגתה העמוקה נוכח מדיניות זיון של מדינות ערב על-ידי ארה"ב ובריטניה הגדולה... ונוכח ההתעלמות מבעיות ביטחונה של ישראל ומצורכי היציבות והשלום של המזרח התיכון בהסכם על פינוי אזור סואץ".⁴⁹

במסיבת עיתונאים ששודרה בקול ישראל, ב-2 בספטמבר הגדיר אבן את המערכה המדינית בה שרויה ישראל כמערכה המדינית הגורלית ביותר מאז קום המדינה שעיקריה: האחד ביטחונה של ישראל לנוכח השנאה המקיפה אותה, והשני יחסיה עם ארה"ב ובריטניה בשים לב למדיניות הנוכחית. הוא אמר שישראל מסבירה למעצמות שאיננה מוכנה להיות מושא פסיבי למזימות שנקמות סביבה, ושבמאבקה היא אינה משוללת אמצעים, כמו היכולת לעורר את דעת הקהל בארה"ב.⁵⁰

ב-9 בספטמבר, בהתייעצות בין שר-הביטחון והרמטכ"ל, הוחלט לממש את ההחלטה העקרונית על העברת אניית מבחן המניפה דגל ישראלי דרך תעלת סואץ או דרך מיצרי טיראן. המשימה הוטלה על האנייה "בת-גלים" שהמתינה לצורך זה בנמל מסאווה שבאתיופיה. נקבע שתפליג דרך התעלה ב-14 בספטמבר. אם לא יחרימו אותה המצרים ויסתפקו בזה שלא ייתנו לה רשות כניסה לתעלה - תשוב האנייה

⁴⁷ דו"ח חידוש המו"מ לפינוי אזור התעלה, ראש אמ"ן בנימין גבלי אל הרמטכ"ל 16 ביולי 1954, תיק 5 636/56, א"צ.

⁴⁸ גנזך המדינה, מברק 310, דיון בנושא ספינת המבחן, 03/08/54.
⁴⁹ דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XVI עמ' 2551-2547.

⁵⁰ גנזך המדינה, מברק 357, הערת שוליים למברק.

למסאווה. באותה ישיבה הסביר שר-הביטחון לבון כי הוא דרש להעביר את האנייה דרך המיצרים אך שרת עמד על כך שהמעבר יהיה בתעלת סואץ.⁵¹

עיתוי מסעה של "בת-גלים" נקבע להיות טרם יחתמו הבריטים והמצרים על ההסכם לפינוי המאחזים והעברת השליטה על התעלה למצרים. באותם ימים עמדה להיערך פגישה בין אבא אבן, השגריר בארה"ב ובאום, למזכיר המדינה האמריקאי, דאלס. משרד החוץ עשה כל מאמץ כדי שמסעה של "בת-גלים" יתקיים לאחר קיומה של פגישה זו. ב-10/09/54 שלח גדעון רפאל מכתב לאבא אבן על פיו עליו להשתדל להיפגש עם דאלס עד 16 בספטמבר המועד שבו מתוכננת "בת-גלים" להגיע לסואץ. לאחר שהתברר שהפגישה תתאחר החליט שרת לדחות את הפלגתה של "בת-גלים" ל-21/09/54. במכתבו ללבון מיום 13/09/54 מסביר שרת את הסיבות לדחייה: "אני רואה דחייה זו כהכרחית למען תת אפשרות לשגריר אבן לקיים את שיחתו עם מזכיר המדינה דאלס מבלי שהופעת אנייתנו בפתח תעלת סואץ תטיל את צלה על שיחה זו. ... אני רואה כל טעם לשבש את הוויכוח העיקרי שאנו עומדים בו איתם כיום, שיחת אבן עם דאלס צריכה להיות מוקדשת בעיקר לעניין זיווג של ארצות ערב והפרת מאזן הכוחות בינינו לבינו, אין אנו מעוניינים בשום פנים לתת לקראת שיחה זו קלפים בידי דאלס נגדנו".⁵²

לבון הכועס הורה לדיין לבטל את המבצע. "חבל על העצבים, האנשים, הכסף". ובסיום כתב: "ותקבל זאת כהוראה: לחסל את המבצע".⁵³ קשה להבין את משמעות ההוראה של שר-הביטחון לרמטכ"ל משום שהמבצע יצא לדרך כהוראת ראש הממשלה. יתכן שלדיין היה ברור שלבון אינו הפוסק באשר למבצע זה בייחוד לאחר ששרת הבהיר שהמבצע באחריות משרד החוץ ולא משרד הביטחון.

באותם ימים היתה ארה"ב נתונה בעיצומה של מערכת בחירות לנשיאות ודיפלומטים ישראלים ניצלו זאת כדי לשכנע מקורבים להפעיל לחץ על מועמדים לצאת בהכרזות לטובת ישראל. הדברים הגיעו לידי כך שהשגריר אבן חש שהלחצים הללו הפכו לצנינים בעיניו של מזכיר המדינה, דאלס.

ב-16/09/54 התקיימה השיחה עם דאלס. לאחר שיחתו שוב מתלבט אבן באשר לעיתוי העברת אניית המבחן. "בנסיבות אלה קיים מאזן מורכב של שכר וסיכון בהפלגה מידית. יש גורסים ואני בתוכם שהמבצע יבליט את צדקת טענתנו כי יש לנו דאגה צודקת כלפי מצרים, שכן היא אינה מתונה ושוחרת שלום כפי שמנסים לשדלנו. פשע מצרי בתעלה יתווסף על הרושם המועיל של הודעתנו על תביעת הנגב בפי נאסר ושל גינויי מצרים בוועדת שבתת-הנשק והכול יחד יגביר את הרושם שחיזוק מצרים מהווה בעליל מקור דאגה לישראל. מאידך יש בתוכנו: ומוזים בכל זה, אך המבודים שההפלגה תנוצל נגדנו, לאמור שדחקנו את הקץ ערב הישג, או התקדמות, בשיחות דאלס. אינני רשאי להיות אדיש לגרסה זאת, אם כי נבצר ממני מבחינת ההיגיון להבין כיצד פשע מצרי נגד ישראל מחליף את ממשלת ארה"ב מהחובה לדאוג לישראל, אך אין ההיגיון שרוי בכול. אילו נדחתה ההפלגה עוד שבועיים כי אז היינו נותנים סיפוק גם לגרסה הראשונה וגם לשנייה, נכון שתמכתי זה שנים ומוסיף לתמוך בעצם רעיון ההעברה, אך כיוון השעה הוא בעיה תכסיסית

⁵¹ גנזך המדינה, מברק 354, הערת שוליים למברק ג' רפאל אל א' אבן, 10/09/54. על ההתלבטות בשאלת העברת הספינה במפרץ אילת או תעלת סואץ, וכן, חילוקי הדעות בין שרת ללבון ראה גם בפרק ב'.

⁵² גנזך המדינה, מברק 358, מ' שרת אל פ' לבון, 13/09/54. המברק ממחיש, מצד אחד את העימות הקיים בין השניים, ומצד שני את עמדתו של שרת בנושא.

⁵³ משה דיין, אבני דרך, ירושלים ותל-אביב, 1976. עמ' 132-133.

שמותר להרהר בה לפי לוחות זמן אחרים, ואין ספק שתרצה להביא בחשבון את שתי הגישות הנ"ל בבואך להכריע".⁵⁴

שרת מופתע לרעה מגישתו של דאלס והוא כתב ביומנו: "מברק מאבא אבן על השיחה עם דאלס - מדאיג ביותר".⁵⁵

שרת השיב שההפלגה לא תוכל להידחות לזמן בלתי מוגבל, ולבד מהמאמץ הרב שהושקע במבצע, ההחלטה על ההפלגה היתה החלטה מדינית לטווח ארוך, שאבן הסכים לה בזמנה והמבצע אינו ניתן לביטול.⁵⁶

ראש הממשלה המשיך בקו פעולה נחוש בכל הקשור להעברת אוניית המבחן. בתשובתו לאבן הבהיר בתמציתיות את הסיבות למבצע ואת תזמונו:

"החלטתי סופית, ההפלגה ביום ב, ההופעה בפתח ודאי ד או ה, צירוף (ב) ו (ג) שלך מצביע ברור על חיוב הביצוע לאלתר. הודעת להם שאנו מפעילים זכותנו ולא הביעו התנגדות אף לא הודיעו כי הם פועלים ברצינות ויצירת עובדות מצדנו תפריע. לפיכך אם יהיה דין ודברים נוכל לפי הצורך גם להוקיע חוסר כל הבטחה של ממש מצידם להירתם לפעולה, גם להסתמך על הצהרתם כהצדקה ליצירת עובדה מצדנו שתשמר יסוד ממשי לפעולתם. כן נוכל להסביר חשיבות ניסוי מצרים דווקא בשלב רגיש זה בין רישותוב (חתימה בראשי תיבות) ההסכם לבין חתימתו הסופית שלאחריה דעתם לשעבר שידלוננו להתאפק כל עוד מתנהל המשא ומתן בהבטחה כי ההסכם יבטיח חופש מעבר, עתה שההסכם גמור, דמה נפשך, או שהדבר מובטח כי אז אין אנו אלא מביאים המצב הקיים לידי גילוי, או שאינו מובטח כי אז נדעה וידע העולם לעומת כל אלה דחייה לשבועיים בהנמקה כי יש להימנע מכל צעד עד לסיום השיחות מחייבת עוד שבועיים ועוד אם העניין יתמשך, מכל בחינה מעשית לא נוכל להשאר במצב זה ואילו מדינית פירושו הסתלקות מביצוע, לכתחילה הבנתי לבקשתך לשחרר שיחתך הראשונה עם המזכיר מן החשש פן יטיל העניין צלו עליה, ייתן בידו קלף טכסיסי נגדך ויעתיק מרכז כובדה בכיוון לא רצוי ופעלתי לפי זה, אך משנתקיימה שיחה זו, שוב אין לדחותה".⁵⁷

באותם ימים המשיכה פעילות טרור של מסתננים מגבולות מצרים וירדן. ממשלת ישראל ניסתה להגיב כדי לקדם את פעילותה הדיפלומטית. ב-27/09 שלח שרת מברק לאבן בו הסביר את תגובתו ובקשתו להמשיך לחץ על ארה"ב. "ההתאפקות באה מתוך מתן אפשרות לברנס⁵⁸ להראות כוחו במניעה וכן מתוך השלכת היהב על ארה"ב. אף על פי שניסיונות אלה העלו חרס עודנו נמנעים מתגמול יען; ראשית אם יבוא יהיה מפוצץ, שנית מוטב להמתין ולראות גורל

האנייה, שלישית אל לנו להיאשם בשבירת נחשול השלום שכאילו נתחדש בימים אלה, רביעית אל לנו לפתוח בזה חשבוננו בעצרת, חמישית די לנו כרגע בסכסוך אחד עם ברנס.

כיוון שכך עלינו להוציא מתוק מעז: א) להתריע על המשך התוקפנות המצרית. ב) לתלות במדיניות ארה"ב את קולר העידוד. ג) לטפוח על פני מחלקת המדינה חוסר יעילותה בקהיר.

⁵⁴ גנזך המדינה, מברק 362, א' אבן אל מ' שרת, 16/09/54.

⁵⁵ שרת, יומן אישי, עמוד 578.

⁵⁶ גנזך המדינה, מברק 362. הערה 1 שם

⁵⁷ גנזך המדינה, מברק 368, מ' שרת אל א' אבן, 20/09/54.

⁵⁸ מייג'ור ג'נרל ברנס (burns) שירת באותה תקופה כראש משקיפי האו"ם באזור.

ד) להוקיע משוא פנים כלפי התוקפנות המצרית לעומת מיצוי הדין לגבי תגובות ישראל, המתבטא בחוסר כל פרסום מצדה לצעדיה".⁵⁹

ב-28/09 נעצרה "בת-גלים" בעת שעגנה בפתח הדרומי של תעלת סואץ.

באותו יום בצהריים מיהר שר ההסברה המצרי, צאלח סאלם, למסור הודעה שבה נאמר כי בשעת בוקר תקפה ספינה ישראלית בנשק קל מספר תושבים ודייגים באזור הים האדום ופצעה אחדים מהם. הוא ציין שזאת הפעם הראשונה שספינה ישראלית הפליגה למים הטריטוריאליים של מצרים וביצעה התקפה כגון זאת, ושאינן ספק שמטרתה היחידה של ההתקפה הייתה לעורר מבוכה ואי שקט באזור כדי למנוע סיום מוצלח של המשא ומתן עם בריטניה על תעלת סואץ. הוא הדגיש כי מצרים רואה את עצמה במצב מלחמה עם ישראל ואינה מוכנה לשקול כל שינוי בעמדתה כל עוד ישראל אינה מקיימת החלטות האו"ם, ולכן לא תרשה לשום ציוני להכנס למימיה הטריטוריאליים.⁶⁰

דברים אלו מוכיחים שבמצרים הבינו בדיוק מדוע נשלחה אוניית המבחן בעיתוי מסוים זה. סביר להניח שמכיוון שעמדו על כוונותיה של ישראל ינסו לשבש אותן עד כמה שניתן.

כאשר נודע דבר מעצר הספינה הוחלט במשרד החוץ להשהות את הפרסום מצידה של ישראל. אולם בהמשך היום הגיעו הידיעות על היריות בהאשמה המצרית ומשרד החוץ סער כמרקחה. הגרסא הישראלית והנחיות לפעולה הופצו מיד לנציגויות ושגרירויות ישראל בחו"ל.⁶¹ באותו יום, 28/09, מיהרה ישראל לשלוח את גרסתה לנשיא מועצת הביטחון באמצעות אבא אבן, שגרירה באו"ם.⁶²

העיתון הבריטי "מנצ'סטר גרדיין" מסר שמסעה של "בת-גלים" הינו ניסיון ישראלי מחושב לפעולה נגד ההסגר אשר תואם למועד בואו של סגן שר-החוץ הבריטי מר נאטינג לקהיר לשם ניהול השיחות הסופיות בעניין הסכם סואץ. העיתון "הבקר" הסתייג מהמחמאה ולא שיער שניתן היה לתאם את מסעה מסביב לאפריקה ולתזמנה בדיוק לביקור סגן השר הבריטי. ביקור אשר לא נודע עליו כלל בעת הפלגתה.⁶³

ידיעה זו ממעיטה ביכולת התכנון והביצוע של מוסדות המדינה. בנוסף, נראה שהיא ממחישה את ההצלחה לשמור בסודיות את ביצוע המבצע.

במכתב נוסף, מיום 30 בספטמבר, הוסיף הנציג המצרי לאו"ם, ד"ר עזמי, פרטים על התוקפנות הישראלית כביכול. לפיהם פתחה הספינה הישראלית באש על שתי סירות דיג מצריות כשהיתה במים הטריטוריאליים של מצרים, בין אבו דאראג לסואץ; סירת דיג מצרית אחת טובעה, ושני דייגים מצרים נעדרים.⁶⁴

ב-30/09 רשם שרת ביומנו שבישראל לא התקבלו ידיעות חדשות מהאוניה.⁶⁵

⁵⁹ גנזך המדינה, מברק 387, מ' שרת אל א' אבן, 27/09/54.

⁶⁰ גנזך המדינה, מברק 389, הערת שוליים למברק א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון, 28/09/54.

⁶¹ שרת, יומן אישי, עמ' 578.

⁶² גנזך המדינה, מברק 389, א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון, 28/09/54.

⁶³ עיתון "הבוקר" 29/09/54. "הבוקר" - יומון שיצא לאור במשך כשלושים שנים, מאוקטובר 1935 ועד דצמבר 1965. כמו רוב העיתונים בתקופתו הוא היה ביטאון של זרם פוליטי וייצג את חוגי המרכז והימין הלא רוויזיוניסטי ביישוב היהודי בארץ ישראל. מאחוריו עמדה מפלגת הציונים הכלליים. בשנת 65 התאחד עם "חירות" וביחד יצרו את "היום".

⁶⁴ גנזך המדינה, מברק 390, מ' קדרון אל ו' איתן, 30/09/54. הערה המתייחסת למכתב עזמי אל חברות מועצת הביטחון.

⁶⁵ שרת, יומן אישי, עמ' 583.

ב-01/10 הזכיר שרת את הדחיפות שראה בכך שישראל תהיה הראשונה אשר תגיש תלונה למועצת הביטחון. לאור המגעים שהתקיימו עם המעצמות יתכן שההגשה בכל זאת התעכבה. באותו יום דן שרת עם ארתור לוריא, סמנכ"ל משרד החוץ, על פנייה לבריטים.⁶⁶

נציגי ישראל בחו"ל פתחו מיד במגעים על מנת להשיג שתי מטרות: האחת טקטית, לשחרר את "בת-גלים" וציוותה. השניה אסטרטגית, להסיר את הגבלות השיט בתעלת סואץ. אליהו אילת, השגריר בלונדון, הבריק אל אבן לאחר פגישתו עם שאקבורו, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הבריטי: "מסרתי לו פרטי פרשת "בת-גלים" בציני: א) המעשה השרירותי האחרון של המצרים מוכיח שיש יסוד לחששות הציניים שלנו כלפי כוונותיהם בעתיד וכי לא הפרזנו אפוא בהבעת דאגותינו באיגרתנו. ב) שלא התכוונו להפריע לשליחות נאטינג אך המאורע האחרון מטיל אחריות מיוחדת עליהם ועל שליחם בקהיר בשלב מכריע זה ערב סיום המשא ומתן".⁶⁷ אילת נוקט לשון דיפלומטית מהוקצעת באומרו שישראל לא התכוונה להפריע לחתימה על ההסכם האנגלו מצרי בעוד שבהחלט התכוונה לנצל אותה למטרתה. ציון האחריות הנוספת המוטלת על הבריטים, נוכח עובדת הפעלת הסגר השיט בסואץ הלכה למעשה, בא במטרה לאלץ אותם להתייחס אליו.

בשלב זה הגיע משרד החוץ למסקנה שהגיעה השעה לקדם את הטיפול באו"ם ולבקש את כינוס מועצת הביטחון בעניין מעצר "בת-גלים", וכי מבחינה ניהולית ישראל פטורה מהגשת תלונה, משום שהדין בתלונה הקודמת בנושא ההסגר בסואץ עדיין לא הסתיים. משרד החוץ ביקש לדעת מה דעתו של אבן בעניין זה, במיוחד לאחר שיחתו במחלקת המדינה של ארה"ב.

ב-02/10 שלח אבן את חוות דעתו למשרד החוץ.

"א) מציע שביום ב' נפנה לנשיא מועצת הביטחון ונדרוש כינוס ישיבת מועצת הביטחון לפי אותו סעיף שנרשם בקיץ, כלומר סעיף סואץ ולא אילת.⁶⁸ כך יובהר כי אנו מעסיקים את המועצה בהסגר כולו ולא רק בתקרית האחרונה.

ב) לאחר שדרשנו את הישיבה אך לפני שייקבע מועדה נתקשר עם מרפי ונשאל אם פעל בקהיר אם לאו. אם יאמר כן או יבקש שהות לפעול, נסכים לרמוז לנשיא מועצת הביטחון שמוטב להמתין יומיים לפני שהישיבה תתקיים. אם יאמר שאין מחלקת המדינה יכולה לפעול לבדה או שפעלה והעלתה חרס, אז נתקדם בארגון הישיבה הראשונה.

ג) עליכם להכין לי דו"ח מפורט ביותר על מה שעבר על "בת-גלים", כולל כל השידורים שנתקבלו ממנה בדרכה, נא לאשר לי את ביטחונך המוחלט שלא היה נשק באנייה ולכן לא היתה חליפת יריות.

ד) במצב כתיקונו היינו דורשים את העלאת ההצעה הניו-זילנדית בתוספת פקודה לשחרר אניות ומטענים שנתפסו תוך הפעלת המעבר החופשי. כאן מתעוררת הבעיה הסובייטית ורצוי שלא נגשש באופן. מה דעתכם שנבוא בדברים עם הסובייטים ונשאל ישירות אם הם מוכנים לא להכשיל החלטה לביצוע ההחלטה הקיימת, אם נתרשם שלילית, נצטרך לבקש רק שהרוב ינאמו לטובת המעבר החופשי ותתגבש דעת הכלל ללא הצבעה. אם נקבל רושם שהסובייטים מוכנים לטיפול חיובי אז נחדש את יזמת ניו-זילנד, כמובן בלי הזכרת אילת.

⁶⁶ שרת, יומן אישי, עמ' 583

⁶⁷ גנזך המדינה, מברק 392, א' אילת אל מ' שרת, 01/10/54.

⁶⁸ גנזך המדינה, מברק 394, א' אבן אל משרד החוץ, 02/10/54. רומז ככל הנראה לתלונה שהגישה ישראל למועצת הביטחון בקיץ 1953 בנושא חופש המעבר בסואץ, בקשר למעצר האנייה היוונית פארנון שנשאה מטען לישראל, במל פורט סעיד.

שימו לב שהסובייטים העלו סעיף על סדר היום לטובת שיט חופשי בימי סין והם מסתמכים על החוק הבין לאומי המסורתי. מרפי נהנה מאוד כשסיפרתי לו דבר זה והשוויתי את הקנאות הימית של וישינסקי היום לעומת אדישותו בקיץ".⁶⁹

במשרד החוץ הסכימו לסעיפים א, ב, ו-ד ושלחו את הגרסא הישראלית לסעיף ג. על פי מכתבו של אבן, ניתן לראות בסעיף א' את שאיפתה של ישראל שהדיון יעסוק בחופש השיט בתעלת סואץ בכלל ולא רק בשחרור בת גלים. קו פעולה זה ילווה את ההתמודדות הדיפלומטית לאורך כל הדרך. על פי סעיף ב' ניתן להבין שישראל העדיפה למצות את ניסיונות התיווך של המעצמות לפני שביקשה לכנס את מועצת הביטחון. ישראל פעלה במטרה להגיע להישגים בדעת הקהל הבינלאומית ולכן איפשרה לנציגייה לפעול כדי לתווך. על פי סעיף ד' תכנן אבן לנסות ולפרק מוקש דיפלומטי מסוכן לישראל בדמות הממשל הסובייטי. הללו אשר ניסו באותה תקופה לחדור ולהוות גורם משפיע במזרח התיכון כבר הוכיחו, בחודש מרץ 1954, שהם נכונים להטיל וטו על הצעת החלטה הקשורה לחופש השיט.⁷⁰ אבן חיפש דרך להדבר עם הסובייטים ולעמוד על כוונותיהם טרם הדיון במועצת הביטחון כדי להפיק את מירב התועלת שישראל תוכל להשיג על פי עמדתם.

ב-02/10 ניתן לראות שמשרד החוץ ביקש לזכות באהדה בדעת הקהל הציבורית בארה"ב על-ידי פרסום בעיתון הנפוץ "ניו-יורק טיימס". סביר להניח שבכך קיוותה ישראל להפעיל לחץ ציבורי על הממשל האמריקאי.

ב-03/10 כתב שרת ביומנו ששוחח עם גדעון רפאל על פנייה לצלב האדום.⁷¹ למחרת כתב "על המשמר" שדובר משרד החוץ מסר שנשלחה הוראה לציר ישראל בברן לפנות לצלב האדום כדי שיבדוק את מצבם של אנשי צוות "בת-גלים" בכלא בקהיר.⁷²

סימנים ראשונים להצלחה המדינית כתוצאה ממסע "בת-גלים" ניתן לראות בעיתון "הבקר" שבו מובאים שבחים מפי דיפלומטים זרים לפעולה של "בת-גלים". מודגש כי בניגוד לפעולות שונות בעבר הפעם נשמעים רק שבחים. ציטוט: "התעלמות מסוכנת זו פותחת אפיקים בלתי מוגבלים לפני התוקפנות המצרית. יש רק להודות לישראל על יוזמתה העשויה להבהיר את הבעיה החיונית הזו. הנוגעת לכל המדינות הימיות". צוין שקיימים גורמים מדיניים בארה"ב ובריטניה אשר מרגישים לא נוח עם המצב שנוצר לאחר מעצר הספינה.⁷³

ב-04/10 הגיש אבן את תלונתה של ישראל למועצת הביטחון.⁷⁴ ב-05/10 שלח ו' איתן, מנכ"ל משרד החוץ, קווי הדרכה להסברת העמדה הישראלית כדי לסייע לפעולה במועצת הביטחון בעניין "בת-גלים". תידרוך זה הבהיר שוב את הסיבות לבחירת העיתוי למסע "בת-גלים".

"(ב) ערב חתימת ההסכם הבריטי מצרי המאשר מחדש עקרון השיט החופשי ומהווה הישג מדיני גדול למצרים היינו רשאים לחשוב כי שלטונות מצרים יגלו הבנה ותבונה וייתנו לאנייה הישראלית לעבור.

⁶⁹ גנזך המדינה, מברק 394, א' אבן אל משרד החוץ, 02/10/54.

⁷⁰ בחודש מרץ 1954, כאשר נדונה שאלת מעבר סואץ במועצת הביטחון הטילה בריה"מ וטו על הצעת ההחלטה המערבית בעניין זה. בריה"מ הציעה אז שישראל ומצרים תנהלנה משא ומתן ישיר להבטחת השיט החופשי בתעלת סואץ.

⁷¹ שרת, יומן אישי, עמ' 583.

⁷² עיתון "על- המשמר", 05/10/54.

⁷³ עיתון "הבוקר" 04/10/54.

⁷⁴ גנזך המדינה, מברק 395, א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון

אילו היו הדברים מתפתחים כך, היתה עובדה קטנה ביחס מקרבת את האזור למצב של יציבות יותר מאשר ים המאמצים והדיבורים מצד המעצמות. הרגע היה מתאים מבחינה זאת ואסור היה לנו לאחר את המועד.

ג) צריך שיהיה ברור כי לא שיערנו לרגע שנוכל לחבל בהסכם האנגלו מצרי ולא זו היתה מטרתנו, דווקא קרבת יום חתימת ההסכם, והביטחון כי ההסכם אומנם יושג, הניעו אותנו לפעול עכשיו. הסיפור המצרי על יריות מ"בת-גלים", ללא הסתמכות

ברורה על עקרון ההסגר כשלעצמו, הצדיק שיקולנו כי המצרים אינם שקטים בעמדתם הנוגדת אמנת קושטא ומועצת הביטחון ולא יהיו מעוניינים להעמיד הבעיה העקרונית במבחן דווקא ברגע זה".⁷⁵

בתאריך 06/10 התקיים דיון של מליאת עצרת האו"ם. אבא אבן נשא נאום שהעניין העיקרי בו היה הצעה לחתימת הסכמי אי התקפה בין ישראל למדינות ערב. הרעיון להציע הצעה מעין זאת נשקל בעבר במשרד החוץ והוא התחזק לאחר ההצהרה הבריטית בדבר תיווך בין ישראל למדינות ערב. הפעם הוחלט שהבמה הנאותה להכרזה מדינית כזאת היא עצרת האו"ם. אבן פתח ואמר כי ממשלת ישראל הסכימה אותו להציע חתימה על הסכמים בין ישראל למדינות ערב שיחייבו את הצדדים למדיניות של אי התקפה ויישוב בעיות בדרכי שלום. הסכמים אלה יהוו שלב מעבר לקראת הסכמי שלום ופיגו את המתרחקות והחשדנות ההולכות וגוברות בין ישראל לשכנותיה. בהסכמים אלה יתחייב כל אחד מהצדדים לכבד את השלמות הטריטוריאלית

והעצמאות המדינית של הצד השני, להימנע מכל מעשי איבה בעלי אופי צבאי, כלכלי או מדיני, וליישב את כל המחלוקות הקיימות בהווה או שיתעוררו בעתיד בדרכי שלום. למעצמות קרא אבן לשמור על מאזן הכוחות העדין באזור ולהימנע מהפרתו לרעת ישראל וממרוץ חימוש, שיגבירו את הסיכון להתקפה מחודשת.⁷⁶

באותם ימים המשיכו נציגיה הדיפלומטיים של ישראל לנסות ולזכות באהדתן של נציגות מועצת הביטחון. הבעייתית והנעלם הגדול מכולן היתה בריה"מ. זאת משום שמצד אחד, לא היתה ברורה העמדה אותה ינקטו, ומצד שני, היותה בעלת זכות וטו שעלולה להכשיל את עמדת הרב. משרד החוץ הנחה את השגריר במוסקבה לפנות למשרד החוץ שם ולברר, במקביל לניסיונו של אבן לברר עם המשלחת הסובייטית לאו"ם, אם הם מתכוונים להשתמש שוב בזכות הווטו שלהם בדיון במועצת הביטחון.⁷⁷

"ביקרתי זורין, מסרתי העניין, הדגשתי הפנטסטיות שבגרסת המצרים, אמרתי שתקוותנו שהפעם יכירו בצדקתנו ויתמכו בנו, ביקשתי לגלות עמדתם ולחצתי בנקודה זו וכרגיל לא העליתי כלום. תחילה אמר שהואיל ויש שתי גרסאות, עליהם קודם לברר לעצמם מה קרה. לשאלתי אם יגלו לי עמדתם אחרי שיבררו העובדות, ענה ארוכות שיש, והסיטואציה משתנית ברגע האחרון במועצת הביטחון ורק אז וישינסקי מוסר להם שהוא עומד לפני הצבעה לכן נבצר מהם לומר לי עמדתם מראש. הזכרתי שהיינו בלתי מרוצים מעמדתם הקודמת שכפי שאמר לי אז זייצב נהגו ככה בחושבם שזה יוביל לביטול הגבלות

⁷⁵ גנוך המדינה, מברק 396, ו' איתן אל נציגויות ישראל בחו"ל, 05/10/54.

⁷⁶ גנוך המדינה, מברק 399, הערת עורך על נאום אבן במליאת עצרת האו"ם, 06/10/54.

⁷⁷ גנוך המדינה, מברק 400, הערת שוליים למברק ש' אלישיב אל משרד החוץ, 06/10/54.

המעבר מצד מצרים וכשהוכח עכשיו ההפך אנו מקווים שינהגו אחרת, הוספתי שאנו מניחים שלא ישתמשו בווטו ושנצטער אם יעשו זאת ולכך לא באה תשובה".⁷⁸

ב-06/10 הגישה מצרים את תלונתה לוועדת שביתת-הנשק המעורבת. התלונה המצרית חזרה על הטענה שצוות "בת-גלים" התקיף שתי סירות דיג מצריות בתחום המים הטריטוריאליים המצריים, הטביע אחת מהן, וגרם למותם של שני דייגים מצריים. שלא כרגיל התלונה של המצרים לא דרשה כינוס חרום של הוועדה. ראש המשלחת המצרית לוועדה ביקש לקיים חקירה וקבע בתלונתו שהיא תתחיל ביום א' 10/10.⁷⁹ המצרים המשיכו בקו פעולה אותו נקטו בנושא זה ומטרתו היתה לדחות עד כמה שאפשר את הדיון במועצת הביטחון שעלול היה לדרוש מהם לקיים את חופש השיט. ב-07/10 היה יום כיפור ולכן לא התקיימה פעילות דיפלומטית בצד הישראלי. למחרת, 08/10, הגישה ישראל תביעה נגד התלונה המצרית לוועדת שביתת-הנשק כדי למנוע את הסחבת. ישראל דרשה חקירה מיידית וכינוס ישיבת חרום של ועדת שביתת-הנשק.⁸⁰

בישראל לא שקטו על השמרים וחשבו כיצד ניתן לקדם את המאבק על חופש השיט. במשרד החוץ או במשלחת לאו"ם הועלה הרעיון לשלוח ספינה נוספת. כך כתב אבא אבן ב-08/10: "ברור לי שעניין המעבר החופשי לא יפתר על-ידי אנייה אחת. הגישה לאנייה זאת היא זו של טיפול בתקרית, ולא של צורך בהסדרת עניין עקרוני, לכן, עם כל המאמץ הכרוך בדבר, אין מנוס לדעתי ממשלוח אנייה שנייה בזמן הקרוב ביותר. אני מציע שאנייה זאת תעבור מצפון לדרום בדרכה מחיפה לאריתריאה או לבורמה, המצרים יתקשו לטעון פעם נוספת כי היה קרב ימי וגם נפגין כי אין מנוס מפתרון עקרוני של הבעיה".⁸¹ עוד בטרם קיבל מברק זה כתב שרת למנכ"ל משרד החוץ באותו כיוון וציין כי יש לדאוג לנוכחות משקיף או"ם או קבוצת עיתונאים על הסיפון, לבל יוכלו המצרים להיאחז בתואנות שווא. במברק לאבן שבו מסר את הדברים הוסיף שרת כי הביצוע אינו פשוט ועל כל פנים יש להמתין ולראות כיצד ייפול דבר בחקירת משקיפי האו"ם ובמועצת הביטחון בעניין "בת-גלים".⁸² נושא זה זכה לשיקול דעת מעמיק בדיון שנערך במשרד החוץ ב-10/11 וכלל את כל צמרת המשרד בראשות השר. נשקלו אפשרויות לשלוח ספינה ישראלית נוספת או מיכלית נפט שתישא דגל זר. בסופו של דבר הרעיונות הללו לא בוצעו.⁸³

נוצרו שתי זירות פעולה שבהן טופל נושא חופש השיט. המצרים שאפו להשאיר את הנושא העיקרי תלוי ועומד על פרשת "בת-גלים" ולכן לחצו לקיום הטיפול בוועדת שביתת-הנשק המעורבת. ישראל אשר שאפה לדון בבעיה הרחבה של ההסגר הימי כיוונה מאמצים דיפלומטיים להעברת הדיון למועצת הביטחון. משרד החוץ עדכן את השגרירויות בחו"ל בהשתלשלות העניינים והנחה אותן כיצד לפעול.

ב-09/10 שלח יוסף תקוע מכתב תדרוך בזו הלשון:

"המצרים הגישו כבר תלונה לוועדת שביתת-הנשק, טרם קיבלנו נוסחה, אולם נודע כי ברנס הסכים לבקשתם לשלוח משקיפים לחקירה בתעלה. התלונה מתייחסת כנראה ליריות ולא לבעיה הכללית של מעבר חופשי, לכן ברנס הסכים לחקירה ויש להניח כי ישאיר לוועדה לפסוק לגבי תחולת ההסכם על המקרה. מטרתנו להמשיך ביזמה מדינית ולנסות לגמור הדיון בוועדת שביתת-הנשק לפני הדיון במועצת

⁷⁸ גנזך המדינה, מברק 400, ש' אלישיב אל משרד החוץ, 06/10/54

⁷⁹ עיתון "זמנים" 10/10/54

⁸⁰ עיתון "זמנים" 10/10/54

⁸¹ גנזך המדינה, מברק 404, א' אבן אל ג' רפאל, 08/10/54

⁸² גנזך המדינה, מברק 404, הערת שוליים למברק אבן הנ"ל

⁸³ גנזך המדינה, מברק 466, דיון במשרד החוץ בנושא משלוח טנקר או אנייה ישראלית שנייה דרך תעלת הסואץ

הביטחון. הוחלט אפוא על הגשת תביעה, בהתאם לסעיף 10 תת סעיף 7 של הסכם שביתת-הנשק, האומרת כי לתלונת מצרים אין שחר. נדרוש ישיבת חירום ונבקש חקירה גם בצדנו. לפי תקנות נוהל חייבת ישיבת חירום להתקיים תוך 24 שעות אחרי גמר החקירה. כזכור הערעורים לוועדה המיוחדת חלים רק בשאלות עקרוניות ולא על עובדות".⁸⁴

סופר העיתון "זמנים" כתב ב-10/10 מהאו"ם כי ברור שמצרים הצליחה לעת עתה להכשיל את הניסיון של ישראל להעלות את בעיית הסגר הסואץ במועצת הביטחון. ממטה משקיפי האו"ם נמסר שהבקר, יום א' 10/10, יצאו משקיפים צבאיים לקהיר ולפורט תופיק כדי להתחיל בחקירה. החקירה עשויה להמשך עד סוף השבוע. מצרים עשויה לבקש דחיית כינוס מועצת הביטחון עד קיום דיון בוועדת שביתת-הנשק. המועצה דחתה את דיוניה ליום ה' (כנראה 14/10) לעיין קודם כל בטענות פורמאליות של מצרים, שלדעת חוגים יודעי דבר, תעמוד על כך כי העניין נמצא בסמכותה של ועדת שביתת-הנשק.⁸⁵

על המגעים הדיפלומטים במסדרונות האו"ם באותם ימים ניתן ללמוד ממכתבו של מ' קדרון אל משרד החוץ: "שוחחתי היום (עם) השלישייה המערבית, בורברג והמזכירות, קומיי שוחח (עם) מונרו הניו-זילנדי, הבנה מלאה מצאתי אצל אורדונו. הודיע שבישיבת שלושה שנקבעה לאותו יום ילחץ הופנו על הבריטים להסכים לרישום הסעיף ולפתיחת הדיון על-ידי אבן ועזמי, אחר כך ידחו הישיבה למועד שייקבע על-ידי הנשיא אך לא לפני סיום הפרשה בוועדת שביתת-הנשק, אמר שקרוב לוודאי יתמוך לודג' בגישה זו. הוא הניח שנאומנו יהיה קצר ולא קיצוני בניסוחו. בארקו היה יותר מסויג ויותר רגיש לעמדה הבריטית, הסכים לבסוף לנוהל המתואר לעיל אולם עמד על הצורך של הבלגה מקסימאלית בשעה קריטית זו לפני חתימת ההסכם האנגלו מצרי, לדבריו

האנגלים באמת חוששים מהשפעת הדיון במועצת הביטחון על המשא ומתן עם המצרים. קרוסותווייט שפך מרירותו בגילוי לב ובאותה רוח נענה. לדעת הבריטים לא תצמח תועלת לאף אחד מהדיון. המצרים יתעקשו עוד יותר, וריבוי דיונים ללא תוצאה רק מערער תוקף החלטת 1951 ממשלת אנגליה מצטערת שאנו לא שותפים לאמונתה שחתימת ההסכם האנגלו מצרי פותחת אופקים להסדר ישראלי מצרי. השבתי שחבל שלא מעריכים די חשיבות חופש השיט בתעלה לישראל מבחינה מדינית וכלכלית כאחד. עליהם לדעת כי לא ננום ולא נישן עד שנשבור ההסגר ואם לא הצליח במועצת הביטחון עכשיו, נביא העניין שוב. אנו גם לא מושפעים מהטענה שאין השעה כשרה מאחר ששומעים פזמון זה חמש שנים. היה בכוחה של ממשלת אנגליה למנוע

תקלה זו כאשר דנה עם מצרים לפני חתימת ראשי הפרקים. דרשנו אז הבטחת חופש השיט ולא נענינו. קרוסותווייט לא רצה להתחייב לגבי הנוהל ביום ה'. גילה שלפי ידיעותיהם, האנייה הועברה לאלכסנדריה. בורברג והמזכירות מכירים בזכותנו להשמיע דברינו בישיבת יום ה', אם כי חוששים מתמרונים נוהליים מצד לבנון. מקבלים במלואה גרסתנו שעניין התקרית המדומה נפרד משאלת חופש השיט. מונרו קיבל טיעוננו בדרך כלל אך ביקש שהות להיוועץ. העניין יתבהר מחר אך כרגע נדמה כי עברנו המכשול הנוהלי. הקשיים יתחילו כאשר נרצה לכנס המועצה שנית אחרי סיום הפרשה בוועדת שביתת-הנשק, אם עד אז לא יחתם ההסכם האנגלו מצרי".⁸⁶

⁸⁴ גנוך המדינה, מברק 405, תדרוך של יוסף תקוע לנציגויות ישראל בחו"ל, 09/10/54.

⁸⁵ א' גלבום, "זמנים" 10/10/54

⁸⁶ גנוך המדינה, מברק 409, מ' קדרון אל משרד החוץ, 12/10/54, לאחר פגישותיו עם נציגי מדינות במועצת הביטחון.

דעתה של בריטניה אינה נוחה מה"תרגיל" הישראלי. בעוד ישראל שואפת לדיון רחב במועצת הביטחון בשאלת השיט החופשי בתעלה בריטניה שואפת להגביל את הדיונים רק למעצרה של "בת-גלים". אבא אבן טען שבשעה שמצרים עומדת לקבל את האחריות על תעלת סואץ הגיעה הזמן לדיון מחדש על ההסגר המצרי על מעבר אוניות לישראל וממנה. הנציג הבריטי פיטרסון דיקסון הכריז שהשעה אינה כשרה לעריכת דיון כולל בבעיה וכי הויכוח על כך לא יביא לפתרון הרצוי.⁸⁷

גם במשרד החוץ האמריקאי כועסים על "הטרדה" שישאל גרמה במבצע "בת-גלים". ר' שילוח כתב ב-12/10 למשרד החוץ מברק ארוך המכיל חילוקי דעות עם האמריקאים, בתוכו נכתב:

"... (ביירוד) חזר לתורתו כי יש למערב סיכויים לחזק השפעתו במזרח התיכון, דבר שבסופו

יחזק גם את ישראל ואילו אנחנו בחוסר סבלנותנו ובבחירת רגעים בלתי מתאימים

לפעולות ומבחנים מחבלים בסיכויים. ציין לדוגמא מבחן "בת-גלים". אינו מערער על

צדקתנו, אולם לא יכולנו לבחור רגע פחות מסוכן למבחן זה. חתימת ההסכם האנגלו מצרי הוא כורח למערב, מאבקו הפנימי של נאסר חמור יותר, והנה באנו אנחנו והכבדנו עוד יותר... הגבתי נמרצות והוכחתי כי בגלל עמדתם ההססנית נמשך ההסגר עד עתה וכי יתר על כן, על אף הבטחותיהם התעוררו לפעולה רק אחרי "בת-גלים". השיב כי אנחנו אמנם צודקים אך הוא מצטער שלא בחרנו שעה יותר נוחה. המלחמה לביטול ההסגר, אחת המשימות העיקריות ולזה יקדיש מיטב מאמציו כשיגיע למצרים אך הוא חושש שמא נקשה עליו המלאכה על-ידי עובדות ברגעים לא מתאימים".⁸⁸

מתגובת הבריטים והאמריקאים ניתן להבין שמסע "בת-גלים" בא אליהם במפתיע. למרות שהן מצהירות בגלוי כלפי דיפלומטים ישראלים שהן תומכות בזכות חופש השיט הן כלל אינן מרוצות מהפרעה של ישראל למדיניותן במזרח התיכון.

ב-14 באוקטובר נפתח במועצת הביטחון הדיון בתלונת ישראל נגד מצרים בדבר הגבלות על מעבר אניות הסוחרות עם ישראל דרך תעלת סואץ, בקשר למעצר האנייה "בת-גלים". נציג לבנון, שרשות הדיבור ניתנה לו קודם שנציגי מצרים וישראל הוזמנו אל שולחן המועצה, הציע, באופן לא רשמי, לדחות את הדיון עד לאחר שיתקבל הדין והשבון על תוצאות חקירתה של ועדת שביתת-הנשק באותו עניין. נציגי סין וקולומביה תמכו בדעתו, אך מאחר שאף חבר נוסף של המועצה לא ביקש לחוות דעתו על ההצעה, נקראו נציגי ישראל ומצרים לומר את דברם.

אבן סקר את ההפרעות המצריות לשיט החופשי בתעלה ואת טיפולה של מועצת הביטחון בנושא, והזכיר בכלל זה את החלטת המועצה מספטמבר 1951 בזכות חופש המעבר בתעלה ואת הדיון בפברואר מארס 1954 שהסתיים בלי החלטה בשל וטו סובייטי. הוא ציין שלמרות ההחלטה מ-1951 והרוב בעד אישורה מחדש במארס 1954, לא רק שמצרים לא ביטלה את ההגבלות, אלא אף החמירה אותן, וההסגר הפך מאז לעובדה בין לאומית מבוססת. הוא דרש שהמועצה תדון הן בשאלה הכללית של ההסגר והן במקרה של "בת-גלים", תחווה דעתה על ההגבלות בשיט בכלל, תגנה את תפיסת האנייה ותורה על שחרורה המידי האנייה וצוותה כדי שתוכל להמשיך בדרכה

על צוותה לחיפה. עזמי, נציג מצרים, חזר על הגרסה המצרית לגבי האירועים בתקרית "בת-גלים" וציין שמאז הצהרתו במועצת הביטחון, עם סיום הדיון בסוף מארס, שעכשיו מצרים,

⁸⁷ עיתון "ידעות אחרונות" 13/10/54

⁸⁸ גנז המדינה, מברק 411, ר' שילוח אל מחלקת ארה"ב במשרד החוץ, 12/10/54

מרצונה החופשי, תתקדם לקראת סובלנות אכן נמנעה מצרים מכל הפרעה לאניות שנשאו סחורות אל ישראל וממנה ואפשרה להן לעבור בתעלה. הוא הציע להמתין לתוצאות החקירה של משקיפי האו"ם ולסיום טיפולה של ועדת שביתת-הנשק בעניין. להצעה דומה, שהגיש נציג ברזיל, הצטרפו חברים אחרים של המועצה והוחלט, ללא הצבעה, לדחות את הדיון עד לקבלת הדין-וחשבון".⁸⁹ בשלב זה העלתה ישראל פעם נוספת את שאלת חופש השיט בפני מועצת הביטחון כפי שכבר עשתה בעבר לפחות פעמיים. המצרים הצליחו לדחות את המשך הדיון עד לקבלת דו"ח משקיפי האו"ם על פי קו הפעולה שנקטו.

ב-19 באוקטובר נחתם בקהיר הנוסח הסופי של ההסכם האנגלו מצרי לפינוי הכוחות הבריטיים מהבסיס באזור תעלת סואץ והסידורים לתחזוקתו בעתיד.⁹⁰

אם מסעה של "בת-גלים" היה מיועד לדחות את ההסכם הרי שמטרה זו לא הושגה. יתרה מזאת, נראה שניסיונותיו של אליהו אילת, שגריר ישראל בלונדון, להשפיע על תוכנו זכו לכל היותר לניסיונות להרגעה תוך הבטחות מעורפלות ובלתי מחייבות.

בינתיים בזירה המקומית של ועדת שביתת-הנשק ממשיכים המצרים במדיניות הסכבת. בדיון שהתקיים ב-21/10 התפלמס ראש המשלחת המצרי במשך שעות על עניינים נוהליים ולבסוף נדחה המשך הדיון למחרת.⁹¹

למחרת, 22/10, התקיים דיון שאודותיו נמסרו פרטים שונים במקצת בשני העיתונים – "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". "מעריב" כתב שהקולונל ברטולדו, יושב-ראש ועדת שביתת-הנשק הישראלית מצרית שהתכנסה הבקר לדון בתלונת מצרים בעניין בת-גלים, יימנע קרוב לוודאי מהצבעה על הצעת המצרים. על-ידי כך תורד התלונה המצרית מסדר היום. נציגי ישראל שעיינו בדוח אמרו שאם כי המשקיפים נמנעו מלהסיק מסקנות ולהמליץ המלצות הרי עדויות המצרים אינם מניחות מקום להתייחס אליהן ברצינות. קיים חשש כי המצרים ינקטו בתכסיסי השהיה נוספים כדי לעכב את הדיון במועצת הביטחון ועלולים לערער על החלטת ועדת שביתת-הנשק בפני הוועדה העליונה לערעורים.⁹²

"ידיעות אחרונות" ידע לדווח עוד טרם קיום הדיון שפרשת "בת-גלים" תידון היום בוועדת שביתת-הנשק. נודע כי ממשלת ישראל תדון על אפשרות החרמת הדיון אם יושב-ראש הוועדה, הקולונל ברטולדו, יימנע מהצבעה על הצעת הגינוי נגד מצרים. ישראל תסתמך על דוח משקיפי האו"ם שעל פיו ניתן להסיק ללא ספק כי טענת מצרים על הטבעת ספינת דיג והריגת שני דייגים חסרת שחר. המשלחת הישראלית תדרוש את שחרורם המידי של הצוות והאוניה ומתן אישור להמשך מסעה לכיוון חיפה.⁹³

ב-26/10 התקיים דיון שלישי בוועדת שביתת-הנשק אך, שוב, המשכו נדחה ליום המחרת.

ב-27/10 התברר מהודעה של מטה משקיפי או"ם ששיבת הוועדה שנקבעה להיום נדחתה וגנרל בארנס העביר דוח למועצת הביטחון בנוי-יורק על המצב שנתהווה. לאחר הישיבה המיוחדת אתמול ניסה גנרל בארנס לפתור את הקשיים בשיחות לא רשמיות. לאור כישלוננו מול המשלחת המצרית נדחתה הישיבה היום. הדיון הבא נקבע ליום ה' 04/11. נושא "בת-גלים" יחזור למועצת הביטחון, דבר שישראל ביקשה

⁸⁹ גנזך המדינה, מברק 412, הערת עורך בנוגע לסיכום הדיון במועצת הביטחון שבו הוחלט להמתין עד סיום החקירה בוועדת שביתת-הנשק על פי מברק ששלח ר' שילוח אל י' הרצוג.

⁹⁰ ראה הערה 1 לעיל. הנוסח השלם של החוזה נשלח לנציגויות ישראל בחוץ לארץ ב-24/10/54.

⁹¹ עיתון "זמנים" 22/10/54.

⁹² עיתון "מעריב" 22/10/54.

⁹³ עיתון "ידיעות אחרונות" 22/10/54.

מלכתחילה. תכסיסי ההשהיה המצריים בשלב שלאחר הגשת דוח החקירה הוציאו את גנרל בארנס מכליו והוא נאלץ להעביר את העניין למועצת הביטחון. משלחת ישראל תדרוש חידוש הדיון במועצה.⁹⁴ ראוי לציין שבאותם ימים בהם היו קיימים חילוקי דעות עם בריטניה, ארה"ב ובריה"מ גילתה צרפת הבנה ואהדה למצבה של ישראל.⁹⁵

ב-28/10 ביקשו נציגי ישראל באו"ם ממזכיר האו"ם דאג המרשלד כי יפרסם את דוח המשקיפים. בקשת ישראל התבססה על ההנחה שהסחבת המצרית המתוארת על-ידי ראש משקיפי או"ם גנרל בארנס בדוח שלו לא תאפשר לממשלת מצרים לטשטש את העובדות. הזכות בידי מועצת הביטחון לדעת מה העלו המשקיפים בחקירתם נוכח האשמות מצרים ולאחר שהחקירה הוכיחה ברורות שהאשמות קהיר נגד "בת-גלים" נטולות יסוד.⁹⁶

אבא אבן האשים את המצרים שהם מכשילים בכוונה את דיוני ועדת שביתת-הנשק. במכתב מ-29 באוקטובר אל נשיא מועצת הביטחון דחה עזמי, הנציג המצרי באו"ם את טענותיו של אבן ואמר שכדור"ח ברנס אין כל ציון שמצרים נוקטת במהלכים שמכשילים דיון בוועדה. הוא הודיע שממשלתו חושבת לחיוני כינוס דחוף של הוועדה, ושזו תשב, אפילו מדי יום ביומו, כדי לפסוק בשאלות התלויות ועומדות בפניה, כולל זאת של "בת-גלים", וכבר הורתה לנציגה בוועדה להעביר את בקשתה זאת ליושב-ראש הוועדה. ואכן ב-30 באוקטובר פנה הנציג המצרי במכתב אל יושב-ראש הוועדה בבקשה לכנס את הוועדה לדיון בתלונה המצרית בהקדם האפשרי. הנציג הישראלי טען שלפי הנוהל אפשר לתת לתלונה זאת זכות בכורה, אך הנציג המצרי עמד על כך שיש לדון קודם בכל 83 התלונות שעמדו על סדר היום.⁹⁷ כלומר, הצהרותיו של אזמי באו כדי להרגיע את הלחץ באו"ם אך נציגי מצרים בוועדת שביתת-הנשק המשיכו בסחבת.

ב-03/11 התקיים דיון במועצת הביטחון אך הוא הופסק עם מותו הפתאומי של הנציג המצרי דר' מחמוד אזאמי באמצע נאומו. בישיבה זו רמזו שלוש מעצמות המערב הגדולות כי הן היו מעדיפות להחזיר את השאלה לוועדת שביתת-הנשק בתנאי שהדוח על פרשת "בת-גלים" יהיה מוכן עד סוף נובמבר. ישראל תבעה שההחלטה של מועצת הביטחון תכלול הוראה לגנרל בארנס בדבר הגבלת מועד הדיונים של ועדת שביתת-הנשק.⁹⁸

הוכחה פומבית לאהדה שבה זכתה ישראל בעקבות מאבקה על חופש השיט ניתן לראות בנאום שנשא שר-החוץ הבריטי בפרלמנט ב-04/11. אנתוני אידן הצהיר בנאומו שמצרים פועלת שלא כחוק בעוצרה ספינות הנושאות מטענים אסטרטגים שנועדו לישראל ובמונעה מהן את זכות המעבר באזור תעלת סואץ. אידן אינו מסכים לטענת מצרים לניצול זכות מעצר אוניות בהסתמכה על אמנת תעלת סואץ שנחתמה בשנת 1888. אידן סבור שמצרים אינה אומה הנתונה במצב מלחמה בשעה זו. הוא הוסיף שכיום ליחסי ישראל עם ארצות ערב מקום חשוב ביותר ברשימת הבעיות המעסיקות את בריטניה. הוא אמר שאין כל ספק שכוחה הצבאי של ישראל גדול יותר משל כל מדינה ערבית כשהיא לעצמה.⁹⁹

⁹⁴ עיתון "על המשמר" 27/10/54.

⁹⁵ גנזך המדינה, מברק 436, 'י' צור אל מחלקת מערב אירופה, 26/10/54. הידוק הקשרים בין ישראל לצרפת.

⁹⁶ עיתון "דבר" 29/10/54.

⁹⁷ גנזך המדינה, מברק 442, הערת שוליים שם.

⁹⁸ עיתון "מעריב" 10/11/54.

⁹⁹ עיתון "מעריב" 05/11/54.

משלחת ישראל באו"ם לא שקטה לרגע והתמידה כל העת במגעים עם דיפלומטים שונים במטרה להאדיר את מטרתיה של ישראל לשחרר את האוניה וציוותה ולהבטיח חופש שיט. ב-05/11 כתב מ' קדרון אל ג' רפאל במשרד החוץ:

"תכנית המבצע המוסכמת ביום ד' דרשה שמונה פניות לוועדת שביתת-הנשק לדווח ללא דיחוי למועצת הביטחון שעל יסודן יכתוב הופנו לברנס את דעת המועצה ויבקש שיחיש העניין. שש מפניות אלה, שלא כולן הניחו הדעת, נעשו לפני שעזמי צנח ולכן אין מנוס משיבה נוספת. הצרפתים יגידו לי מתי בתחילת השבוע הבא הדחייה בגלל דרך ארץ כלפי עזמי וחוסר ידיעה אודות ממלא מקומו, עד אז נשתדל לשכנע הטורקי, הדני, שטרם דיברו, שיתנגדו להצעת סוף החודש. יהיה מה שיהיה, ברור שעניין זה עלול להימשך עד סוף השנה אם לא יותר. לדעת המשלחת אסור לנו לשבת בחיבוק ידיים בתקופה זו. מציעים אפוא דיון נוסף בהצעתנו.¹⁰⁰

ואכן ב-18/11 פרסם "מעריב" שגנרל בארנס החליט לתת עדיפות לדיון בתלונת ישראל בעניין "בת-גלים" כדי לעמוד בבקשת מועצת הביטחון לסיים את הדיון עד סוף נובמבר.¹⁰¹ ב-21/11 קיבל מטה האו"ם בירושלים את פנייתה הרישמית של מצרים להעביר את עניין "בת-גלים" לוועדה המיוחדת הישראלית מצרית. דווח שבמשך היום יחליט הגנרל בארנס על גורל הפנייה הזו ואם ולמתי לכנס את הוועדה. נוכח ההתפתחות הזו לא שלח עוד הגנרל בארנס שום דוח למועצת הביטחון של האו"ם. הדוח יישלח לאחר שהגנרל יחליט על קו פעולתו.¹⁰²

אבא אבן אשר היה קרוב לוודאי הדיפלומט הישראלי הבכיר באותם ימים ניסה לכוון את מדיניות ישראל ממקום שיבתו באו"ם. ב-27/11 הוא כתב למשרד החוץ "עלינו להעלות הרבה מזדקנות את המתח הבין לאומי סביב "בת-גלים" לקראת חידוש הדיונים במועצת הביטחון בשבוע הבא".¹⁰³ במכתבו פירט שורה של צעדים שעל ישראל לנקוט בכל הזירות האפשריות במטרה ללחוץ על מצרים ולהפיק רווחים גדולים ככל שניתן מהמצב שנוצר בעקבות מסע "בת-גלים".

ואכן אבן מימש את המלצותיו ונפגש עם אנשי מחלקת המדינה. ב-30/11 כתב על כך למשרד החוץ: "ציינתי כי מאחר שנסיים בירור "בת-גלים" והוצא על-ידי מנגנון או"ם פסק סופי חותך ומחייב פעולה, מצפים אנו לביצוע לאלתר. הדגשתי כי ממשלת ארה"ב עמדה תמיד על ביצוע החלטות ועדות שביתת-הנשק ומועצת הביטחון והייתי חפץ להודיע לממשלתי כי עמדתם לא נשתנתה ויתמכו בביצוע גם הפעם. לעצם העניין אמרתי שניתן היה לצפות שהמצרים יעשו עתה המוטל עליהם והרי עזמי אמר בשעתו במועצת הביטחון שאם יימצא כי "בת-גלים" לא פגעה בדייגים, אזי הכול כשורה. אך הואיל ולא זזו המצרים מעצמם צריך יהיה לעמוד על פעולה מצד מועצת הביטחון הן לגבי המקרה המסוים והן לגבי עקרון המעבר החופשי, אפילו נחשוב כי ייתכן וטו סובייטי לגבי העיקרון, דבר שעוד אינו ברור, הרי אין להעלות על הדעת הפרעה לביצוע הפסק המסוים על "בת-גלים". אשר לעיקרון, לפחות נצפה ששמונה המדינות שתמכו בחופש המעבר במערכה הקודמת יאשרו עמדתן מחדש בצורה נאותה.... לשאלת ביירוד המפורשת, מה יהיה אם המצרים יודיעו על שחרור האנייה, עניתי כי במקרה זה תצטרך מועצת הביטחון

¹⁰⁰ גנזך המדינה, מברק 456, מ' קדרון אל ג' רפאל, 05/11/54. המשך פעילות של משלחת ישראל באו"ם לאחר מותו של אזאמי.

¹⁰¹ עיתון "מעריב" 18/11.

¹⁰² עיתון "מעריב" 21/11.

¹⁰³ גנזך המדינה, מברק 502, א' אבן אל ג' רפאל, 27/11/54.

לרשום לפנייה העובדה ולפחות שמונה מחבריה ישמיעו דעתם שמצפים גם להגשמה מלאה של החלטת 1951. כאן אישר ביירוד כי ברור לגמרי היכן עומדת ארה"ב בבעיית סואץ בכללה ובוודאי יפעלו בקהיר בכיוון הדרוש. ספק אם הפתרון יימצא בניו-יורק, אך אם יש ויכוח באו"ם ברור שארה"ב תאמר דברים נכוחים".¹⁰⁴

הפיסקה האחרונה הדאיגה את שרת. ביירוד דיבר על שחרור האנייה, מונח ממאיר ופסול לחלוטין, ואילו מצדו של אבן לא היתה כל הדגשה כי שחרור דרומה הוא הפרת זכותה של ישראל והמריית פי מועצת הביטחון. על מחלקת המדינה לדעת כי ישראל לא תתפשר בשום פנים עם החלטה כזו.¹⁰⁵ בשלב זה מבקש ראש הממשלה להציג קו קשוח במטרה לזכות בחופש השיט ולא רק בשחרור הצוות והמטען.

המצרים, גם הם, המשיכו להציג קו קשוח. מתדרוך ששלח י' תקוע לנציגויות ישראל התברר שב-30/11 הודיע שר הפנים המצרי שצוות "בת-גלים" יועמד בקרוב לדין. הודעה זו אחרי המלצות ועדת שביתת-הנשק והוועדה המיוחדת הוכיחה שאין בכוונת המצרים להחליש התגרותם באו"ם.¹⁰⁶

ב-02/12 נכתב בעיתון "זמנים" כי המצרים מסרו במכתב ששלטונות המשפט שלהם דחו מחוסר הוכחות מספיקות את האשמת הרצח בכוונה תחילה ונשיאת נשק שהובא נגד אנשי האוניה "בת-גלים". נציג מצרים באו"ם, עומאר לופטי, הודיע שמצרים מוכנה לשחרר את צוות האוניה ואת מטענה ברגע שיושלמו כל הסידורים הרישמיים הנחוצים.¹⁰⁷

ב-04/12 נודע לאנשי משלחת ישראל לאו"ם דבר תוכנו של המסמך המצרי שאמור להיות מוגש תוך שלושה ימים לחברי מועצת הביטחון. במכתב זה דובר על הסכמה לשחרר את צוות "בת-גלים" ואת מטענה אך לא נאמר דבר על שחרור הספינה. הדלפת תוכן המכתב לא היתה מקרית משום שהמצרים רצו להמנע מדיון במועצת הביטחון כדי להתחמק מדרישות שהתנגדו אליהן כמו שחרור הספינה ומתן זכות מעבר צפונה או החלטה על חופש השיט בתעלה. המצרים תכננו לבקש דחיית מושב המועצה על סמך הסכמתם זו. נאמנים לקו הפעולה שנקבע סיכמו במשרד החוץ שנציג ישראל במועצת הביטחון ידחה את ההצעה המצרית וידרוש את כינוס המועצה.¹⁰⁸

ב-07/12 נערך מושב של מועצת הביטחון. נציג ישראל מ' קדרון סיכם את רשמיו במכתב ששלח למשרד החוץ:

"נאום לוטפי במועצת הביטחון לא נגע בשאלת שחרור "בת-גלים" או להפך. לפני הדיון שוחחתי ארוכות עם קרוסותווייט במאמץ להשפיע על נוסח הנאום האנגלי, המטרות היו להבטיח הבעת נאמנות בלתי מסויגת לעקרון השיט החופשי והחלטת 1951; למנוע דברי הוקרה מופרזים לכבוד שחרור הצוות והמטען ולהבטיח שיהיה ברור שמחכים לשחרור האנייה. התוצאה שיקפה פחות או יותר נקודות אלה אולם לא במידה מספקת, מטרת התכסיס המערבי היום היתה להרוויח זמן לפניות נוספות בקהיר. קרוסותווייט הודיע שאמנם אין לחייב שגרירות אנגליה בקהיר אך לדעתו הסיכויים לא רעים לזכות בשחרור תוך שבוע עד עשרה ימים.

¹⁰⁴ גנזך המדינה, מברק 508, א' אבן אל מחלקת ארה"ב במשרד החוץ, 30/11/54.

¹⁰⁵ גנזך המדינה, מברק 508, הערת שרת למכתבו של אבן למשרד החוץ, 30/11/54.

¹⁰⁶ גנזך המדינה, מברק 511, י' תקוע אל נציגויות ישראל בחו"ל, 01/12/54.

¹⁰⁷ עיתון "זמנים" 02/12.

¹⁰⁸ גנזך המדינה, מברק 519, מ' קדרון אל ג' רפאל, 04/12/54. ראה גם התייחסות לתשובת רפאל בהערת שוליים.

ואדסוורת, ביתר תוקף, אמר שהאמריקנים יפעלו בקהיר מיד ותקוותו שהבריטים והצרפתים יעשו כמוהם. הוא מסר שכבר הודיע ללוטפי שאין ברירה אלא לשחרר האנייה ללא דיחוי. בהתאם לבקשתנו היו ואדסוורת ומונרו מוכנים לנאום אך נרתעו לדרישת הבריטים. המשלחת מציעה צעדים אלה:

(א) שבמשך עשרת הימים הבאים לפנות כל יומיים שלושה ימים לשלוש המעצמות ובעיקר לבריטים ולאמריקנים בארץ, בבירותיהם וכאן, בשאלות על התקדמות המשא ומתן במצרים.

(ב) במקרה ולא תשוחזר "בת-גלים" תוך תקופה זו לכנס המועצה ביזמתנו.

(ג) אם אפשרי הדבר מבחינה פנימית לא לקבל חזרה הצוות בלי האנייה.

(ד) הכנת אנייה נוספת להפלגה בתחילת חודש ינואר, אנו שוב מציעים טנקר נושא דגל זר".¹⁰⁹

חשוב להבין מדו"ח זה שלכל אחת מהמדינות היו אינטרסים משלה. מצרים, כאמור, לא רצתה בדיון במועצה ומשנאלצה להשתתף בו שאפה לצלוח אותו ללא החלטה מחייבת נגדה. נציגי ארה"ב ובריטניה לא רצו להפעיל לחץ חזק מדי על המצרים ע"י השמעת דברים חריפים וקבלת החלטה שתחייב את המצרים לאפשר לבת-גלים להמשיך במסעה צפונה ולהקפיד על חופש שיט. היו כוונות מדיניות במזרח התיכון שחייבו שיתוף פעולה עם מצרים לכן רצו להגיע לפתרון במו"מ שינהלו עם המצרים בקהיר. נציגים אחרים שבעבר הביעו אהדה לעמדה הישראלית לא דיברו, יתכן שהתבקשו להאלם דום ע"י הבריטים והאמריקאים.

באותו יום ממש שבו נערך הדיון במועצת הביטחון כתב שרת אל השגרירות בלונדון ושוב הקפיד להבהיר שעמדת ישראל לא התרככה:

"אינני יכול להימנע מהרושם כי גם אתם רואים בשחרור דרומה הישג מה. יהא נא ברור כי בזה יהיה הכישלון. אפילו ישחררו הצוות והמטען צפונה אבל האנייה דרומה, שוב יהיה בזה כישלון. המערכה של "בת-גלים" היא לא על העברת מטען שכמוהו עברו כבר לעשרות, אף לא על שחרור אנשים שנעצרו באשמה בדויה, אלא על חופש שיט בתעלה לדגל ישראלי, וזאת עלינו להדגיש ולהשמיע בלי הרף".¹¹⁰

לישראל היתה בעיה משום שהלך והתחוויר לה שהמצרים מתכוונים לשחרר את הצוות והמטען ללא האוניה. נציגי ישראל עשו כל מאמץ כדי לשכנע את מדינות המערב, ארה"ב, בריטניה וצרפת לתמוך בעמדה שלה. בשיחות אלו שמעו הנציגים הישראליים אהדה והסכמה אך נראה שלא היו משוכנעים שמדינות אלו תהיינה תקיפות בכפיית עמדה זו על המצרים בשיחות הבלתי רישמיות שהן ינהלו. לבד משאלת חופש השיט עשתה ישראל מאמצים גדולים להתקרב לצרפת, בה ראתה בעלת אינטרסים משותפים, כדי שתהיה שותפה לקידום צרכיה הכלכליים של ישראל ותספק את צרכיה בנשק.¹¹¹

לאחר הבחירות בארה"ב התחלפו נושאי תפקידים רבים במנגנון החוץ האמריקאי והפוליטיקאים הישראליים מצאו עצמם מסבירים שוב אודות המצב מבחינתה של ישראל. כך היה בפגישה הראשונה שקיים אבא אבן עם הובר, תת מזכיר המדינה לענייני המזרח התיכון, שנערכה ב-17/12. בנושא "בת-גלים" אמר אבן:

¹⁰⁹ גנז המדינה, מברק 523, מ' קדרון אל ג' רפאל, 07/12/54.

¹¹⁰ גנז המדינה, מברק 524, מ' שרת אל שגרירות ישראל בלונדון, 07/12/54.

¹¹¹ גנז המדינה, מברק 535, י' צור אל מ' שרת, 10/12/54.

"ג) בינתיים, יש להעמיד תריס בפני הרעת המצב ומכאן חשיבותה של עמדה אמריקנית ברורה בעניינים שוטפים כגון: "בת-גלים" ומשפט אלכסנדריה. הגדרתי שוב את תביעתנו להמשכת הנסיעה של "בת-גלים" צפונה והבעתי את ההנחה שלקראת פתרון כזה ולא אחר חותרת ממשלת ארה"ב בקהיר".
על סעיף זה ענה הובר:

ו) ממשלת ארה"ב עושה מאמצים בקהיר לטובת המדיניות שהיא דוגלת בה דהיינו חפש השיט בתעלת סואץ לכל האניות נושאות כל הדגלים ותקוותה להגיע הדרגתית להגשמת המשאלה הזאת, בינתיים היא מייעצת לישראל לא לדחוס את המעמדים ולא לרכז זרקורים פומביים על מצרים יתר על המידה".¹¹² שוב באה לידי ביטוי אהדתה של ארה"ב לישראל והסכמתה על עיקרון חופש השיט אך לא ניכרת נכונות לנקוט עמדה תקיפה מול מצרים. כפי שארה"ב רצתה המגעים בינה לבין מצרים התנהלו בקהיר ולא במועצת הביטחון. כאן יכלה לדון על נושאים בעלי בסיס אינטרסים רחב שנושא "בת-גלים" וחופש השיט הוא רק מרכיב בהם ובעצם, פרשה די מטרידה. לכן הציע הובר לאבן לעמם את אור הזרקורים המאיר את מצרים כמפרה חוק בינלאומי.

במהלך חודש דצמבר התנהלו מגעים חשאיים בין ישראל למצרים. שליח מצרי שכונה "הידיד" יצר קשר עם ש' דיבון, איש משרד החוץ, והעביר מסרים מצמרת השלטון במצרים. דרכו העביר גם משרד החוץ הישראלי מסרים למצרים. במקביל ניהל מוריס אורבך¹¹³ מו"מ במצרים בניסיון לפתור את שתי הפרשות שהיו בחזית העימות בין שתי המדינות, "אסירי אלכסנדריה" ו"בת-גלים". בעקבות מגעים אלו התבקשה ישראל להפחית את הלחץ הפומבי שהפעילה על מצרים על מנת לאפשר לה נסיגה מעמדותיה הקשוחות והגעה לפתרון. באותם מגעים נדרשה גם ישראל להתפשר על מנת להגיע להצעה מוסכמת. אולם, בשלב זה, עדיין העמידה ישראל כתנאי את מעבר הספינה בתעלה צפונה:

"...כשנאמר לו שנוכל להסכים להסדר זמני בתנאי של נסיעת "בת-גלים" לתעודתה, שאל האם ננצל המעבר של "בת-גלים" כתקדים. ציינו שלא נצטרך לתקדים זה כי זכויותינו מובטחות על-ידי החלטת מועצת הביטחון".¹¹⁴

פתרון אפשרי שהוצע ע"י המצרים הובא לידיעתו של ג' רפאל:

"ד) השיט החופשי. נאסר מסכים למעבר כל מטען חוץ מחומרי מלחמה באניות לא ישראליות לכל נמלי ישראל לרבות אילת. לא יכולים להסכים למעבר נפט ישר לחיפה אך לא יפריעו לטנקרים המובילים נפט בשביל ישראל בתנאי שתעודתו תהיה מוסווית".

באותו מכתב הובאה הסכמת הנשיא המצרי לנהל מו"מ עם ישראל:

"ז) נאסר מסכים לשיחות עם ישראל בדרג גבוה ומביע תקוותו שאורבך יהיה מוכן לסייע לצדדים על-ידי השתתפותו, הם מחייבים פאריס כמקום לשיחות ומדגישים התנאי של שמירה מוחלטת על סודיות. יציעו בקרוב לאורבך תאריך".¹¹⁵

¹¹² גנזך המדינה, מברק 550, א' אבן אל מ' שרת, 17/12/54.

¹¹³ בסוף 1954 ובראשית ינואר 1955 ביקר מוריס אורבך, ציר יהודי

בפרלמנט הבריטי, פעמים מספר בקהיר בשליחותו של הקונגרס היהודי העולמי ובברכתה של ממשלת ישראל, כדי לנסות ולשפר את מצבם של אסירי רשת הריגול הישראלית ולמנוע את הביצוע של גזרי דין מוות שנגזרו על שניים מהם. בהזדמנות זו שוחח אורבך שיחות אחדות עם אישים בכירים מצמרת השלטון המצרי, ואף נפגש עם נאסר עצמו. מכל המגעים שהתקיימו עד אז רק שליחותו של אורבך מתקרבת לגדר תיווך רשמי. ממשלת ישראל ייפתה את כוחו למסור למצרים כמה הצעות מעשיות, כגון שחרור האוניה "בת-גלים", מעבר מטעני דלק בתעלת סואץ, הפסקת התעמולה העוינת וקיום מגעים קבועים בדרג בכיר. גולני מוטי "שערי עזה", עמ' 127

¹¹⁴ גנזך המדינה, מברק 553, ג' רפאל על מ' שרת 18/12/54.

ב-26/12 הנחה רפאל את אבן להפסיק את הלחץ הגלוי על מצרים אך לא לוותר על העמדה הישראלית: "יש להמשיך בפעולה אצל המעצמות שתלחצנה על מצרים שתתיר לאנייה המשך נסיעתה על צוותה ומטענה לפני הדיון במועצת הביטחון אך יש לחזול לעת עתה מהצהרות פומביות מצדנו שרק תקשנה על מצרים נסיגה".¹¹⁶

בשלב זה עדיין לא היה ברור כיצד תסתיים פרשת "בת-גלים". יש להניח שלמרות מאמצי התיווך החשדנות ואי האמון היו רבים. ניתן לראות זאת בדברים שכתב רפאל ב-27/12 אל דיבון כדי שיעביר דרך "הידיד": "המצרים ביקשו כינוס ועדת שביתת-הנשק ב-1 בינואר להסדר שחרור צוות "בת-גלים". הודענו להם בדרך השגרתית על סירובנו לטפל בעניין דרך ועדת שביתת-הנשק וחזרנו על תביעתנו להמשכת מסע האנייה על צוותה ומטענה. אבקשך להעביר לידיך שדר בו תביע התנגדותנו הנ"ל ותציין אכזבתנו שהמצרים במקום לחסל הפרשה, מסבכים אותה. אם לא יתנו לאנייה להמשיך בדרכה על צוותה לא נוכל לקיים אתם הסדר השיט המוצע להבא בהתחשבות עם קשייהם ואף ניאלץ להיאבק על זכויותינו המלאות במועצת הביטחון".¹¹⁷

נראה כי למרות המגעים הישירים והניסיון להגיע לפשרה היו המצרים נחושים בדעתם לגבי מניעת המעבר של אניה ישראלית בתעלה. ב-28/12 פסק בית הדין המצרי למלקוח ימי כי האנייה "בת-גלים" משוחררת ויכולה להמשיך בדרכה בתנאי שלא תעבור בתעלה.

בבוקר 30/12, הודיע הנציג המצרי ליושב-ראש ועדת שביתת-הנשק כי הם ישחררו את צוות "בת גלים" ב-1 בינואר 1955, בקילומטר ה-95, וביקש שהוא יהיה נוכח. יושב-ראש הוועדה חזר על עמדתו כי העניין עדיין תלוי ועומד בפני מועצת הביטחון, ולפיכך אף אחד ממטה המשקיפים לא יהיה נוכח וכי הוא מסרב להתערב בעניין אלא לפי בקשת שני הצדדים.¹¹⁸

בישראל הבינו שכל הפעילות הדיפלומטית אשר נוהלה במטרה לאלץ את המצרים לאפשר לבת-גלים לעבור בתעלה לכיוון צפון נכשלו. ראש הממשלה עשה צעד אחרון, אולי כדי לצאת ידי חובה, ושלה את אבא אבן אל עוזר מזכיר המדינה למזרח התיכון לניסיון שכנוע אחרון. במברק בהול ששלח כתב: "מתחייב מאמץ אחרון להניא המצרים מהחזרת הצוות ביבשה. הודעתם האחרונה לאו"ם על הבאת האנשים בשבת לק"מ 95 לא נתפרסמה ולכן אפשרית נסיגתם בלי בושת פנים כאילו בציות לפסק הדין של בית משפט שלל הים באלכסנדריה. עליך לראות מיד הובר אפילו מאוחר בערב ולהפציר בו לעשות צעד נמרץ ודחוף בקהיר על מנת להשיג משלוח האנייה צפונה על ציוותה ואז:

(א) לא יתחדש הדיון במועצת הביטחון.

(ב) לא נחדש לתקופה מסוימת הניסיון להעביר אנייה ישראלית בתעלה ותהיה להם הפוגה.

אבל אם יעמדו במרדם אזי: ראשית, יהיה דיון והם יגונו נמרצות; שנית, אנו נמשיך בהטרדה על-ידי משלוח אניות ובהוקעה בין לאומית ותהיינה להם צרות".¹¹⁹

עוד באותו יום נפגשו אבן ושילוח עם אנשי מחלקת המדינה וטענו בהתאם להוראות של שרת. ב-31 בדצמבר פנתה שגרירות ארה"ב בקהיר, לפי הוראות מוואשינגטון, אל משרד החוץ המצרי בהמלצה לאפשר מעבר "בת-גלים" בתעלה, אפילו עם צוות מצרי כהצעת

¹¹⁵ גנזך המדינה, ג' רפאל אל משרד החוץ 22/12/54.

¹¹⁶ גנזך המדינה, מברק 569, ג' רפאל אל א' אבן 26/12/54.

¹¹⁷ גנזך המדינה, מברק 570, ג' רפאל אל ש' דיבון 27/12/54.

¹¹⁸ גנזך המדינה, מברק 575, הערת שוליים למברק שרת לאבן 30/12/54.

¹¹⁹ גנזך המדינה, מברק 575, מ' שרת אל א' אבן 30/12/54.

שרת, תמורת הוויתורים שישראל מוכנה לעשות. התשובה המצרית היתה שלילית, תוך הסבר שהעולם הערבי כבר מאשים את מצרים בניסיון לעשות שלום עם ישראל.¹²⁰ ברור שאיומים אלו לא הרשימו את המצרים והם לא חזרו בהם. מדוע עמדו המצרים על דעתם למרות הלחץ הדיפלומטי הכבד שהופעל עליהם לא ניתן לדעת בפירוש אלא רק לשער. יתכן שהבינו שלחץ המעצמות מוגבל והן לא תלכנה עד נקיטת סנקציות נגד מצרים משום שהאינטרסים שלהן בעולם הערבי עלולים להפגע. אינטרסים אלו ברמה אסטרטגית חשובים יותר מתמיכה בלתי מסויגת במדינת ישראל שהיתה בשנות החמישים בשלבי התהוות וצבירת כוח. יתכן גם, כפי שאמרו נציגים מצריים מספר פעמים, שאינם יכולים לסגת ממדיניותם בגלל לחצו של העולם הערבי שמצרים שאפה להיות מנהיגתו. וכן, עקב לחץ פנימי במצרים על שלטונו של נאסר שעדיין לא היה יציב דיו.

צוות "בת-גלים" שוחרר ב-1 בינואר 1955 בקילומטר ה-95 של גבול רצועת עזה ישראל. שום נציג רשמי לא המתין להם שם, לא מטעם ישראל ולא מטעם מנגנון האו"ם, והם חצו את הגבול ברגל. האנייה לא שוחררה.

מועצת הביטחון חידשה את דיוניה ב-4 בינואר 1955 נציג מצרים הודיע כי ארצו כבר שחררה את צוות "בת-גלים" והיא מוכנה למסור את מטען האנייה לאנייה נייטרלית ולדון באמצעות ועדת שביתת-הנשק על אופן שחרור האנייה עצמה, נציגי ארה"ב, בריטניה, צרפת, בלגיה וברזיל מתחו ביקורת על פרשנות מצרים לאמנת קונסטנטינופול לגבי המעבר בתעלה ועל אי ציותה להחלטת מועצת הביטחון מ-1951 וקראו לה להסיר את הגבלות השיט. ב-13 בחודש התכנסה מועצת הביטחון לדיון השביעי בנושא חופש השיט ופרשת "בת-גלים". המועצה סיימה את הדיון בפרשה ללא החלטה מחייבת, כשנשיא המועצה מניו-זילנד מביע בדברי הסיכום תקווה שבעיית שחרור האנייה "בת-גלים" תמצא את פתרונה באמצעות ועדת שביתת-הנשק. בשבוע שעבר הציעה מצרים להעביר את הנושא לוועדת משנה של ועדת שביתת-הנשק המעורבת. ישראל התנגדה להצעה כזו. נציגי מעצמות המערב היו בסופו של דבר שבעי רצון משחרור הצוות ויסתפקו בנאום סיכום של יושב-הראש מבלי שיהיה צורך לקבל החלטה רשמית המאשרת שוב את עיקרון חופש השיט בתעלה. בסופו של דבר האנייה הוחרמה על-ידי המצרים והועברה לצי המצרי.¹²¹

משה שרת התאכזב מאד מתוצאות הפרשה, כך כתב ביומנו: "נראה כי וולטר, שבאזוניו שפכתי מרי שיחי אתמול בטלפון בתנתי את המפלה שנחלנו (גם לחיי צפורה ירדתי באותו לחן)". לאחר שתקוע מסר את מסקנותיו המשיך וכתב שרת: "שיבחתי את ג'ו על ראייתו הצלולה ורוחו הטובה ובאמת הוקל לי והעולם מסביב נעשה קצת פחות קודר."¹²²

¹²⁰ גנזך המדינה, מברק 576, הערת שוליים למברק ש' דיבון אל מ' שרת, 31/12/54.
¹²¹ גנזך המדינה, מברק 575, הערה למכתב מ' שרת אל א' אבן, 30/12/54. וכן "מעריב" 13/01/55.

ב-13 בינואר 1955 התכנסה מועצת הביטחון לשיבתה השביעית בנושא חופש השיט. כפי שכבר ראינו תביעת ישראל זכתה לאהדה רבה בקרב מדינות המערב. למרות זאת, מסיבות אינטרסנטיות לא קיבלה המועצה החלטה מחייבת ו"העבירה את הכדור" אל ועדת שביתת הנשק המעורבת ישראל מצרים.

כשבוחנים את השתלשלות האירועים ניתן לראות שבמישור המדיני הבינלאומי היתה פרשת בת גלים מוצלחת יחסית מבחינתה של ישראל. בראשית אוקטובר 1954 הגישה ישראל את תלונתה למועצת הביטחון של האו"ם, בעקבות מעצר האונייה. בנובמבר קראה ועדת שביתת הנשק המשותפת למצרים, ברוב של נציגי ישראל והיו"ר מן האו"ם, לשחרר את האונייה ואת צוותה. ב-23 בדצמבר הודיעה מצרים, נוכח הלחץ באו"ם, כי תשחרר את צוות בת גלים ב-1 בינואר 1955, והצוות אכן הוחזר במועד שנקבע. שלושה ימים אחר כך קראו נציגי ארצות הברית, בריטניה וצרפת במועצת הביטחון למצרים לבטל את האיסור על מעבר אוניות ישראליות בתעלת סואץ. ב-13 בחודש ננעל הדיון בפרשה בקריאה למצרים לשחרר את האונייה.¹²³

ב-19 באוקטובר נחתם בקהיר הנוסח הסופי של ההסכם האנגלו מצרי לפינוי הכוחות הבריטיים מהבסיס באזור תעלת סואץ והסידורים לתחזוקתו בעתיד. אם מסעה של בת גלים היה מיועד לדחות הסכם זה הרי שמטרה זו לא הושגה. יתרה מזאת, נראה שניסיונותיו של אליהו אילת, שגריר ישראל בלונדון, להשפיע על תוכנו זכו לכל היותר לניסיונות להרגעה תוך הבטחות מעורפלות ובלתי מחייבות.¹²⁴

אם המטרה הייתה לפרוץ את ההסגר הרי שאף היא לא הושגה. "בת גלים" לא שוחררה, ישראל לא הסכימה לקבלה בשיט חזרה דרומה והמצרים לא הסכימו להשיט אותה צפונה.

אף שהאונייה לא שוחררה, הייתה זו ללא ספק הצלחה ישראלית יחסית, בזירה הלא אוהדת בדרך כלל של האו"ם. הצלחה זו נבעה מן העובדה שהאיסור החד צדדי שהטילה מצרים על שיט (ישראלי) במיצרי טירן, ובעיקר בתעלת סואץ) נגע בבעיה שעמדה בראש מעייניהן של מעצמות המערב. מעצמות אלה, שעוצמתן הימית היתה מרכיב חשוב בהיערכותן מול הגוש הסובייטי, ראו בדאגה רבה כל הפרה של זכויות השיט בנתיב מים בינלאומי, קל וחומר במעבר הרגיש בתעלת סואץ. התעלה הייתה נתיב ים בעל חשיבות מדינית אסטרטגית ראשונה במעלה, שבו עבר חלק גדול מאספקת הנפט מן המפרץ הפרסי לאירופה, וכן נתיב חיוני מאוד להעברת כוחות אל מוקדי חיכוך אפשריים מדרום לברית המועצות.¹²⁵ מכאן שחופש השיט היה עניין שבשמו יכלה ישראל להשיג תמיכה בינלאומית רחבה ולא היו לישראל, יש לומר, נושאים רבים מעין זה.

בעיית חופש השיט בתעלה לא ירדה מעל הפרק, היא שנתנה את העילה הרשמית ואת הלגיטימציה למהלך המשותף של צרפת בריטניה וישראל במלחמת סיני באוקטובר 1956. לא מקרה הוא שדווקא בנושא זה ניאותה ארצות הברית לערוב לישראל אחרי הנסיגה מסיני.¹²⁶ אך זהו סיפור אחר החורג מענייננו.

¹²³ גולני, תהיה מלחמה בקיץ, עמ' 66.

¹²⁴ גנזך המדינה, מברק 422, הערת העורך על ההסכם האנגלו מצרי.

¹²⁵ חופש השיט ככלל היה סוגיה מרכזית במשפט הבינלאומי, שהמעצמות נזהרו בה מאז ומעולם. לדוגמה, בשתי מלחמות העולם, שבירת הנורמה של שיט חופשי היתה אחד המניעים המרכזיים שהביאו את בעלות הברית למאמץ הסופי לחסל את גרמניה ואת שותפותיה. גולני מוטי, תהיה מלחמה בקיץ, עמ' 66.

¹²⁶ גולני, תהיה מלחמה בקיץ, עמ' 67.

ולסיום פרק זה אביא את הדברים אשר כתב משה שרת ביומנו ב-02/01/55 למחרת חזרתם של אנשי צוות "בת גלים" מהשבי. שרת כתב דברי סיכום אשר נשלחו אליו על ידי יוסף תקוע, מהאנשים הבולטים בניהול המו"מ בעניין "בת גלים":

"ובכן טען ג'ו אף על פי שנקל היה לו להגיע להערכה שלילית לחלוטין של המבצע כולו, באשר לא היה לו כל חלק בהחלטה עליו, הרי כמשקיף מפוכח וכמנתח קר רוח הריהו רואה בתוצאותיה של הפרשה כמה הישגים מובהקים-

ראשית, נחשפה לחלוטין העמדה המצרית והוצגה קבל העולם כולו במערומיה, הם ניסו לחפות עליה בעלילות כזב אבל הוכרחו לסגת מהן. שנית, בפעם הראשונה נתקבלה החלטה מפורשת במוסד של או"ם - הפעם וש"ן המצרית-על חוקיות השיט הישראלי בתעלה. שלישית, יש להניח בבטחה כי מכאן ואילך לא תחולנה שום הפרעות למעבר מטענים ישראלים באוניות לא ישראליות, והתקדמות זו אל נא תהא קלה בעינינו".¹²⁷

ואכן, מבחינת חופש השיט, המצב לאחר מסע "בת גלים" נשאר כשהיה לפניו. ספינות המניפות דגל ישראלי לא הורשו לעבור וספינות זרות שיעדן ישראל המשיכו לעבור בתעלת סואץ.

באמצע שנות החמישים עמדו להתרחש באזורנו שינויים משמעותיים מאד מבחינה מדינית וצבאית. השינויים הגלובאליים הללו תוארו בעבודה זו. מדינת ישראל חששה שבמאבק הבין גושי תאבד את יתרונה הצבאי ושיונצח ההסגר על חופש השיט. כדי להאבק בסכנות הללו תכננה ישראל שני מבצעים, "רשת ריגול וחבלה" ו"בת-גלים". המבצע הראשון תוכנן על-ידי מערכת הביטחון ושר הביטחון בראשה ללא ידיעת ראש הממשלה ויתר השרים. פרשה זו בוצעה לפני יציאת "בת-גלים" לדרכה אך כל הפעילות סביב מעצר הרשת ומשפטה התנהלו במקביל לאירועי מבצע "בת-גלים". בעבודה זו לא עסקנו ברשת הריגול אשר כונתה לימים "הפרשה" או "עסק הביש".

מבצע "בת-גלים" תוכנן בקפידה ותוזמן למועד שקדם לחתימה על ההסכם האנגלו מצרי. כדי להבין את התעוזה בהוצאת מבצע כזה לפועל ראוי להביא קטע ממברקו של ראובן שילוח למשרד החוץ לאחר פגישתו עם נציג משרד החוץ האמריקאי.¹²⁸ דברים אלו מעידים, לדעתי, כיצד ראו מדינות המערב את פרשת "בת-גלים".

"... חזר לתורתו כי יש למערב סיכויים לחזק השפעתו במזרח התיכון, דבר שבסופו יחזק גם את ישראל ואילו אנחנו בחוסר סבלנותנו ובבחירת רגעים בלתי מתאימים לפעולות ומבחנים מחבלים בסיכויים. ציין לדוגמא מבחן "בת-גלים". אינו מערער על צדקתנו, אולם לא יכולנו לבחור רגע פחות מסוכן למבחן זה.

חתימת ההסכם האנגלו מצרי הוא כורח למערב, מאבקו הפנימי של נאסר חמור ביותר, והנה באנו אנחנו והכבדנו עוד יותר. כאן סיפר כי המשא ומתן הסתבך מאוד ברגע האחרון, מעמדו של נאסר במאבקו נגד האחים המוסלמים קשה ביותר וגם בחבורתו הפנימית הקשיים גדולים. סיפר כי נאסר רב קשות עם סאלם שנפל בפח שישראל טמנה לו. הגבתי נמרצות והוכחתי כי בגלל עמדתם ההססנית נמשך ההסגר

עד עתה וכי יתר על כן, על אף הבטחותיהם התעוררו לפעולה רק אחרי "בת-גלים". השיב כי אנחנו אמנם צודקים אך הוא מצטער שלא בחרנו שעה יותר נוחה. המלחמה לביטול ההסגר, אחת המשימות העיקריות ולזה יקדיש מיטב מאמציו כשיגיע למצרים אך הוא חושש שמא נקשה עליו המלאכה על-ידי עובדות ברגעים לא מתאימים".

על-פי הדברים הללו ניתן לראות שמדיניות עולמית התרחשה באזורנו ואותן מדינות כלל "לא אהבו" את ההטרדה הישראלית בדמות ספינה המנסה לפרוץ את ההסגר בתעלת סואץ. על-פי החוק והמושגים שלהן ישראל צדקה בהחלט ולכן אין כל אפשרות למדינות הללו להתנגד לתביעה לחופש השיט אולם הצדק אינו מספיק וקודמים לו האינטרסים שלהן באזור.

ראש הממשלה, משה שרת, ניהל את מבצע "בת-גלים" בניגוד ל"פרשת עסק הביש" שעליה כלל לא ידע. הוא גילה נחישות ואומץ המלווים בשקול דעת נבון. מצערת העובדה שהיומן שניהל דל מאד בהסברים באותה תקופה. שרת עצמו כתב על כך ביומנו:

יום א', 2.1.55

" אני מחדש את כתיבת היומן לאחר הפסקה של מי יודע כמה חודשים, אשר דיכאה מאד את רוחי אבל לא עצרתי כוח להתגבר עליה. אמנם רשום אצלי שלד ההתרחשויות לכל יום ויום ועודני מסרב להיוואש מלסתום את הפער, אבל מי יודע אם אפנה לכך, מי יודע מתי אפנה ומי יודע אם יעמוד לי כוח זכרוני להחיות את רישומם של דברים. קרוב לוודאי כי רק שרטוטים בולטים נשארו חרותים בזיכרון ואילו צבעי המאורעות והחויות דהו או ניטשטשו כליל. השבוע עתידות

¹²⁸ גנזך המדינה, מברק 413, ר' שילוח אל יי הרצוג .

לחול שתי הכרעות - פסק הדין במשפט עשרת היהודים בקהיר והדיון במועצת הביטחון בעניין "בת-גלים".¹²⁹

שרת לא הסביר מה היו הסיבות שהעכירו את רוחו עד כדי כך שהפסיק לרשום ביומן כהרגלו. יתכן שהשפיעו עליו חילוקי הדעות העמוקים שהיו לו עם שר הביטחון לבון אשר באו לידי ביטוי גם במבצע "בת-גלים". שיאם היה, קרוב לוודאי כאשר התגלה לשרת שמאחורי גבו תוכננה והוצאה אל הפועל פרשת ריגול וחבלה בארץ אויב. שרת התלבט האם לפטר את לבון¹³⁰ אך בתקופה שדנו בה עדיין לא העלה זאת בגלוי. סיום דבריו מביא את שתי הפרשות שכבר ציינו שהתרחשו במקביל.

באשר לשאלת המחקר שביקשה לבדוק האם מבצע "בת-גלים" היה חלק במדיניות לדרדור היחסים עם מצרים ניתן לומר שלא נמצאו הוכחות לכך. ראשית, מדיניות כזו ננקטה רק בעת ביצוע פעולות תגמול בעקבות פעולות טרור של מסתננים בעיקר מירדן וממצרים. שנית, משה שרת אר ניהל את מבצע "בת-גלים" היה מתנגד או לפחות מסתייג מהעצמת פעולות התגמול. הרמטכ"ל, אשר חשב שמדיניות ה"סטאטוס קוו" אינה פועלת יותר לטובת ישראל ויש לנקוט מדיניות על מנת לקבוע עובדות חדשות. אולם, כפי שראינו, דיין לא היה מעורב במבצע זה. בן גוריון אשר תמך בקווים שהתווה דיין ואף דאג למנותו לרמטכ"ל לפני פרישתו בנובמבר 1953 לא היה חבר בממשלה בתקופה הנדונה. שלישיית, לא ראינו שישראל ביקשה ליצור עימות עם מצרים אלא לנצל מצב מדיני מסוים על מנת לתקן עוול אשר פגע בה לאורך שנים. ניתן היה לשער שזכות בסיסית כמו "חופש השיט" שהתבססה על אמנה בינלאומית והחלטות מועצת הביטחון תזכה לאהדה בעולם. אכזבתו של שרת, כפי שהובעה ביומנו, מעידה שהאמין שיזכה אף ליותר מזה, הסרת ההסגר.¹³¹

לסיום עבודתי ברצוני להודות לצבי שידלו, רפי שפינט, מרדכי כתריאל ואלכס צור שענו ברצון רב על כל שאלותיי והאירו את חלקם של "אנשי השטח" שהתייצבו אל הדגל למרות הסיכונים. תודה לעמיתי רפאל פאך אשר עבד איתי בצוות לאורך כל הסמינריון, גיבוש התוכן ואיסוף החומר לעבודה. הפער הגדול בקצב עבודתנו הביא אותי להגיש עבודה בנפרד כעבודה מגובשת למרות שעבודתו רלוונטית מאוד ומוסיפה על עבודתי.

¹²⁹ שרת, יומן אישי, עמ' 617.

¹³⁰ ביום 14/09/54 שרת כתב ביומנו שהתייעץ עם טדי קולק אשר הציע לו לפטר את לבון ולמנות את נמיר, שרת, יומן אישי, עמ' 578. ביום 02/10/54 כתב שרת על התייעצות עם זיאמה על לבון ושוב התחבטות קשה כיצד לנהוג, שרת, יומן אישי, עמ' 583.

¹³¹ ביום 02/01/55 כתב שרת ביומנו על אכזבתו הקשה אותה הביע באוזני מנכ"ל משרד החוץ: "נראה כי וולטר, שבאוזניו שפכתי מרי שיחי אתמול בטלפון בתנתי את המפלה שנחלנו", שרת, יומן אישי, עמ' 617.

ביבליוגרפיה

ארכיונים:

1. גנזך המדינה, ירושלים, מסמכי משרד החוץ. 1954.
2. ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, מחנה צבאי תל-השומר רמת-גן, מסמכי אגף מודיעין צה"ל.

ספרים ומחקרים:

1. בר-און, מרדכי. "סטאטוס-קוו לפני - או אחרי? הערות פרשנות למדיניות הביטחון של ישראל 1949-1958", בתוך: עיונים בתקומת ישראל 5, 1995, אוניברסיטת בן-גוריון: מרכז למורשת בן-גוריון.
2. בר-און, מרדכי. שערי עזה: מדיניות הביטחון וחוץ של ישראל: 1955-1957, תל-אביב: עם עובד, 1992.
3. גולני, מוטי. תהיה מלחמה בקיץ: הדרך למלחמת סיני 1955-1956, תל-אביב: מערכות, 1957.
4. דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XVI, 30-02 אוגוסט – 01 ספטמבר 1954, ירושלים: המדפיס הממשלתי.
5. דיין, משה. אבני דרך, ירושלים: עידנים תל-אביב: דביר, 1976.
6. צור, אלכס. שבט מצרים יסור... קורות הצוות והאניה "בת גלים", קרית ביאליק, 2003.
7. שרת, משה. יומן אישי, כרך ב' (1954-1955), תל-אביב: ספריית מעריב, 1978.

עיתונים:

1. "דבר", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
2. "הארץ", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
3. "הבוקר", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
2. "הדור", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
3. "זמנים", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
4. "חירות", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
5. "ידיעות אחרונות", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.
6. "מעריב", ספטמבר 1954 – ינואר 1955.

7. "על המשמר", ספטמבר 1954 - ינואר 1955.

ראיונות:

1. ראיון של המחבר עם צבי שידלו, בית גיל פז כפר-סבא, 13 ביוני 2005.

2. ראיון טלפוני של המחבר עם גבי טראוב, 22 ביולי 2005.

התכתבויות:

1. שאלון בכתב של המחבר אל רפאל שפינט, 30 ביוני 2005.

2. שאלון בכתב של המחבר אל מרדכי כתריאל, 02 ביולי 2005.